

BUDDHO

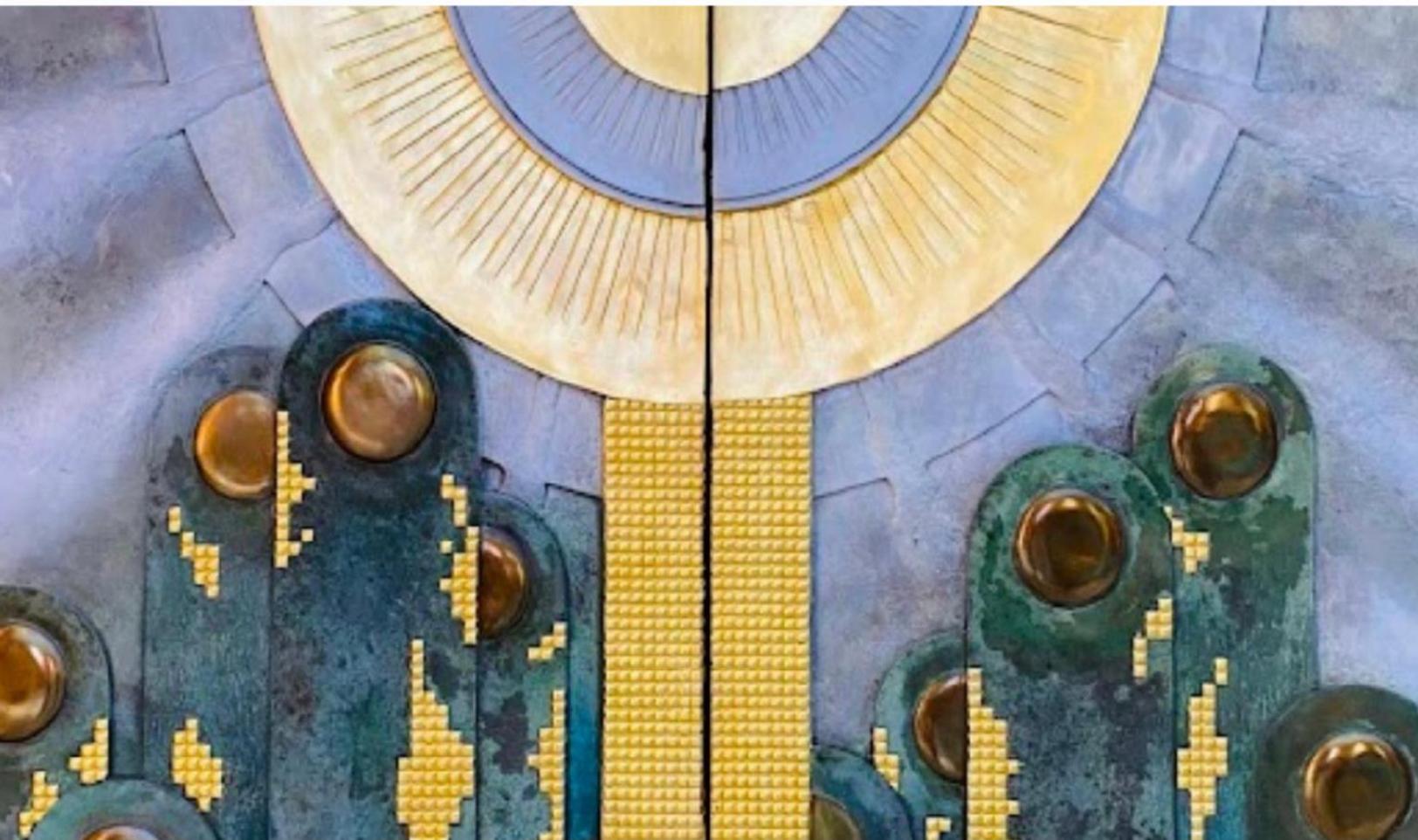
Buddhist Teachings, Scriptures, Practices, and Integrations

<https://so13.tci-haijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (Online)

(Peer-Reviewed and Open Access Journal)

ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม – กันยายน พ.ศ. 2568 : Vol. 4 Issue 3 July- September 2025

Buddho Journal

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (ONLINE)

Editor-in-Chief:

พระครูปลัด โชติพัฒน์ อาจารย์สุโภ, ผศ.ดร.

Asst. Prof. Dr. Phrakhrupalat Chotiphat Acharasupho

โทร. +66 646946539

Email: chotipath.the@gmail.com

Email: buddhist.inn.man@gmail.com

บริษัท โนเบล เอ็ดดูเคชั่น จำกัด

99/642 หมู่ที่ 1 ตำบลศิระชะจรเข้ชั้น้อย อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ

10540 โทร. +66980502649

NOBLE EDUCATION, Co., Ltd.

99/642 Moo 1, Tambon Sisa Corakhe Noi, Subdistrict Bang Sao Thong District, Samut Prakan Province, Thailand Post Code: 10540

Tel. +66980502649

Email: buddhist.inn.man@gmail.com

BUDDHO

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>
ISSN: 3057-1200 (Online)

ยินดีต้อนรับสู่ **พุทธโธ** ซึ่งเป็นวารสารสหวิทยาการ บนพื้นฐานองค์ความรู้เชิงลึกทางพุทธศาสนา เป็นการผสมผสานระหว่างขอบเขตของมนุษยศาสตร์มาบรรจบกับความเชื่อมโยงของสังคมศาสตร์ วารสารของเราทำหน้าที่เป็นแหล่งหลอมรวมแนวคิด การวิจัย แนวทางการนำไปใช้ การปฏิบัติ ในมิติทางสังคมสู่โลกปัจจุบันผ่านคำสอนทางพุทธศาสนา ที่กระตุ้นความคิดและการวิจัยที่ก้าวล้ำในสาขาวิชาที่หลากหลายเหล่านี้

พุทธโธ เป็นแพลตฟอร์มแบบไดนามิกของการวิจัยแบบสหวิทยาการ โดยทำหน้าที่เป็นวารสารทางวิชาการ ที่ให้นักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา ได้นำเสนอผลงานที่สำคัญด้วยการบรรจบกันของหลักทฤษฎีทางพุทธศึกษา กับการความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม ศิลปะและมนุษยศาสตร์ วัฒนธรรม ปรัชญา ความเข้าใจทางสังคม ความเฉียบแหลมทางธุรกิจ ความเฉียบแหลมในการจัดการ การศึกษาหลายสาขาเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา และมุมมองทางจิตวิทยา

ข้อมูล

ชื่อวารสาร: พุทธโธ / Buddho

ประเภทสิ่งพิมพ์: วารสารทางวิชาการ

ISSN: 3057-1200 (ออนไลน์)

เจ้าของวารสาร: โครงการวารสารพุทธโธ กองงานพัฒนาวารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา วัดจันทิตตวิหาร กรุงเทพมหานคร

สำนักพิมพ์ : โนเบิล เอ็ดดูเคชั่น

ประเทศ: ประเทศไทย

รหัสหัวเรื่อง: รหัสหัวเรื่อง: พุทธศาสนศึกษา; ศิลปศาสตร์และมนุษยศาสตร์; สังคมศาสตร์

ปีที่เริ่มต้น: 2565

ภาษา: อังกฤษ และ ไทย

เว็บไซต์: <https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho/index>

ขอบเขตของวารสาร:

พุทธโธเป็นแพลตฟอร์มสหวิทยาการที่นำภูมิปัญญาของพุทธศาสนามาผสมผสานกับความคิดร่วมสมัย พันธกิจของเราคือการเชื่อมโยงระหว่างมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเปิดพื้นที่สำหรับการสำรวจทางปัญญา การวิจัยทางวิชาการ และการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติที่ได้รับแรงบันดาลใจจากหลักธรรมของพุทธศาสนา ที่ Buddho เราสนับสนุนการสนทนาที่สร้างสรรค์ซึ่งก้าวข้ามขอบเขตแบบเดิมๆ วารสารนี้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางสำหรับการค้นคว้าเชิงวิพากษ์วิจารณ์ ความคิดสร้างสรรค์ และแนวคิดที่เปลี่ยนแปลงชีวิต โดยผสมผสานการศึกษาด้านพุทธศาสนาเข้ากับปรัชญา การวิเคราะห์ทางวัฒนธรรม จิตวิทยา การศึกษา ธุรกิจ การจัดการ และอื่นๆ เราสำรวจมิติทางสังคมของสังคมสมัยใหม่ผ่านมุมมองของคำสอนของพุทธศาสนา จุดประกายมุมมองใหม่ๆ และส่งเสริมการวิจัยที่ก้าวล้ำทันสมัย

จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของวารสาร:

พุทธโธมุ่งหวังที่จะเป็นพื้นที่สำหรับนักวิชาการ นักวิจัย และนักวิชาการในการเผยแพร่ผลงาน แบ่งปันความรู้ และมีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจในหัวข้อต่างๆ ทั่วโลก

วัตถุประสงค์หลักของวารสารคือ:

การส่งเสริมการวิจัยแบบสหวิทยาการ **Bhodho** ส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างสาขาวิชาการที่แตกต่างกัน ส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่นักวิจัยสามารถสำรวจจุดตัดกันของวิชาต่างๆ และสร้างข้อมูลเชิงลึกใหม่ๆ

การเชื่อมโยงการแบ่งแยกทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ:

วารสารนี้มุ่งหวังที่จะอำนวยความสะดวกในการสนทนาและความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม ประเพณีทางจิตวิญญาณและศาสนาที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งเน้นไปที่พุทธศาสนาศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างพื้นที่ที่สามารถสำรวจและอภิปรายโลกทัศน์ที่หลากหลายได้

การเผยแพร่ความรู้:

พุทธโธ เรายินดีรับบทความเชิงลึกและเชิงวิชาการในหัวข้อต่างๆ ของพระพุทธศาสนา ไม่ว่าคุณจะเป็นนักวิจัย นักปฏิบัติธรรม หรือผู้เขียนที่หลงใหลในพระพุทธศาสนา เราขอเชิญคุณมาแบ่งปันความรู้และมุมมองของคุณกับชุมชนของเรา แพลตฟอร์มของเราเปิดรับการตีความ แนวคิด และการศึกษาเปรียบเทียบที่หลากหลายที่สำรวจประเพณีอันล้ำค่าของพระพุทธศาสนา

ขอบเขตบทความที่รับพิจารณา ต้องมีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อดังต่อไปนี้ :

1. พระพุทธศาสนาเถรวาท

- รากฐานมาจากพระไตรปิฎกบาลี ซึ่งเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนายุคแรกๆ
- พระพุทธศาสนาในทุกมุมของโลก เช่นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และศรีลังกา พระพุทธศาสนาในอเมริกา ฝั่งโลกตะวันตก และตะวันออก
- เน้นที่การบรรลุอรหัตต์ ซึ่งเป็นการหลุดพ้นจากสังสารวัฏในที่สุด
- เน้นที่ชีวิตสงฆ์ที่อุทิศเพื่อการสิ้นสุดของการเกิดใหม่ในอนาคต
- พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ศรีลังกา เมียนมาร์ ลอส กัมพูชา อินเดีย มาเลเซีย อินโดนีเซีย

2. พระพุทธศาสนาเถรวาท

- รากฐานมาจากอากามา คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาททั้งหมด
- รวมข้อความ คำสอน และการเปิดเผยใหม่ๆ ไว้ด้วยกัน
- ส่งเสริมให้สรรพสัตว์ทั้งหมดบรรลุพระโพธิญาณ
- สนับสนุนความเมตตากรุณาเป็นหนทางหลักสู่พระนิพพาน
- สำนักคิดเถรวาทยุคแรกๆ ได้แก่ มัตถยมกะ โยคจารย์ และ
- ธรรมชาติของพระพุทธเจ้า (ตถาคตตรรก)
- พระพุทธศาสนาในจีน เกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนาม ไต้หวัน มองโกเลีย

3. พุทธศาสนาอื่น ๆ

- วัชรยาน ซึ่งรู้จักกันในชื่อมนตรายาน พุทธศาสนานิกายตันตระ หรือพุทธศาสนานิกายลี้ลับ เช่น (ชาน): สำนักสมาธิในนิกายมหายาน
- ดินแดนบริสุทธ์: สำนักมหายานที่เน้นการปฏิบัติธรรมในนิกายอมิตาภ
- เราสนับสนุนการค้นคว้า เรียงความ และการไตร่ตรองเกี่ยวกับนิกายเหล่านี้และนิกายอื่นๆ ของพุทธศาสนา หากคุณมีมุมมองที่เป็นเอกลักษณ์หรือข้อมูลเชิงลึกที่ลึกซึ้งที่จะแบ่งปัน เรายินดีที่จะนำเสนอผลงานของคุณ

*****การปฏิเสธบทความ เมื่อบทความของท่านไม่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเลย**

วิธีการส่งผลงาน

เราขอรับบทความ เรียงความ และบทความที่ค้นคว้ามาอย่างดีซึ่งมีส่วนสนับสนุนความเข้าใจในปรัชญา ประวัติศาสตร์ และการปฏิบัติของพุทธศาสนา ผลงานที่ส่งมาควรเป็นผลงานต้นฉบับ น่าสนใจ และเข้าถึงได้ทั้ง นักวิชาการและผู้อ่านทั่วไปพุทธโอเปิดรับผลงานในสาขาพระพุทธศาสนาและการบูรณาการพระพุทธศาสนากับ

สาขาการศึกษาที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ การนำหลักธรรมของพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้หรือมีแนวปฏิบัติหรือแนวปฏิบัติที่ยึดถือหลักธรรม วินัย ศีลธรรม วัฒนธรรม ประเพณี และขนบธรรมเนียม เช่น สาขาต่างๆ รวมถึงแต่ไม่จำกัดเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการนำพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้และแนวทางบูรณาการกับสังคมสมัยใหม่ เช่น

แนวทางการส่งผลงาน:

ผู้เขียนที่สนใจส่งผลงานมายังพุทธโธ ควรปฏิบัติตามแนวทางการส่งผลงานเฉพาะของวารสาร รวมถึงการจัดรูปแบบต้นฉบับ รูปแบบการอ้างอิง และกระบวนการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งสามารถพบได้บนเว็บไซต์ของวารสาร

ประเภทบทความที่วารสารรับเพื่อการตีพิมพ์:

1. **บทความวิจัยต้นฉบับ:** บทความเหล่านี้นำเสนอผลการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ต้นฉบับ โดยทั่วไปจะเป็นไปตามรูปแบบที่มีโครงสร้างซึ่งรวมถึงส่วนต่างๆ เช่น การแนะนำ วิธีการ ผลลัพธ์ และการอภิปราย พวกเขาให้ความรู้ใหม่แก่สาขาใดสาขาหนึ่งโดยเฉพาะ

2. **บทความทบทวนทางวิชาการ:** บทความทบทวนให้ภาพรวมที่ครอบคลุมและการวิเคราะห์งานวิจัยที่มีอยู่ในหัวข้อ สาขาวิชา หรือสาขาวิชาเฉพาะ พวกเขาสังเคราะห์และหารือเกี่ยวกับวรรณกรรมที่มีอยู่เพื่อให้มีมุมมองที่กว้าง

3. **กรณีศึกษา:** กรณีศึกษาจะอธิบายกรณีเฉพาะหรือตัวอย่างโดยละเอียดเพื่อแสดงปรากฏการณ์ ปัญหา หรือแนวทางเฉพาะ มักใช้ในด้านต่างๆ เช่น จิตวิทยา ธุรกิจ และการศึกษา

4. **บทวิจารณ์หนังสือ:** บทความเหล่านี้ให้การประเมินเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับหนังสือที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อของวารสาร การวิจารณ์หนังสือช่วยให้ผู้อ่านตัดสินใจว่าหนังสือเล่มใดน่าอ่านหรือไม่

กระบวนการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ:

การส่งผลงานทั้งหมดมายังวารสารพุทธโธ ผ่านกระบวนการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิอย่างเข้มงวดร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ 3 คน เพื่อให้มั่นใจในคุณภาพและความถูกต้องของการวิจัย กองบรรณาธิการของวารสารประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขา เพื่อให้มั่นใจว่ามีการประเมินที่ยุติธรรมและครอบคลุมสำหรับการส่งบทความแต่ละครั้ง

พุทธโธมุ่งมั่นที่จะพัฒนาวาทกรรมทางวิชาการและส่งเสริมความเข้าใจและการทำงานร่วมกันข้ามวัฒนธรรม เราขอเชิญผู้เขียนจากภูมิหลังที่หลากหลายมาสนับสนุนการวิจัยและข้อมูลเชิงลึกลงในวารสารของเรา และเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจของเราในการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้และการสำรวจโลกทัศน์ โดยเน้นเป็นพิเศษในด้านพุทธศึกษาและนวัตกรรมที่เกี่ยวข้อง

หากต้องการข้อมูลเพิ่มเติม แนวปฏิบัติในการส่งผลงาน และสำรวจสิ่งตีพิมพ์ก่อนหน้านี้ กรุณาเยี่ยมชมเว็บไซต์วารสารโพธิ์ที่ <https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho/index>

ความถี่ในการตีพิมพ์:

กำหนดให้เผยแพร่ปีละ 4 ฉบับ (ทุก 3 เดือน)

ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม

ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน

ฉบับที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน

ฉบับที่ 4 ตุลาคม - ธันวาคม

การชำระค่าตีพิมพ์:

บทความภาษาไทย 4,000 บาท

บทความภาษาอังกฤษ 6,000 บาท

ชำระเท่าอัตราเงินไทยอัตราแลกเปลี่ยนในวันที่ชำระค่าตีพิมพ์ในกรณีเป็นชาวต่างชาติและชำระเป็นสกุลเงินดอลลาร์เท่านั้น

การชำระค่าตีพิมพ์:

ธนาคารกรุงไทย สาขาสุวินทวงศ์

เลขที่บัญชี: 663-3-04577-8

ชื่อบัญชี: วัดจินติตวิหาร

การชำระเงินจะแจ้งให้ทราบภายหลังการยืนยันจากทีมงานบรรณาธิการเท่านั้น หลังจากผ่านกระบวนการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน เมื่อชำระแล้ว ให้ส่งหลักฐานการโอนเงิน (สลิปการโอนเงิน) แนบมาในช่องกระตุ่มสนทนาในระบบวารสารออนไลน์ เพื่อเป็นหลักฐานในการดำเนินการต่อไป

ชนิดของบทความที่รับตีพิมพ์

บทความวิจัย

บทความเหล่านี้นำเสนอผลลัพธ์ของการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ดั้งเดิม โดยปกติแล้วจะมีรูปแบบที่เป็นโครงสร้างซึ่งประกอบด้วยส่วนต่างๆ เช่น บทนำ วิธีการ ผลลัพธ์ และการอภิปราย บทความเหล่านี้มีส่วนสนับสนุนความรู้ใหม่ให้กับสาขาใดสาขาหนึ่งโดยเฉพาะ

โดยกำหนดองค์ประกอบของการเขียนบทความดังนี้

1. **บทคัดย่อ:** บทคัดย่อควรกระชับและครอบคลุมถึงแนวคิดหรือปัญหา/วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย ประชากรที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือวิจัย การวิเคราะห์ และผลการวิจัย โดยต้องมีความยาวไม่เกิน 200-300 คำ
คำสำคัญ : ส่วนสำคัญในการเขียนเพื่อให้ผู้อ่านค้นพบบทความของคุณเมื่อทำการวิจัย 3-5 คำ
2. **บทนำ:** ส่วนนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายภูมิหลังและความสำคัญของปัญหาที่นำไปสู่การวิจัย ควรเน้นย้ำถึงช่องว่างในการวิจัยเพื่อเน้นย้ำถึงความจำเป็นของการศึกษาวิจัย
3. **การทบทวนวรรณกรรมและกรอบทฤษฎี:** ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทบทวนวรรณกรรมและการวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนการกำหนดกรอบทฤษฎีสำหรับการศึกษาวิจัย
4. **วัตถุประสงค์:** นำเสนอวัตถุประสงค์และสมมติฐานของการวิจัย
5. **วิธีการวิจัย:** อธิบายส่วนประกอบต่างๆ เช่น ประเภทของการวิจัย ประชากรที่ศึกษา กลุ่มตัวอย่าง เทคนิคการเลือก เครื่องมือวิจัย ขั้นตอนการวิจัย การรวบรวมข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์
6. **ผลการวิจัย:** การนำเสนอผลการวิจัย จัดแนวทางการนำเสนอผลการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือสมมติฐานของการวิจัย
7. **การอภิปราย:** อภิปรายผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ โดยอ้างอิงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนประเด็นและเนื้อหาที่อภิปราย
8. **บทสรุป:** สรุปผลการวิจัยโดยให้แน่ใจว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเน้นย้ำถึงความสำคัญของการวิจัย
9. **ข้อเสนอแนะ:** ให้ข้อเสนอแนะหรือความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษา
องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย: เสนอคำแนะนำสำหรับสาธารณชน และเสนอแนวคิดสำหรับการวิจัยในอนาคต

อนาคต

10. **เอกสารอ้างอิง:** ตรวจสอบให้แน่ใจว่าการอ้างอิงภายในบทความและในตอนท้ายเป็นไปตามรูปแบบ APA6 และรักษาความเหมาะสมของภาษา

บทความวิจารณ์ทางวิชาการ

บทความวิจารณ์จะให้ภาพรวมและการวิเคราะห์ที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการวิจัยที่มีอยู่เกี่ยวกับหัวข้อ สาขา หรือพื้นที่วิชาเฉพาะ บทความเหล่านี้จะสรุปและอภิปรายวรรณกรรมที่มีอยู่เพื่อให้มีมุมมองที่กว้าง โดยกำหนดองค์ประกอบของการเขียนบทความดังนี้

1. **บทคัดย่อ :** ระบุความสำคัญ ผลการศึกษา และความรู้ที่ได้จากการศึกษา โดยให้มีความยาวไม่เกิน 200-300 คำ
คำสำคัญ : ส่วนสำคัญในการเขียนเพื่อให้ผู้อ่านค้นพบบทความของคุณเมื่อทำการวิจัย 3-5 คำ
2. **บทนำ :** อธิบายความเป็นมาและความสำคัญของประเด็นและแนวคิดที่จะนำเสนอ
3. **เนื้อหา :** ประกอบด้วยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 1) นำเสนอรายละเอียดที่สนับสนุนประเด็นและแนวคิดหลัก
 - 2) นำเสนอแนวคิดอย่างชัดเจน ถูกต้อง และเหมาะสม
 - 3) เนื้อหาถูกต้อง ครบถ้วน เชื่อมโยง และจัดระบบได้อย่างสมบูรณ์
4. **บทสรุป :** สรุปและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เป็นประโยชน์
5. **ข้อเสนอแนะ:** ให้ข้อเสนอแนะหรือความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษา
องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย: เสนอคำแนะนำสำหรับสาธารณชน และเสนอแนวคิดสำหรับการวิจัยในอนาคต
6. **เอกสารอ้างอิง:** ตรวจสอบให้แน่ใจว่าการอ้างอิงภายในบทความและในตอนท้ายเป็นไปตามรูปแบบ APA และรักษาความเหมาะสมของภาษา
7. **ความเหมาะสมของการใช้ภาษาอังกฤษ**

กรณีศึกษา

กรณีศึกษาอธิบายตัวอย่างเฉพาะเจาะจงโดยละเอียดเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ ปัญหา หรือแนวทางเฉพาะ มักใช้ในหลากหลายสาขา เช่น จิตวิทยา ศาสนา ธุรกิจ และการศึกษา

โดยกำหนดองค์ประกอบของการเขียนบทความดังนี้

1. **บทคัดย่อ:** สรุปกรณีศึกษาทั้งหมดโดยย่อ อาจเขียนเป็นเรื่องเล่า (เล่าแบบเรื่องสั้น) หรือแบบมีโครงสร้าง (มีหัวข้อย่อย) บทคัดย่อแบบมีโครงสร้างจะดีที่สุดเพื่อความชัดเจนและสอดคล้องกัน โดยมีความยาวไม่เกิน 200-300 คำ

คำสำคัญ: ส่วนสำคัญในการเขียนเพื่อให้ผู้อ่านค้นพบบทความของคุณเมื่อทำการวิจัย 3-5 คำ

2. **บทนำ:** ให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกรณีศึกษาและความสำคัญของกรณีศึกษา วางการศึกษาไว้ในบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม หรือทางการแพทย์ กล่าวถึงกรณีที่เกิดขึ้นในอดีต
3. **การนำเสนอกรณีศึกษา:** อธิบายอาการป่วย ประวัติ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องของผู้ป่วย นำเสนอผลการตรวจ ผลการทดสอบ และความประทับใจในการวินิจฉัย ใช้รูปแบบการบรรยายเพื่อความชัดเจนและหลีกเลี่ยงรายละเอียดที่ไม่จำเป็น
4. **ผลลัพธ์:** การจัดการและผลลัพธ์ที่กล่าวถึงจะสรุปแผนการรักษาและการดูแลจริงที่ให้ไว้ รวมถึงระยะเวลาและความถี่ในการดูแล รายงานการตอบสนองและผลลัพธ์ของผู้ป่วยโดยใช้มาตรการที่เป็นรูปธรรมหากเป็นไปได้
5. **การอภิปราย:** วิเคราะห์ประเด็นสำคัญของกรณีศึกษา รวมถึงความท้าทายและบทเรียนที่ได้รับ สำรองคำอธิบายที่เป็นไปได้โดยไม่ต้องมีการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์อย่างสมบูรณ์
6. **บทสรุป:** สรุปและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ มีประโยชน์
7. **ข้อเสนอแนะ:** ให้ข้อเสนอแนะหรือความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษา

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย: เสนอคำแนะนำสำหรับสาธารณสุข และเสนอแนวคิดสำหรับการวิจัยในอนาคต

8. **เอกสารอ้างอิง:** ตรวจสอบให้แน่ใจว่าการอ้างอิงภายในบทความและในตอนท้ายเป็นไปตามรูปแบบ APA และรักษาความเหมาะสมของภาษา
9. **ความเหมาะสมของการใช้ภาษาอังกฤษ**

บทวิจารณ์หนังสือ

บทความเหล่านี้ให้การประเมินเชิงวิพากษ์วิจารณ์หนังสือที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของวารสาร บทวิจารณ์หนังสือช่วยให้ผู้อ่านตัดสินใจได้ว่าหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่งคุ้มค่าแก่การอ่านหรือไม่

โดยกำหนดองค์ประกอบของการเขียนบทความดังนี้

1. **บทคัดย่อ:** สรุปลั้่นๆ ของกรณีศึกษาทั้งหมด อาจเป็นเรื่องเล่า (เล่าแบบเรื่องสั้น) หรือแบบมีโครงสร้าง (มีหัวข้อย่อย) บทคัดย่อแบบมีโครงสร้างจะดีที่สุดเพื่อความชัดเจนและความสอดคล้องกัน โดยมีความยาวระหว่าง 200-300 คำ

คำสำคัญ: ส่วนสำคัญในการเขียนเพื่อให้ผู้อ่านค้นพบบทความของคุณเมื่อทำการวิจัย 3-5 คำ

2. **บทนำ:** ให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกรณีศึกษาและความสำคัญของกรณีศึกษา วางการศึกษาไว้ในบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม หรือทางการแพทย์ กล่าวถึงหนังสือที่คล้ายกันเล่มก่อนๆ
3. **บทวิจารณ์หนังสือ:** เสนอการประเมินเชิงวิจารณ์ของหนังสือที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญของวารสาร
สรุป: ประเด็นสำคัญ จุดแข็งและจุดอ่อน อภิปราย: ความเกี่ยวข้องและประโยชน์สำหรับผู้อ่าน
4. **บทสรุป:** ครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ มีประโยชน์
5. **ข้อเสนอแนะ:** ให้ข้อเสนอแนะหรือความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษา

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย: เสนอคำแนะนำสำหรับสาธารณชน และเสนอแนวคิดสำหรับการวิจัยใน

อนาคต

6. **เอกสารอ้างอิง:** ตรวจสอบให้แน่ใจว่าการอ้างอิงภายในบทความและในตอนท้ายเป็นไปตามรูปแบบ APA และรักษาความเหมาะสมของภาษา
7. **ความเหมาะสมของการใช้ภาษาอังกฤษ**

Welcome to **Buddho Journal**, a pioneering interdisciplinary platform where Buddhist wisdom meets contemporary thought. Our mission is to bridge the humanities and social sciences, offering a space for intellectual exploration, scholarly research, and practical applications inspired by Buddhist principles.

At **Buddho**, we foster innovative dialogues that transcend conventional boundaries. The journal serves as a hub for critical inquiry, creativity, and transformative ideas—integrating Buddhist studies with philosophy, cultural analysis, psychology, education, business, management, and beyond. We explore the social dimensions of modern society through the lens of Buddhist teachings, igniting fresh perspectives and fostering groundbreaking research.

Join us in this scholarly journey as we navigate the evolving intersections of tradition and modernity, insight and innovation, contemplation and action.

Information

Journal Title: BUDDHO

Source Type: Journal

ISSN: 3057-1200 (Online)

Owner: BUDDHO Journal Project, Academic Journal Development Division in Buddhist Studies, Wat Chindit Vihara, Bangkok.

Publisher: Noble Education Publisher

Country: Thailand

Subject Codes: Buddhist Studies; Arts and Humanities; Social Sciences

Start Year: 2022

Language: English and Thai

Website: <https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho/index>

Editor in Chief:

Asst. Prof. Dr. Phrakhrupalat Chotiphat Acharasupho

Tel: +66 64 694 6539

Email: chotipath.the@gmail.com

Journal Email: buddhist.inn.man@gmail.com

Scope of the Journal:

Buddho Journal, a pioneering interdisciplinary platform where Buddhist wisdom meets contemporary thought. Our mission is to bridge the humanities and social sciences, offering a space for intellectual exploration, scholarly research, and practical applications inspired by Buddhist principles.

At **Buddho**, we foster innovative dialogues that transcend conventional boundaries. The journal serves as a hub for critical inquiry, creativity, and transformative ideas—integrating Buddhist studies with philosophy, cultural analysis, psychology, education, business, management, and beyond. We explore the social dimensions of modern society through the lens of Buddhist teachings, igniting fresh perspectives and fostering groundbreaking research.

Journal Aims and Objectives:

Buddho aims to provide a platform for scholars, researchers, and academicians to publish their work, share their knowledge, and contribute to the global understanding of various subjects. The primary objectives of the journal are:

1. **Promoting Interdisciplinary Research:** **Buddho** encourages collaboration between different academic disciplines, fostering an environment where researchers can explore the intersections of subjects and generate fresh insights.
2. **Bridging Cultural and Spiritual Divides:** The journal seeks to facilitate dialogue and understanding among different cultures, spiritual and religious traditions, particularly focusing on Buddhist Studies. It aims to create a space where diverse worldviews can be explored and discussed.
3. **Disseminating Knowledge:** **Buddho** is committed to sharing high-quality research, providing authors with a platform to disseminate their findings and contributing to the body of knowledge in various fields.

Submit Your Work to Buddho

At **Buddho**, we welcome insightful and scholarly submissions across a broad spectrum of Buddhist studies. Whether you are a researcher, practitioner, or writer passionate about Buddhism, we invite you to share your knowledge and perspectives with our community. Our platform is open to diverse interpretations, schools of thought, and comparative studies that explore the rich traditions of Buddhism.

Key Areas of Interest and Papers acceptance:

1. Theravāda Buddhism

- Rooted in the Pāli Canon, the earliest Buddhist scriptures
- Southern and Western Buddhism
- Predominant in Southeast Asia and Sri Lanka
- Focuses on achieving Arhatship, the ultimate liberation from Samsara
- Emphasizes a monastic life dedicated to the cessation of future rebirths
- Buddhism in Thailand, Sri Lanka, Myanmar, Laos, Cambodia, India, Malay, Indonesia

2. Mahāyāna Buddhism

- Root to Akāmā
- Incorporates newer texts, teachings, and revelations
- Encourages all beings to attain Buddhahood
- Advocates compassion as a primary path to Nirvana
- Early Mahayana schools of thought included the Mādhyamaka, Yogācāra, and Buddha-nature (Tathāgatagarbha)
- Buddhism in Chinese, Korea, Japan, Vietnam, Taiwan, Mongolia

3. Other Buddhist Traditions

- Vajrayāna: Known as Mantrayāna, Tantric Buddhism, or Esoteric Buddhism
- Zen (Chan): A meditative school within Mahāyāna Buddhism
- Pure Land: A devotional Mahāyāna school focusing on Amitābha Buddha

We encourage original research, essays, and reflections on these and other Buddhist traditions. If you have a unique perspective or deep insights to share, we would love to feature your work.

How to Submit

We accept well-researched articles, essays, and opinion pieces that contribute to the understanding of Buddhist philosophy, history, and practice. Submissions should be original, engaging, and accessible to both scholars and general readers.

Submission Guidelines: Authors interested in submitting their work to **Buddho** should follow the journal's specific submission guidelines, including manuscript formatting, citation style, and peer-review process, which can be found on the journal's website.

Types of journal articles accepted for publishing:

1. **Original Research Articles:** These articles present the results of original scientific research, typically following a structured format that includes sections such as introduction, methods, results, and discussion. They contribute new knowledge to a particular field.

2. **Academic Review Articles:** Review articles provide a comprehensive overview and analysis of existing research on a particular topic, field, or subject area. They synthesize and discuss existing literature to provide a broad perspective.

3. **Case Studies:** Case studies describe specific instances or examples in detail to illustrate a particular phenomenon, problem, or approach. They are often used in various fields, including psychology, business, and education.

4. **Book Reviews:** These articles provide critical evaluations of books related to the subject matter of the journal. Book reviews help readers decide whether a particular book is worth reading.

Peer Review Process: All submissions to **Buddho** undergo a rigorous peer-review process with 3 specialists to ensure the quality and validity of the research. The journal's editorial board consists of experts from various fields, ensuring a fair and comprehensive evaluation of each submission.

Buddho is committed to advancing scholarly discourse and promoting cross-cultural understanding and collaboration. We invite authors from diverse backgrounds to contribute their research and insights to our journal and be a part of our mission to foster knowledge exchange and exploration of worldviews, with a particular emphasis on Buddhist Studies and relevant innovations.

For more information, submission guidelines, and to explore previous publications, please visit the **Buddho** journal website at <https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho/index>

Publication Frequency

Scheduled to publish 4 issues per year (every 3 months).

Issue 1 January-March

Issue 2 April-June

Issue 3 July-September

Issue 4 October-December

Payment of publication fees:

Thai Article 4,000 Bath

English Article 6,000 Bath

Pay at Thai currency or Equal to the exchange rate on the day of paying USD only.

Bank Account: Krungthai - Branch Suwinthawong

Account No.: 663-3-04577-8

Name : WAT CHINDITH VIHARA

Payment will be informed after confirmation by the editor team after the process of reviewing by 3 experts. After making the payment, kindly submit your payment receipt or invoice to the Buddho system. As the editor of Buddho, this documentation is necessary for record-keeping and verification purposes.

Types of Articles to Accept for Publishing

Original Research Articles

These articles present the results of original scientific research, typically following a structured format that includes sections such as introduction, methods, results, and discussion. They contribute new knowledge to a particular field.

Make a new submission to the [Original Research Articles](#) section.

- 1 **Abstract:** The abstract should be concise and encompass the research idea or problem/objectives, research methodology, study population and sample groups, research tools, analysis, and research findings, within a range of 200-300 words.
- 2 **Introduction:** This section aims to describe the background and significance of the problem leading to the research. It should highlight research gaps to underscore the necessity of the study.
- 3 **Literature Review and Theoretical Framework:** This involves reviewing relevant literature and research, as well as establishing the theoretical framework for the study.
- 4 **Objectives:** Present the research objectives and hypotheses.
- 5 **Research Methodology:** Outline the components such as research type, study population, sample groups, selection techniques, research tools, research procedures, data collection, and analysis methods.
- 6 **Results:** Presentation of Research Findings, Align the presentation of findings with the research objectives or hypotheses.
- 7 **Discussion:** Discuss the results in accordance with the objectives, citing relevant research to support the discussed issues and content.
- 8 **Conclusion:** Summarize the findings, ensuring they align with the objectives and emphasize the significance of the research.
- 9 **Suggestions and Implementations:** Provide suggestions or new knowledge gained from the study, or implementations
10. **Body of Knowledge:** from the research, present recommendations for the public, and propose ideas for future research.
10. **References:** Ensure that citations within the article and at the end follow the APA6 format and maintain language appropriateness.

Academic Review Articles

Review articles provide a comprehensive overview and analysis of existing research on a particular topic, field, or subject area. They synthesize and discuss existing literature to provide a broad perspective.

Make a new submission to the [Academic Review Articles](#) section.

1. **Abstract:** State the significance, results of the study, and knowledge gained from the study, within a range of 200-300 words.
1. **Keywords:** Essential part of producing for readers to discover your article when conducting research 3-5 words.
2. **Introduction:** Explain the background and significance of the issues and concepts to be presented.
Content: Consist of a study of relevant documents and related theories.
 - 1) Presenting details supporting the main issues and concepts.
 - 2) Presenting secondary ideas clearly, correctly, and appropriately.
 - 3) Complete accuracy, linkage, and organization of content.
4. **Conclusion:** Comprehensive and consistent with the objectives, useful.
Suggestions and Implementations: Provide suggestions or new knowledge gained from the study, or implementations
5. **Body of Knowledge:** from the research, present recommendations for the public, and propose ideas for future research.
6. **References:** Ensure that citations within the article and references of the article are correct according to APA format.
7. Appropriateness of English language use.

Case Studies

Case studies describe specific instances or examples in detail to illustrate a particular phenomenon, problem, or approach. They are often used in various fields, including psychology, religion, business, and education.

Make a new submission to the [Case Studies](#) section.

1. **Abstract:** A brief summary of the entire case study. Can be narrative (flows as a short story) or structured (with subheadings). A structured abstract is preferred for clarity and consistency, within a range of 200-300 words.
2. **Keywords:** Essential part of producing for readers to discover your article when conducting research 3-5 words.
3. **Introduction:** Provides background on the case and its significance. Places the study in historical, social, or medical context. Mentions any previous similar cases.
4. **Case Presentation:** Describes the patient's complaint, history, and relevant information. Presents examination findings, test results, and diagnostic impressions. Uses a narrative format for clarity and avoids unnecessary details.
5. **Result:** Management and Outcome that mentions outlines the treatment plan and actual care provided. Includes duration and frequency of care. Reports the patient's response and outcome, using objective measures if possible.
6. **Discussion:** Analyzes key aspects of the case, including challenges and lessons learned. Explores possible explanations without needing full scientific justification.
7. **Conclusion:** Comprehensive and consistent with the objectives, useful. **Suggestions and Implementations:** Provide suggestions or new knowledge gained from the study, or implementations
8. **Body of Knowledge:** from the research, present recommendations for the public, and propose ideas for future research.
9. **References:** Ensure that citations within the article and references of the article are correct according to APA format.
9. Appropriateness of English language use.

Book Reviews

These articles provide critical evaluations of books related to the subject matter of the journal. Book reviews help readers decide whether a particular book is worth reading.

1. **Abstract:** A brief summary of the entire case study. Can be narrative (flows as a short story) or structured (with subheadings). A structured abstract is preferred for clarity and consistency, within a range of 200-300 words.
Keywords: Essential part of producing for readers to discover your article when conducting research 3-5 words.
2. **Introduction:** Provides background on the case and its significance. Places the study in historical, social, or medical context. Mentions any previous similar Books.
Book Reviews: Offer a critical evaluation of a book related to the journal's focus.
3. **Summarize:** key points, strengths, and weaknesses.
Discuss: its relevance and usefulness for readers.
4. **Conclusion:** Comprehensive and consistent with the objectives, useful.
Suggestions and Implementations: Provide suggestions or new knowledge gained from the study, or implementations
5. **Body of Knowledge:** from the research, present recommendations for the public, and propose ideas for future research.
6. **References:** Ensure that citations within the article and references of the article are correct according to APA format.
7. Appropriateness of English language use.

Editorial Team

บรรณาธิการบริหาร:

พระครูปลัด โชติพัฒน์ อาจารย์สุโก, ผศ.ดร.

Asst. Prof. Dr. Phrakhrupalat Chotiphat Acharasupho

โทร. +66 646946539 Email: chotipath.the@gmail.com

บรรณาธิการ:

ดร.พนัชนพงษ์พรรณ โปธิสถิรวรางกูร

Dr. Panatphongpan Bodhisathirawarangkul

โทร. +66 980502649 Email: buddhist.inn.man@gmail.com

ผู้ช่วยบรรณาธิการ:

สมศักดิ์ อุ่นไพรวงศ์

Somsak Ounphaiwong

โทร. +66 834859267 Email: inounephaivong@gmail.com

บรรณาธิการฝ่ายผลิต :

นิศาชล สมรักษ์

Nisachon Somrak

สำนักพิมพ์ โนเบิล เอ็ดดูเคชั่น – ดีพิมพ์ และ เผยแพร่

โทร. +66 942951417 Email: nisaaohncholly@gmail.com

Arts and Humanities Editor:

Prof.Dr.Challapalli Swaroopa Rani

Principal of College of Arts, Commerce and Law, Acharya Nagarjuna University, Andhra Pradesh, India.

Email: challapalliswaroopa2012@gmail.com

Social Sciences Editor:

Prof.Dr.Chai Ching Tan

Assistant to President, Nakhon Sawan Rajabhat University, Thailand.

Email: drcctan@yahoo.com

Business and Management Editor:

Prof. Emeritus Dr. Satyendra Patnaik

School of Tourism & Hospitality Management, KIIT University, India

Email: satyendrapatnaik@kiit.ac.in.

Psychology Editor:

Asst.Prof.Dr.Phramaha Phuen Kittisobhano

Department of Psychology, Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ayutthaya, Thailand.

Email: phuen.cha@mcu.ac.th

Social Innovation Editor:

Assist.Prof.Dr.Chatwarun Angasinha

Leadership in Society, Business and Politics, College of Social Innovation, Rangsit University, Thailand.

Email: chattrsu@gmail.com

Education Administration Editor:

Dr.Montree Linphoo

Department of Psychology and Guidance, Faculty of Education, Kamphaeng Phet Rajabhat University

Email: montreegate@hotmail.com

Buddhist Studies Editor:

Dr.Meechi Netnapha Sutthirat

School of Buddhist and Philosophy, Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University, Salaya, Nakhon Phathom, Thailand.

Email: nethnapa.sut@mbu.ac.th

Managing Director:

Dr.Jakkapong Thipsungnoen

Noble Education Co., Ltd.

Email: pumjakkapong@gmail.com

Editorial Team:

A dynamic ensemble of researchers, writers, and thinkers dedicated to curating the best content:

Prof.Dr.Chenna G.Reddy

Head Department of English, College of Arts, Commerce and Law, Acharya Nagarjuna University, Andhra Pradesh, India.

Email: crguju27@gmail.com

Asssoc.Prof.Dr.Kesineee Chiwpreecha

Educational Administration and Change Leadership, Graduate School, Eastern Asia University, Thailand.

Email: kesinee@eau.ac.th

Dr.Ven.Thich Nguyen The

Binh Thuan School of Buddhist Studies, Binh Thuan Province, Vietnam.

Email: thichnguyenthe@gmail.com

Dr.Van.Thich Quang Chan

Department of Vietnamese Buddhist, Vietnam Buddhist University, Ho Chi Minh City, Vietnam.

Email: thichquangchan1977@gmail.com

Dr.Ven.Vilasagga

Sitagu International Buddhist Academy, Sagaing, Myanmar.

Email: vilasagga.thesitagu@gmail.com

Dr.Ven.Chandhima

Faculty of Buddhist Studies, Ramannyaratha Buddhist University, Mon State, Myanmar.

Email: naicandimar@gmail.com

Dr.Ven.Thich Tam Vuong

Buddha An Temple and Academy, Una-Antioch Pike, Nashville, Tennessee, USA.

Email: thichtamvuong90@gmail.com

Dr.Ven.Thich Giac Chinh

Sakyamuni Buddhist Sangha of the United States Organization, University Ave, Suite H, San Diego, California, USA.

Email: dharmameditationtemple@gmail.com

Dr.Nguyen Thanh Trung

Department of Linguistics and Literature, Ho Chi Minh City University of Education, Vietnam.

Email: trungnt@hcmue.edu.vn

Dr.Surachai Pudchu

School of Philosophy Religion and Culture, Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University, Salaya, Nakhon Phathom, Thailand.

Email: sura_chai_1981@hotmail.com

Dr.Chompoonuch Changcharoen

Graduate School, Mahamakut Buddhist University, Salaya, Nakhon Phathom, Thailand.

Email: chompoonuch.mbu@gmail.com

Dr.Nadnapang Phophichit

Director of Master of Arts in Peace Studies Program (International Program), Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ayutthaya, Thailand.

Email: nadnapang@ibsc.mcu.ac.th

Dr.Phanthad Srithiphan

Research and Statistics in Cognitive Science, School of Education Administration, Mahamakut Buddhist University, Thailand.

Email: phanthad@gmail.com

Dr.Rattiya Nueaamnat

*Research and Academic, Graduate School, Nakhon Sawan Campus
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Sawan Province, Thailand.*

Email: rattitik.prom@gamil.com

Dr.Sayan Bhramanin

Department of English Studies, St. Maria Chon Daen School, Phetchabun Province, Thailand.

Email: suwatchano@hotmail.com

BUDDHO

Buddhist Teachings, Scriptures, Practices, and Integrations

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (Online)

(Peer-Reviewed and Open Access Journal)

CONTENTS

An Analysis of the Practices in Mahāyāna and Theravāda Buddhism	1-20
Phra krupairojchayakorn Punyaphalo Jantakeeree*	
Study And Analysis of The Practices of Bodhisattvas Between Mahayana and Theravada Traditions	21-37
Phramaha Phongsathon Khematharo Trisuwan*	
Bodhisattva Ethics: Compassion and Wisdom	38-47
Phra khrupalad Thongchaiphath Ahipunyo Srichan*	
Study And Analyze the Highest Aspirations of The Bodhisattvas in Mahayana and the Arahants in Theravada	48-57
Phra Samu Manachai Abhijayo Phipatsuwannachai*	
Balancing Life Through Buddhist Teachings: A Comparative Study of Suan Mokkh Bangkok and Boonpathom Asoke in Nakhon Pathom	58-70
Phra Paladhammanun Chiramunyo Chulamon*	

NOBLE
EDUCATION
PUBLISHER

PKP

PUBLIC
KNOWLEDGE
PROJECT

OJS

OPEN
JOURNAL
SYSTEMS

Buddho Journal

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (ONLINE)

An Analysis of the Practices in Mahāyāna and Theravāda Buddhism

การวิเคราะห์หลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาหายานและ
เถรวาท

Author & Corresponding Author*

1. Phra krupairojchayakorn Punyaphalo Jantakeeree*

พระครูไพโรจน์ชยากร ปุญญผลโล จันทะคีรี

Affiliation:

1. Phonchai Temple Pariyatti Saman School, Thailand.

โรงเรียนปริยัติสามัญวัดโพนชัย

Email: Jantakeeree@gmail.com

Article history:

Received: 11/07/2025 Revised: 20/08/2025

Accepted: 05/09/2025 Available online: 30/09/2025

How to Cite:

Jantakeeree, P. (2025). An Analysis of the Practices in Mahāyāna and Theravāda Buddhism. *Buddho*, 4(3), 1-20.

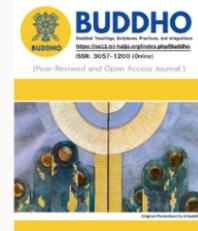

BUDDHO

Buddhist Teachings, Scriptures, Practices, and Integrations

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (Online)

Original Reserch Articles

An Analysis of the Practices in Mahāyāna and Theravāda Buddhism

Phrakru Pairojchayakorn Punyaphalo Jantakeeree*

การวิเคราะห์หลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนามหายานและเถรวาท

พระครูไพโรจน์ชยากร ปุญญผลโล จันทะคีรี*

Abstract

This study aims to analyze and compare the practices of the two major schools of Buddhism Theravāda and Mahāyāna, focusing on their ethical goals, methods of meditation and cultivation of wisdom, interpretation of scriptures, as well as the roles of monks and laypeople. The research is qualitative in nature, employing documentary research as its main methodology. Primary sources include the Tipiṭaka, canonical texts, and academic literature related to both traditions. A selection of 20 key documents was used as the sample for in-depth content analysis. The population of the study includes relevant Buddhist texts and academic works from both schools, while the sample comprises carefully selected documents that address the core issues under investigation. A data recording form was developed as a research instrument to systematically extract key information in line with a Buddhist philosophical framework. Data analysis was conducted using content analysis, with emphasis on identifying key themes, synthesizing ideas, and comparing the philosophical approaches.

The findings indicate that although the two traditions differ in their ultimate spiritual goals Theravāda emphasizes the attainment of arahantship, whereas Mahāyāna aspires toward bodhisattvahood both are grounded in the same foundational principles of the Four Noble Truths and the Noble Eightfold Path. The differences observed in their practices and social roles reflect cultural adaptability and the diversity of interpretations within Buddhism. The study reveals that this diversity, rather than being a source of division, offers valuable opportunities for

philosophical exchange and integration. Such comparative insights can serve as a vital foundation for the creative and sustainable development of Buddhism in the contemporary global context.

Keywords: Theravāda, Mahāyāna, Practice, Buddhist Philosophy, Comparative Study

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาในสองนิกายหลัก คือ เถรวาท และ มหายาน โดยมุ่งเน้นที่การทำความเข้าใจความแตกต่างและความเหมือนของแนวทางปฏิบัติในด้านจริยธรรม สมาธิ ปัญญา การตีความพระสูตร รวมถึงบทบาทของพระสงฆ์และฆราวาส การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) จากพระไตรปิฎก คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา และงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยคัดเลือกข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนและแนวปฏิบัติของทั้งสองนิกาย เพื่อเปรียบเทียบอย่างเป็นระบบ ประชากรในการศึกษานี้ ได้แก่ ข้อมูลทางวิชาการและคัมภีร์จากทั้งสองนิกาย ส่วนกลุ่มตัวอย่าง คือ เอกสารจำนวน 20 ชิ้น ซึ่งครอบคลุมประเด็นหลักในการศึกษา เครื่องมือในการวิจัยคือแบบบันทึกข้อมูล (Data Recording Form) ที่จัดทำขึ้นเพื่อสกัดสาระสำคัญตามกรอบวิเคราะห์เชิงพุทธปรัชญา การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยเน้นการแยกแยะหัวข้อสำคัญ การสังเคราะห์แนวคิด และการเปรียบเทียบเชิงปรัชญา

ผลการวิจัยพบว่า แม้ทั้งสองนิกายจะมีความแตกต่างในเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติ เช่น เถรวาทเน้นการบรรลุพระอรหันต์ ขณะที่มหายานเน้นการเป็นพระโพธิสัตว์ แต่แก่นแท้ของหลักคำสอนยังคงตั้งอยู่บนรากฐานเดียวกันคือ อริยสัจ 4 และ มรรคมีองค์ 8 นอกจากนี้ ความแตกต่างที่ปรากฏในรูปแบบการปฏิบัติและบทบาททางสังคมของพระสงฆ์และฆราวาส สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการปรับตัวของพระพุทธศาสนาในแต่ละบริบท ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงโอกาสในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ของทั้งสองนิกาย เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และสามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพุทธศาสนาในโลกยุคใหม่ได้อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

คำสำคัญ: เถรวาท, มหายาน, หลักปฏิบัติ, พุทธปรัชญา, การเปรียบเทียบ

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 2,500 ปี และนับเป็นหนึ่งในระบบความคิดที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมและสังคมของภูมิภาคเอเชียอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียตะวันออก เอเชียใต้ และเอเชียกลาง กระบวนการเผยแผ่และขยายอิทธิพลของพระพุทธศาสนาได้นำไปสู่การพัฒนานิกายต่าง ๆ ที่สะท้อนความหลากหลายในการตีความคำสอนของพระพุทธเจ้า หนึ่งในลักษณะเด่นของพุทธศาสนาคือ

ความสามารถในการปรับตัวเข้ากับบริบททางวัฒนธรรม สังคม และการเมืองของแต่ละพื้นที่ โดยสองนิกายหลักที่มีบทบาทสูงสุดทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และปัจจุบันคือ นิกายเถรวาท (Theravāda) และ นิกายมหายาน (Mahāyāna) (Gethin, 1998; Williams, 2009) แม้ทั้งสองนิกายจะมีจุดร่วมอยู่ที่รากฐานคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น อริยสัจ 4 และมรรคมีองค์ 8 แต่กลับมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในด้านปรัชญา วิธีปฏิบัติ ตลอดจนเป้าหมายของการดำเนินชีวิตทางธรรม เถรวาทมุ่งเน้นการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อบรรลุ นิพพาน ส่วนตน อันเป็นการดับกิเลสโดยสมบูรณ์ผ่านการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา (Rahula, 1974) ขณะที่มหายานให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจของผู้ปฏิบัติให้มี กรุณาและปัญญา ควบคู่กัน โดยมีอุดมคติของ พระโพธิสัตว์ เป็นแนวทางหลัก และเปิดรับการตีความคำสอนในเชิงปรัชญาที่ลุ่มลึก เช่น แนวคิดเรื่อง สุญญตา (Śūnyatā) และ ปัญญาบารมี (Mahāprajñāpāramitā) (Conze, 1975) อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการศึกษาทางวิชาการเกี่ยวกับเถรวาทและมหายานอย่างกว้างขวางในระดับปัจเจกนิกาย แต่ ยังมีช่องว่างในการวิจัย (research gaps) อยู่มากในด้านการศึกษาเปรียบเทียบเชิงลึกที่เน้นทั้งแนวปฏิบัติทางธรรม (เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา) การตีความพระสูตร และบทบาทของทั้งพระสงฆ์และฆราวาสในบริบทของแต่ละนิกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเชื่อมโยงข้อมูลเหล่านี้เข้ากับแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เฉพาะเจาะจงท่ามกลางความหลากหลาย ซึ่งยังไม่ปรากฏในลักษณะที่เป็นระบบมากนักในงานวิจัยร่วมสมัย

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อ วิเคราะห์เปรียบเทียบหลักปฏิบัติของนิกายเถรวาทและมหายาน โดยมุ่งเน้นองค์ประกอบสำคัญคือ ศีล สมาธิ ปัญญา การตีความพระสูตร และบทบาทของผู้ปฏิบัติ ทั้งในระดับคณสงฆ์และฆราวาส เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อความแตกต่างและจุดร่วมของทั้งสองนิกาย ผลของการวิเคราะห์นี้คาดว่าจะช่วยส่งเสริมความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนทางพุทธปรัชญาในระดับนานาชาติ ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาพุทธศาสนาให้มีความสอดคล้องกับบริบทของโลกยุคใหม่อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีอริยสัจ 4 และมรรคมีองค์ 8

หลักอริยสัจ 4 และมรรคมีองค์ 8 ถือเป็นหัวใจสำคัญของคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อการพัฒนาแนวคิดทางจริยธรรม จิตวิทยา และการปฏิบัติธรรมในทุกนิกาย ไม่ว่าจะเป็นเถรวาทหรือมหายาน โดย อริยสัจ 4 ประกอบด้วย

- 1) ทุกข์ (Dukkha) ความไม่พึงพอใจหรือความทุกข์ที่เป็นธรรมชาติของชีวิต
- 2) สมุทัย (Samudaya) เหตุแห่งทุกข์ ซึ่งคือ ตัณหา หรือความอยาก
- 3) นิโรธ (Nirodha) ความดับทุกข์ได้ โดยการดับตัณหา

4) มรรค (Magga) หนทางแห่งการดับทุกข์ ซึ่งคือ มรรคมืองค์ 8
องค์ประกอบของ มรรคมืองค์ 8 เป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ สมดุล และนำไปสู่การหลุดพ้น
ประกอบด้วย

- 1) สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ)
- 2) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ)
- 3) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
- 4) สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ)
- 5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
- 6) สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ)
- 7) สัมมาสติ (สติเหมาะสม)
- 8) สัมมาสมาธิ (สมาธิเหมาะสม)

ทั้งอริยสัจ 4 และมรรคมืองค์ 8 ไม่ได้เป็นเพียงหลักคำสอนทางศาสนา แต่ยังสามารถวิเคราะห์ได้ในเชิง
โครงสร้างทางความคิดที่ครอบคลุมมิติ จิตใจ สังคม และพฤติกรรม โดยเฉพาะในแง่ของการแก้ปัญหาชีวิต การฝึก
สติ และการเข้าใจตนเอง ซึ่งยังคงมีอิทธิพลในทางปฏิบัติธรรมร่วมสมัย เช่น แนวทางการเจริญสติ (Mindfulness)
ที่แพร่หลายในยุคปัจจุบัน ในด้านของการเปรียบเทียบระหว่างนิกายเถรวาทและมหายาน แม้จะมีความแตกต่างใน
ระดับของการตีความและวิธีการปฏิบัติ เช่น การเน้นปัญญา (ในเถรวาท) กับความกรุณา (ในมหายาน) แต่ทั้งสอง
นิกายต่างยอมรับว่า อริยสัจ 4 และมรรคมืองค์ 8 คือเส้นทางหลักที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากสังสารวัฏ (Rahula,
1974) นอกจากนี้ ทฤษฎีนี้ยังเชื่อมโยงกับหลักจิตวิทยาเชิงพุทธ ที่มองเห็นการเกิดของทุกข์จาก “ความยึดติด”
(attachment) และเสนอ “การสังเกตโดยไม่ยึดติด” เป็นวิธีการดับทุกข์ ซึ่งได้รับความสนใจอย่างมากจาก
นักจิตวิทยาตะวันตกในช่วงศตวรรษที่ 20–21

แนวคิดพระโพธิสัตว์กับแนวทางอรหันต์

จุดต่างเชิงปรัชญาที่สะท้อนอุดมการณ์ของแต่ละนิกายหนึ่งในความแตกต่างเชิงปรัชญาที่สำคัญระหว่างพุทธ
ศาสนานิกายเถรวาทและมหายาน คืออุดมคติของผู้บรรลุธรรมขั้นสูง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางและอุดมการณ์
หลักของแต่ละนิกายอย่างชัดเจน โดยนิกายเถรวาทให้ความสำคัญกับอุดมคติของ พระอรหันต์ ในฐานะผู้หลุดพ้น
จากวัฏสงสารด้วยตนเองผ่านการบำเพ็ญเพียรอย่างเคร่งครัด จุดเน้นจึงอยู่ที่การหลุดพ้นเฉพาะตน โดยมีเป้าหมาย
สูงสุดคือการบรรลุนิพพาน (Williams, 2009) ในทางตรงกันข้าม พุทธศาสนามหายานเสนออุดมคติของ
พระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นผู้ตั้งปณิธานแน่วแน่ในการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากทุกข์
ร่วมกัน แม้จะมีศักยภาพในการบรรลุพุทธภาวะได้ในทันที พระโพธิสัตว์ยังเลือกที่จะชะลอการหลุดพ้นของตนเอง

เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น การปฏิบัติของพระโพธิสัตว์จึงตั้งอยู่บนหลักของความกรุณา (karuṇā) และความเสียสละ (mahākaruṇā) เป็นแกนกลาง ซึ่งแตกต่างจากแนวทางเน้นปัญญาและการหลุดพ้นของตนเป็นสำคัญในนิกายเถรวาท ความแตกต่างดังกล่าวไม่เพียงเป็นข้อถกเถียงในเชิงปรัชญาเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อพัฒนาการของหลักธรรมรูปแบบการปฏิบัติ ตลอดจนโครงสร้างของชุมชนศาสนาในแต่ละนิกาย เช่น การปรากฏของบุคลาธิษฐานในมหายานที่สะท้อนคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์ เช่น พระอวโลกิเตศวร หรือเจ้าแม่กวนอิม ซึ่งแสดงถึงการเน้นย้ำด้านเมตตากรุณาอย่างเป็นรูปธรรม ในขณะที่นิกายเถรวาทมุ่งเน้นความสงบภายในตน การบำเพ็ญศีล สมาธิ และปัญญาอย่างเป็นระบบ และการยึดมั่นในวินัยพระวินัยตามแบบแผนดั้งเดิม

แนวคิดเรื่องอรหันต์กับพระโพธิสัตว์จึงไม่ใช่เพียงความแตกต่างในเป้าหมายของการบรรลุธรรมเท่านั้น หากแต่ยังเป็นภาพสะท้อนของทิศทางทางปรัชญาและจริยศาสตร์ที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ของพุทธศาสนาแต่ละนิกายไว้อย่างชัดเจน (Williams, 2009)

แนวคิดสุญญตา (Śūnyatā) และปรัชญาปารมิตาในพุทธศานามหายาน

แนวคิดเรื่อง สุญญตา (ภาษาสันสกฤต Śūnyatā) และหลักธรรมในกลุ่มพระสูตร ปรัชญาปารมิตา (Prajñāpāramitā) ถือเป็นแกนกลางของพุทธศานามหายาน โดยเฉพาะในแง่ของการตีความธรรมชาติของสรรพสิ่งและกระบวนการปฏิบัติภาวนาอย่างลึกซึ้ง ซึ่งนักวิชาการอย่าง Conze (1975) เห็นว่า แนวคิดดังกล่าวมิได้เป็นเพียงคำสอนทางอภิปรัชญา หากแต่เป็นการเปิดพื้นที่สำหรับการข้ามพ้นกรอบคิดแบบทวินิยม (dualism) ที่ฝังรากลึกในระบบความคิดมนุษย์

1) สุญญตาการเปิดเผยธรรมชาติของความว่างอย่างปรัชญา แนวคิดเรื่องสุญญตาในบริบทมหายาน มิได้หมายถึงความไม่มีหรือสูญญานิยม (nihilism) หากแต่หมายถึงการปฏิเสธ อัตตลักษณ์อันเที่ยงแท้ ของสรรพสิ่ง (svabhāva) ทุกปรากฏการณ์ล้วนเกิดขึ้นจาก อิทัปปัจจยตา (pratītyasamutpāda) คือการอิงอาศัยกันของเหตุและปัจจัยโดยปราศจากสารัตถะถาวร แนวคิดนี้พัฒนาขึ้นอย่างมีระบบผ่านผลงานของนาการ์จุนา (Nāgārjuna) ซึ่งเสนอว่า “สิ่งใดเกิดจากเหตุปัจจัย สิ่งนั้นย่อมเป็นสุญญะ” (yaḥ pratītyasamutpādaḥ śūnyatām tāṃ pracakṣmahe) สุญญตาจึงมิได้เป็นลักษณะของความสูญเปล่า แต่คือการ เปิดเผยสภาวะของสิ่งทั้งหลายว่าไม่อาจยึดถือได้ว่าเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเด็ดขาด เป็นการรื้อถอนกรอบคิดแบบทวิลักษณ์ เช่น อัตตา อันตา ภายในภายนอก หรือปุณฺชน อริยบุคคล ให้เหลือเพียงการรับรู้ปรากฏการณ์ตามจริง อันเป็นจุดตั้งต้นของโพธิปัญญา

2) ปรัชญาปารมิตาปัญญาแห่งการข้ามพ้นและการเข้าถึงสภาวะโพธิ คำว่า “ปรัชญาปารมิตา” (Prajñāpāramitā) หมายถึง “บรมปัญญา” หรือ “ปัญญาที่ข้ามพ้นฝั่งแห่งอวิชชาไปสู่ฝั่งแห่งโพธิ” ซึ่งในแนวคิดมหายานนั้น การบรรลุโพธิหรือความรู้อัจฉริยะ มิใช่ผลของการสั่งสมความรู้หรือความเข้าใจแบบตรรกวิทยาเท่านั้น หากแต่ต้องอาศัย ปัญญาที่สามารถมองเห็นความเป็นสุญญะของสรรพสิ่งได้โดยตรง ซึ่งเป็นปัญญาที่ปลอด

จากความยึดมั่นทั้งในรูปธรรม นามธรรม และมนทัศน์ใด ๆ ปารมิตาในบริบทนี้จึงเป็น การบรรลุสภาวะแห่งจิตที่ปราศจากการแบ่งแยก ไม่ยึดมั่นใน “ความมี” หรือ “ความไม่มี” และไม่ตกอยู่ในกรอบของทวินิยม Conze (1975) ชี้ว่า ปรัชญาปารมิตาคือการเข้าถึง “ปัญญาที่ว่างจากการยึดมั่นในทวิภาวะ” ซึ่งแสดงให้เห็นชัดในพระสูตรปรัชญาปารมิตา เช่น หฤทัยสูตร (Prajñāpāramitā hṛdaya sūtra) ที่ระบุว่า “รูปไม่ต่างจากความว่าง ความว่างไม่ต่างจากรูป” ข้อความนี้สะท้อนหลักการรื้อถอนการแบ่งแยกระหว่างโลกภายนอกกับภายใน และปฏิเสธความจริงเชิงทวินิยม เพื่อให้เห็นว่าทั้งสรรพสิ่งต่างเป็นเพียงการปรากฏขึ้นของสภาวะที่ไม่อาจชื่อว่า “เป็น” หรือ “ไม่เป็น” ได้อย่างแน่นอน

3) การข้ามพ้นทวินิยม ฐานคิดแห่งมหายาน แนวคิดสัจยุดาและปรัชญาปารมิตาทั้งสองประการนี้ ต่างมีจุดร่วมคือการ ข้ามพ้นทวินิยมทางปรัชญา ซึ่งเป็นรากฐานของความยึดมั่นผิด ๆ และเป็นเงื่อนไขของสังสารวัฏ ทวินิยมในที่นี้หมายถึงการแบ่งแยกระหว่างโลกียะ โลกุตตระ สังสารวัฏ นิพพาน, หรือแม้แต่ปัญญา อวิชชา ซึ่งในทัศนะของมหายาน ล้วนเป็นมายาการที่ปรากฏขึ้นในจิตใจที่ยังมิได้เข้าถึงปัญญาแห่งสัจยุดาอย่างแท้จริง แนวทางการปฏิบัติภาวนาในมหายานจึงไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการละกิเลสในระดับพฤติกรรมเท่านั้น แต่รวมถึง การแปรเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการมองโลก ผ่านการรู้แจ้งในสัจยุดา ซึ่งนำไปสู่การดับทุกข์อย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุปแนวคิดเรื่องสัจยุดาและปรัชญาปารมิตาในพุทธศาสนามหายาน มิได้มีสถานะเป็นเพียงแนวคิดอภิปรัชญา แต่เป็นองค์ประกอบหลักในการรื้อถอนความยึดมั่นในกรอบคิดทวินิยม ซึ่งเป็นรากฐานของอวิชชาและทุกข์ การเข้าใจสรรพสิ่งว่า “ว่าง” มิได้หมายถึงการปฏิเสธความมีอยู่ แต่หมายถึง การตระหนักในความไม่เที่ยง ไม่คงที่ และไร้แก่นแท้ของสรรพสิ่งทั้งหมด ซึ่งนำไปสู่ปัญญาแห่งโพธิ และเป็นจุดเริ่มต้นของความกรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังที่ Conze (1975) ชี้ไว้ การตีความพระสูตรมหายานต้องอยู่บนฐานของการเข้าใจสัจยุดาในฐานะ วิถีแห่งการข้ามพ้น มิใช่แค่ทฤษฎีที่อธิบายโลก แต่คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากทวินิยมและทุกข์ทั้งปวง

แนวคิดเรื่องศีล สมภาติ ปัญญาในฐานะพื้นฐานร่วมของนิกายเถรวาทและมหายาน

ศีล สมภาติ ปัญญา ถือเป็นแกนหลักและรากฐานสำคัญของการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ทั้งในนิกายเถรวาทและมหายาน ซึ่งทั้งสองนิกายแม้จะมีวิธีปฏิบัติและรูปแบบปฏิบัติธรรมที่แตกต่างกันบ้าง แต่ก็ยึดถือหลักพื้นฐานนี้เป็นจุดร่วมในการฝึกตนเพื่อการพ้นทุกข์

1) ศีล (Sīla) หมายถึง การรักษากาย วาจา และใจให้บริสุทธิ์จากความผิดศีลธรรม เป็นรากฐานแรกของการปฏิบัติธรรม เพราะศีลช่วยสร้างความมั่นคงให้กับผู้ปฏิบัติ ทำให้ไม่ถูกรบกวนจากอกุศลกรรมและไม่สร้างเวรภัยแก่ตนเองและผู้อื่น ในพระไตรปิฎก ศีลถูกเน้นย้ำว่าเป็น "เครื่องรักษาความสงบของสังคม" และเป็นฐานของจิตที่จะ

สามารถพัฒนาไปสู่สมาธิและปัญญาได้ ตัวอย่างคือในชีวิตประจำวัน เช่น การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ พุดเท็จ และประพฤติดีในกาม เป็นต้น

2) สมาธิ (Samādhi) คือ การรวมจิตใจให้อยู่ในความสงบมั่นคง ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้จิตนิ่งและมีสมาธิ เพื่อเปิดทางให้ปัญญาเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน พระพุทธเจ้าทรงสอนวิธีการเจริญสมาธิผ่านการทำสมาธิขั้นต่าง ๆ เช่น อานาปานสติ (การระลึกรู้ลมหายใจ) และวิปัสสนา (การเห็นตามความจริง) สมาธิทำหน้าที่เสมือน “เครื่องมือ” ที่ช่วยให้จิตมีความเข้มแข็งพอที่จะรับรู้และวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง

3) ปัญญา (Paññā) คือ ความรู้ความเข้าใจอันลึกซึ้งในธรรมชาติของสิ่งทั้งปวง เช่น ความไม่เที่ยง (อนิจจัง), ความเป็นทุกข์ (ทุกขัง), และความไม่มีตัวตน (อนัตตา) ปัญญาเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติ เป็นการรู้แจ้งเห็นจริงที่นำไปสู่การดับทุกข์อย่างถาวร ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงเน้นว่า ปัญญาที่เกิดจากสมาธิเป็นปัญญาที่สามารถทำลายกิเลสและความหลงได้อย่างแท้จริง

ด้วยโครงสร้างนี้ คือ สมาธิ และปัญญาจึงเป็นเสมือนกรอบการปฏิบัติที่ครอบคลุมทุกด้าน ตั้งแต่การควบคุมตนเอง การฝึกจิตใจให้สงบ จนถึงการเจริญปัญญาเพื่อการรู้แจ้งอย่างแท้จริง เป็นแนวทางปฏิบัติที่มีความเป็นระบบและสอดคล้องกับคำสอนดั้งเดิมในพระไตรปิฎก

กรอบแนวคิดในการวิจัย

เถรวาท	มหายาน
<ol style="list-style-type: none"> นิพพานส่วนตัว อรหันต์ อริยสัจ 4 มรรค 8 และ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เคร่งครัดตามบาลี เน้นการปฏิบัติส่วนบุคคล 	<ol style="list-style-type: none"> พุทธภาวะ การช่วยสรรพสัตว์ ความว่าง (Śūnyatā) มหาปรัชญา ปารมิตา และ โพธิสัตว์อุทมคติ ยึดหยุ่น ตีความลึกซึ้ง เน้นการช่วยเหลือและพัฒนาสังคม

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เพื่อวิเคราะห์หลักปฏิบัติด้านจริยธรรมในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและมหายาน
- เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบรูปแบบการฝึกสมาธิในนิกายเถรวาทและมหายาน

3. เพื่อเปรียบเทียบการตีความพระสูตรและการพัฒนาปัญญาในสองนิกายหลัก
4. เพื่อวิเคราะห์บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และฆราวาสในแต่ละนิกาย
5. เพื่อเสนอแนะทางการเชื่อมโยงองค์ความรู้และประยุกต์ใช้หลักปฏิบัติของสองนิกายในยุคปัจจุบัน

สมมติฐานการวิจัย

1. หลักการปฏิบัติด้านจริยธรรมสมาธิและปัญญาของพุทธศาสนาในนิกายเถรวาทและมหายานมีแก่นแท้ที่เหมือนกันแต่มีรูปแบบการปฏิบัติและการตีความที่แตกต่างกันตามบริบททางวัฒนธรรมและประเพณี
2. บทบาทของพระสงฆ์และฆราวาสในแต่ละนิกายมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญซึ่งสะท้อนความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนผู้ปฏิบัติ
3. การวิเคราะห์เปรียบเทียบหลักปฏิบัติของสองนิกายสามารถส่งเสริมและเข้าใจนำไปสู่การพัฒนาปฏิบัติและการเผยแพร่พุทธศาสนาในยุคปัจจุบันได้อย่างสร้างสรรค์

ระเบียบวิธีในการวิจัย

ประเภทการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบหลักปฏิบัติของพระพุทธรศาสนาในสองนิกายหลัก ได้แก่ เถรวาท และมหายาน

ในการศึกษา

ในการศึกษาคือข้อมูลทางวิชาการและคัมภีร์พระไตรปิฎก รวมถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนและแนวปฏิบัติของพระพุทธรศาสนาในทั้งสองนิกาย

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างคือเอกสารจำนวน 20 ชิ้นที่ได้รับการคัดเลือกอย่างเป็นระบบ เพื่อครอบคลุมประเด็นหลัก ได้แก่ ด้านจริยธรรม สมาธิ ปัญญา การตีความพระสูตร และบทบาทของพระสงฆ์และฆราวาส

เทคนิคการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ใช้เทคนิคการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติและหลักคำสอนสำคัญของทั้งสองนิกาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือหลักคือแบบบันทึกข้อมูล (Data Recording Form) ที่ออกแบบขึ้นเพื่อสกัดสาระสำคัญและข้อมูลเชิงลึกตามกรอบวิเคราะห์เชิงพุทธปรัชญา โดยมีหัวข้อหลักเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับจริยธรรม สมาธิ ปัญญา การตีความพระสูตร และบทบาทของพระสงฆ์และฆราวาส

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนและแนวปฏิบัติของนิกายเถรวาทและมหายาน
2. คัดเลือกเอกสารตามเกณฑ์ที่กำหนดโดยใช้เทคนิคเจาะจง
3. สกัดข้อมูลและบันทึกสาระสำคัญลงในแบบบันทึกข้อมูล
4. วิเคราะห์เนื้อหาเอกสารตามกรอบวิเคราะห์เชิงพุทธปรัชญา เพื่อระบุความเหมือนและความแตกต่างในหลักปฏิบัติและบทบาททางสังคม

การเก็บข้อมูล

เก็บข้อมูลโดยการอ่านและสกัดสาระสำคัญจากเอกสารและคัมภีร์พระไตรปิฎก รวมทั้งงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยบันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดและเป็นระบบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อจำแนกหัวข้อสำคัญ สังเคราะห์แนวคิดและเปรียบเทียบเชิงปรัชญา โดยมุ่งเน้นการแยกแยะประเด็นด้านจริยธรรม สมาธิ ปัญญา การตีความพระสูตร และบทบาทของพระสงฆ์และฆราวาสในทั้งสองนิกาย

ผลการวิจัย

วิเคราะห์หลักปฏิบัติด้านจริยธรรมในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและมหายาน

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบหลักปฏิบัติด้านจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

ประเด็นการเปรียบเทียบ	นิกายเถรวาท (Theravāda)	นิกายมหายาน (Mahāyāna)
เป้าหมายสูงสุด	บรรลุปะระอรหันต์ (Arahantship)	เป็นพระโพธิสัตว์ (Bodhisattva)
หลักคำสอนพื้นฐาน	อริยสัจ 4, มรรคมีองค์ 8	อริยสัจ 4, มรรคมีองค์ 8
จริยธรรม	เน้นความเคร่งครัดในศีลและการละเว้นบาป	เน้นความเมตตาและสันติภาพต่อสังคม
สมาธิ	ฝึกสมาธิเพื่อการตรัสรู้ส่วนบุคคล	ฝึกสมาธิเพื่อช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์
การตีความพระสูตร	เน้นความหมายตามตัวอักษรและประเพณีดั้งเดิม	เน้นการตีความเชิงสัญลักษณ์และนามธรรม
บทบาทพระสงฆ์	ปลีกวิเวกเน้นปฏิบัติธรรม	มีบทบาทในชุมชนและการเผยแผ่
บทบาทฆราวาส	สนับสนุนพระสงฆ์และปฏิบัติตามคำสอน	มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาและสังคม

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์พบว่า ทั้งสองนิกายมีหลักปฏิบัติด้านจริยธรรมที่ยึดถืออริยสัจ 4 และ มรรคมีองค์ 8 เป็นรากฐานเดียวกัน แม้ว่าจะมีความแตกต่างในรายละเอียดบางประการ เช่น นิกายเถรวาทเน้นการรักษาศีลอย่างเคร่งครัดเพื่อบรรลุอรหันต์ผล ส่วนมหายานมีการตีความศีลในแง่ของความเมตตากรุณาต่อสรรพชีวิตมากขึ้น แต่โดยรวมแล้วยังคงมุ่งสู่ความบริสุทธิ์ของจิตใจและการลดละกิเลสเหมือนกัน

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบรูปแบบการฝึกสมาธิในนิกายเถรวาทและมหายาน

หัวข้อ	นิกายเถรวาท (Theravāda)	นิกายมหายาน (Mahāyāna)
จุดเน้นหลัก	วิปัสสนาภาวนา	สมาธิร่วมกับการพัฒนาปัญญา
ลักษณะการฝึก	เน้นเจาะลึกสติปัญญา 4 และการรู้เท่าทันทุกข์ในปัจจุบัน	การฝึกสมาธิแบบเมตตาภาวนา และวิปัสสนาเชิงปรัชญา
เป้าหมาย	ตระหนักรู้ในความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง และดับทุกข์	การพัฒนาปัญญาให้กว้างขวางและลึกซึ้ง พร้อมเมตตาและความกรุณา

ตัวอย่างการฝึก	สติปัฏฐาน 4 กาย เวทนา จิต ธรรม	สมาธิเมตตา วิปัสสนาปรัชญา
วิธีการ	การเจริญสติและปัญญาผ่านการสังเกตอย่างละเอียด	การเจริญเมตตาและใช้หลักปรัชญาช่วยให้ปัญญาเจริญรุ่งเรือง

จากตารางที่ 2 พบว่าการฝึกสมาธิในนิกายเถรวาทมุ่งเน้นที่สมาธิภาวนาแบบวิปัสสนา โดยการเจาะลึกสติปัฏฐาน 4 และการรู้เท่าทันทุกข์ในปัจจุบัน ขณะที่มหายานเน้นสมาธิแบบมีการพัฒนาปัญญาไปด้วย เช่น การฝึกสมาธิในรูปแบบของเมตตาภาวนาและการใช้การเจริญวิปัสสนาในเชิงปรัชญาเพื่อพัฒนาปัญญาให้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบการตีความพระสูตรและการพัฒนาปัญญาในนิกายเถรวาทและมหายาน

หัวข้อ	นิกายเถรวาท (Theravāda)	นิกายมหายาน (Mahāyāna)
การตีความพระสูตร	เน้นตีความในเชิงปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ส่วนบุคคล	ตีความพระสูตรอย่างกว้างขวางเพื่อช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์
เป้าหมายสูงสุด	การหลุดพ้นส่วนตัว (พระอรหันต์)	การตรัสรู้พร้อมช่วยสรรพสัตว์ให้หลุดพ้น
การพัฒนาปัญญา	เน้นปัญญาเพื่อการรู้แจ้งดับทุกข์ส่วนบุคคล	เน้นพัฒนาปัญญาคว่กับความเมตตาและกรุณาต่อผู้อื่น
ลักษณะการฝึกปัญญา	การฝึกฝนด้วยการเจริญวิปัสสนาและปฏิบัติธรรมเพื่อละทิ้งกิเลส	การฝึกปัญญาผ่านการศึกษาและปฏิบัติที่ผสมผสานปรัชญาและจริยธรรม การฝึกโพธิสัตว์ธรรม
บทบาทของพระสูตร	เป็นคู่มือการปฏิบัติเพื่อละทิ้งทุกข์และกิเลส	เป็นแนวทางสอนเพื่อสร้างปัญญาและเมตตาที่ช่วยให้ทุกชีวิตพ้นทุกข์

จากตารางที่ 3 พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในเถรวาทมีลักษณะเข้มงวดและเน้นการปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ในขณะที่บทบาทของฆราวาสมักเป็นผู้สนับสนุนทางวัตถุและปฏิบัติธรรมตามแบบพระสงฆ์ ส่วนในมหายานบทบาทพระสงฆ์มีความยืดหยุ่นมากขึ้น และมีการร่วมมือกับฆราวาสอย่างใกล้ชิดในกิจกรรมทางศาสนาและสังคม ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่เปิดกว้างและการมีส่วนร่วมของชุมชนในเชิงบวก

ตารางที่ 4 วิเคราะห์บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และฆราวาสในนิกายเถรวาทและมหายาน

หัวข้อ	นิกายเถรวาท (Theravāda)	นิกายมหายาน (Mahāyāna)
บทบาทพระสงฆ์	เข้มงวด เน้นการปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด	มีความยืดหยุ่น เปิดรับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหลากหลาย
บทบาทฆราวาส	ผู้สนับสนุนทางวัตถุ เช่น บริจาคอาหารและทรัพย์สิน และปฏิบัติตามแบบพระสงฆ์	มีบทบาทร่วมมือกับพระสงฆ์อย่างใกล้ชิดในกิจกรรมทางศาสนาและสังคม
ความสัมพันธ์ระหว่างพระ-ฆราวาส	มีความเป็นทางการและแยกบทบาทชัดเจน	มีความเปิดกว้าง มีการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับสูง
กิจกรรมร่วมกัน	จำกัดในพิธีกรรมและการสนับสนุนทางวัตถุ	ร่วมมือกันในกิจกรรมทางศาสนา การศึกษา และสังคม
ลักษณะชุมชน	เน้นบทบาทพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางและฆราวาสสนับสนุน	ชุมชนมีส่วนร่วมแบบองค์รวม พระสงฆ์และฆราวาสทำงานร่วมกัน

จากตารางที่ 4 พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในเถรวาทมีลักษณะเข้มงวดและเน้นการปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ในขณะที่บทบาทของฆราวาสมักเป็นผู้สนับสนุนทางวัตถุและปฏิบัติตามแบบพระสงฆ์ ส่วนในมหายานบทบาทพระสงฆ์มีความยืดหยุ่นมากขึ้น และมีการร่วมมือกับฆราวาสอย่างใกล้ชิดในกิจกรรมทางศาสนาและสังคม ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่เปิดกว้างและการมีส่วนร่วมของชุมชนในเชิงบวก

ตารางที่ 5 การเชื่อมโยงองค์ความรู้และประยุกต์ใช้หลักปฏิบัติของสองนิกายในยุคปัจจุบัน

ประเด็น	นิกายเถรวาท (Theravāda)	นิกายมหายาน (Mahāyāna)	แนวทางการเชื่อมโยงและประยุกต์ใช้
เป้าหมายสูงสุด	นิพพาน (การหลุดพ้นส่วนบุคคล)	พระโพธิสัตว์ (ช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์)	ผสมผสานการพัฒนาตนเองและการช่วยผู้อื่นในสังคม
หลักปฏิบัติสำคัญ	วิปัสสนา (สมาธิและการเจริญสติ)	เมตตาและโพธิสัตว์ (ความกรุณาและการเสียสละ)	ใช้วิปัสสนาเป็นพื้นฐาน ความตื่นรู้ ร่วมกับการ

ประเด็น	นิกายเถรวาท (Theravāda)	นิกายมหายาน (Mahayāna)	แนวทางการเชื่อมโยง และประยุกต์ใช้
			ปลูกฝังเมตตาและความ กรุณา
จุดเด่นเชิงปฏิบัติ	การฝึกสมาธิเข้มข้นเน้น การรู้แจ้งภายใน	การสร้างแรงบันดาลใจ ด้วยเรื่องราวโพธิสัตว์	ใช้สมาธิเพื่อเพิ่มความ เข้มแข็งทางจิตใจควบคู่ กับแรงบันดาลใจจาก โพธิสัตว์
การพัฒนาทางจริยธรรม	ศีลและความรับผิดชอบ ต่อตนเอง	การเสียสละเพื่อผู้อื่นและ สังคม	รักษาศีลพร้อมส่งเสริม การทำความดีเพื่อสังคม
การประยุกต์ใช้ในยุค ปัจจุบัน	การฝึกจิตเพื่อลด ความเครียดและสร้างสติ	การส่งเสริมความกรุณา และการทำงานเพื่อสังคม	สร้างโปรแกรมฝึกจิตที่ รวมสมาธิและเมตตา เช่น Mindfulness-Based Compassion Training

จากตารางที่ 5 ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงศักยภาพในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ของนิกายเถรวาทและมหายาน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทางจริยธรรม สมาธิ และปัญญาในยุคปัจจุบัน โดยการนำจุดแข็งของแต่ละนิกายมา ประยุกต์ใช้ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ เช่น การนำแนวคิดโพธิสัตว์ของมหายานมาสอดคล้องกับการฝึก กิปปัสสนา ของเถรวาท เพื่อสร้างสังคมที่มีความเมตตาและตื่นรู้ทางจิตวิญญาณอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท และมหายาน ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยและแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเดิมในหลายด้าน

การวิเคราะห์หลักปฏิบัติด้านจริยธรรม

จากการศึกษาพบว่าหลักปฏิบัติด้านจริยธรรมในนิกายเถรวาทและมหายานมีความสอดคล้องกันในเรื่องของการยึดมั่นในศีลและความมีเมตตาเป็นรากฐานสำคัญ แม้ว่ารูปแบบและการเน้นย้ำในรายละเอียดของศีลจะมีความแตกต่างกันตามลักษณะเฉพาะของแต่ละนิกาย แต่เป้าหมายสูงสุดยังคงเหมือนกันคือการบ่มเพาะจิตใจให้บริสุทธิ์ และลดละความทุกข์ ในนิกายเถรวาท การรักษาศีล 227 ข้อสำหรับพระภิกษุถือเป็นแนวทางหลักที่เน้นการควบคุม

กาย วาจา และจิตใจอย่างเคร่งครัด เพื่อสร้างความบริสุทธิ์และความสมาธิในจิตใจ ส่วนในมหายาน การปฏิบัติด้านศีลจะเน้นบทบาทของศีลในฐานะเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญาและความเมตตา พร้อมทั้งเป็นหนทางสู่การปลดปล่อยจากวัฏจักรแห่งทุกข์ โดยมีมีการผสมผสานแนวทางปฏิบัติด้านสมาธิและปัญญาาร่วมด้วย (Gethin, 1998; Harvey, 2013) งานวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Analayo (2010) ที่เสนอว่าแม้จะมีความแตกต่างทางพิธีกรรมและรูปแบบการปฏิบัติในแต่ละนิกาย แต่พื้นฐานของจริยธรรมในทั้งสองนิกายมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการพัฒนาความบริสุทธิ์ของจิตใจ การลดละกิเลส และการบรรลุถึงความสงบสุขภายใน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นหนึ่งเดียวในแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาในแง่ของการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรมและเมตตาต่อผู้อื่น

การศึกษาและเปรียบเทียบรูปแบบการฝึกสมาธิ

ในด้านการฝึกสมาธิ นิกายเถรวาทและมหายานมีวิธีการและจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ แต่ทั้งสองนิกายต่างก็มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาจิตใจและการบรรลุธรรมของผู้ปฏิบัติ

1. นิกายเถรวาท นิกายเถรวาทเน้นการฝึกสมาธิวิปัสสนา (Vipassana Meditation) อย่างเข้มข้น ซึ่งเป็นการพัฒนาสติและปัญญาอย่างละเอียด เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถเห็นความจริงแท้ของสังขารและสภาวะจิตใจอย่างชัดเจน โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการรู้แจ้ง (Nibbana) ผ่านการเข้าใจธรรมชาติของทุกข์ อนิจจัง และอนัตตา การฝึกสมาธิในนิกายเถรวาทจึงมุ่งเน้นที่การตระหนักรู้ในปัจจุบันขณะ (mindfulness) และการเจริญวิปัสสนา เพื่อให้เกิดปัญญาที่ลึกซึ้ง (Williams, 2009) นอกจากนี้การฝึกสมาธิแบบเถรวาทมักเน้นการนั่งสมาธิแบบนิ่งและใช้วิธีการสังเกตลมหายใจหรือสภาวะภายในร่างกายเพื่อทำความเข้าใจความไม่เที่ยงและความไม่ยั่งยืนของสิ่งต่าง ๆ

2. นิกายมหายาน ในทางตรงกันข้าม นิกายมหายานจะเน้นการฝึกสมาธิที่ผสมผสานระหว่างการพัฒนาจิตตานุภาพ (mental powers) และการเจริญเมตตา กรุณา (loving-kindness and compassion) รวมถึงการพัฒนาปัญญาในลักษณะที่เป็นองค์รวม เช่น สมาธิจิตที่มีลักษณะสว่างไสว (Luminous Mind) และการทำสมาธิแบบเจโตวิมุติ (wisdom meditation) ที่ช่วยเสริมสร้างปัญญาและความเมตตาไปพร้อมกัน (Wallace, 2006) รูปแบบการฝึกสมาธิในมหายานจึงมีความหลากหลายและครอบคลุมมากกว่านิกายเถรวาท โดยอาจใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น การใช้ภาพจิต (visualization), การสวดมนต์ หรือการฝึกสมาธิเพื่อบรรลุสภาพจิตที่บริสุทธิ์และกว้างขวาง ซึ่งช่วยให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่งในมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

งานวิจัยของ Sharf (2014) ได้ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการฝึกสมาธิของสองนิกายนี้มีทั้งความแตกต่างและความเสริมซึ่งกันและกัน นิกายเถรวาทเน้นการฝึกสมาธิที่เน้นปัญญาและความเข้าใจในสภาวะธรรมชาติของสังขารอย่างตรงไปตรงมา ขณะที่มหายานเน้นการฝึกสมาธิที่ครอบคลุมทั้งปัญญาและเมตตา เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้ง

จิตใจและพฤติกรรมในเชิงบวก รูปแบบการฝึกสมาธิของมหายานจึงดูมีมิติทางจิตวิญญาณที่กว้างขวางและหลากหลายมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ ทั้งสองนิกายจึงไม่ใช่คู่แข่ง แต่เป็นสองเส้นทางที่สามารถเสริมสร้างกันและกันในกระบวนการบรรลุธรรม เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกวิธีการที่เหมาะสมกับตัวเองและเข้าถึงความสงบและปัญญาในรูปแบบที่แตกต่างกันแต่มีเป้าหมายร่วมกันคือการหลุดพ้นจากทุกข์

การเปรียบเทียบการตีความพระสูตรและการพัฒนาปัญญา

การตีความพระสูตรในเถรวาทและมหายานสะท้อนถึงวิถีคิดและวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกันซึ่งมีรากฐานมาจากความเข้าใจต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า เถรวาทมีแนวโน้มที่จะยึดมั่นในความหมายดั้งเดิมของพระสูตร โดยเน้นการรักษาคำสอนที่ชัดเจนและตรงไปตรงมาเพื่อให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงการรู้แจ้งตามสภาพจริงของโลกตามอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นแก่นหลักของการปฏิบัติในเถรวาท ดังนั้นการตีความในเถรวาทจึงเป็นการเน้นที่ความเป็นจริงที่ประจักษ์และประสบการณ์ตรง (direct experience) ของการดับทุกข์ ผ่านการปฏิบัติสมาธิและสติปัญญา

ในทางกลับกัน มหายนามีแนวทางการตีความพระสูตรในเชิงสัญลักษณ์และการขยายความหมายให้มีมิติทางปรัชญาและจิตวิญญาณที่ลึกซึ้งขึ้น เช่น การใช้แนวคิดเรื่อง “ว่าง” (śūnyatā) ซึ่งไม่ใช่เพียงการไม่อยู่จริงตามตัวตน แต่เป็นการเข้าใจว่าไม่มีสิ่งใดมีตัวตนถาวรแยกขาดจากกัน มหายนานี้จึงเน้นการพัฒนาปัญญาแบบพุทธปรัชญา ที่มองเห็นความสัมพันธ์อันลึกซึ้งและความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง ส่งผลให้การปฏิบัติในมหายานมักมีเป้าหมายเพื่อบรรลุ “โพธิญาณ” หรือปัญญาที่ตื่นรู้ในระดับสูงกว่าการดับทุกข์เฉพาะตน

ในแง่ของการพัฒนาปัญญา เถรวาทจะเน้นที่ปัญญาเฉพาะในการเข้าใจความจริงตามอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เพื่อให้สามารถดับทุกข์และบรรลุนิพพานได้โดยตรง ขณะที่มหายานเน้นการพัฒนาปัญญาในเชิงลึกทางปรัชญา ซึ่งรวมถึงการเห็นความว่างและความไม่มีตัวตนของสรรพสิ่ง ส่งผลให้มีการพัฒนาปัญญาที่เป็นรูปแบบของ “ปัญญาสูงสุด” ที่นำไปสู่การปลดปล่อยที่ไม่เพียงแต่สำหรับตนเอง แต่รวมถึงสรรพสัตว์ทั้งปวงด้วย ผลการศึกษาและการเปรียบเทียบนี้ชี้ให้เห็นว่า แม้เถรวาทและมหายานจะมีวิธีการตีความพระสูตรและการพัฒนาปัญญาที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่ทั้งสองนิกายยังคงรักษาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาไว้ คือการลดละความทุกข์และการพัฒนาจิตใจให้มีความรู้แจ้งและเมตตา ซึ่งทำให้ทั้งสองนิกายมีเส้นทางปฏิบัติและเป้าหมายที่หลากหลายแต่ยังคงสอดคล้องและส่งเสริมกันในภาพรวมของพุทธศาสนา

บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส

บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และฆราวาสในพระพุทธศาสนา มีลักษณะที่สะท้อนถึงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละนิกาย โดยในเถรวาท พระสงฆ์จะมีบทบาทเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณหลัก เป็นผู้ปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดและเป็นครูผู้สั่งสอนหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ขณะที่ฆราวาสจะทำหน้าที่

สนับสนุนพระสงฆ์ในด้านวัตถุ เช่น การถวายปัจจัยและอุปกรณ์ในการดำรงชีวิต เพื่อให้พระสงฆ์สามารถมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่ ความสัมพันธ์ระหว่างสองฝ่ายนี้จึงมีลักษณะเป็นทางการและมีกรอบปฏิบัติที่ชัดเจน กล่าวคือพระสงฆ์เป็นผู้ให้คำสอนและนำทางทางจิตวิญญาณ ขณะที่ฆราวาสเป็นผู้ถวายความเคารพและช่วยสนับสนุนในการปฏิบัติธรรม ในทางตรงกันข้าม มหายานมีการขยายบทบาทของฆราวาสให้มีความสำคัญและหลากหลายมากขึ้น โดยเน้นบทบาทของฆราวาสในฐานะผู้ปฏิบัติธรรมที่เข้มแข็งและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาอย่างแข็งขัน ทั้งในการปฏิบัติธรรมส่วนตัวและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคม บทบาทของฆราวาสในมหายานจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการสนับสนุนทางวัตถุ แต่ยังรวมถึงการมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมและการสืบทอดคำสอนให้กว้างขวางในวงสังคม การวิเคราะห์บทบาทและความสัมพันธ์นี้สะท้อนถึงการปรับตัวและความแตกต่างของพระพุทธศาสนาในแต่ละบริบท โดย Tiyavanich (1997) ได้ชี้ให้เห็นว่า บทบาททางสังคมและวัฒนธรรมของพระสงฆ์และฆราวาสในแต่ละนิกาย ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงกรอบทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังสะท้อนความสัมพันธ์ทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่พระพุทธศาสนาได้เข้าไปมีบทบาทอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และฆราวาสจึงเป็นภาพสะท้อนของระบบคุณค่าและบทบาททางสังคมที่พระพุทธศาสนาได้สร้างและพัฒนาในแต่ละยุคสมัยและภูมิภาค

ข้อเสนอแนะทางการเชื่อมโยงองค์ความรู้และการประยุกต์ใช้ในยุคปัจจุบัน

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการผสมผสานแนวทางปฏิบัติจากทั้งสองนิกายเพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทยุคใหม่ โดยเฉพาะในเรื่องการพัฒนาจริยธรรม สมาธิ และปัญญาที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในสังคมสมัยใหม่ (Keown, 2013) การศึกษาแนะนำให้มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนิกายทั้งสองอย่างจริงจัง เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจข้ามนิกายและการประยุกต์ใช้ที่สร้างสรรค์และยั่งยืน ในยุคปัจจุบันที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน การเชื่อมโยงองค์ความรู้จากนิกายต่าง ๆ สามารถช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการตอบสนองต่อปัญหาสังคมที่หลากหลาย เช่น ความเครียดจากชีวิตในเมืองใหญ่ ความขัดแย้งทางสังคม และการเสื่อมโทรมของค่านิยมทางจริยธรรม การประยุกต์ใช้แนวทางปฏิบัติที่หลากหลายจะช่วยให้เกิดมุมมองที่ครบถ้วนและหลากหลายมากขึ้น นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น แพลตฟอร์มดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ สามารถช่วยในการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนิกายได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว การสร้างพื้นที่เสวนาและการเรียนรู้ร่วมกันในรูปแบบออนไลน์จึงเป็นช่องทางที่สำคัญในการพัฒนาความร่วมมือและสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากขึ้น สุดท้ายนี้ การนำแนวทางปฏิบัติที่ผสมผสานกันไปใช้ในองค์กร ภาคธุรกิจ และชุมชน จะช่วยสร้างวัฒนธรรมการทำงานและการอยู่ร่วมกันที่มีความเคารพ ความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืนในระยะยาว

จากการศึกษาและอภิปรายผลพบว่า แม้พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและมหายานจะมีความแตกต่างกันในด้านเป้าหมาย วิธีการปฏิบัติ และบทบาททางสังคม แต่ทั้งสองนิกายยังคงยึดหลักคำสอนพื้นฐานร่วมกัน เช่น อริยสัจ 4 และมรรคมีองค์ 8 การเปรียบเทียบหลักจริยธรรม รูปแบบสมาธิ การตีความพระสูตร และบทบาทของพระสงฆ์กับฆราวาส แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายเชิงวัฒนธรรมและปรัชญาที่สามารถส่งเสริมกันได้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นถึงศักยภาพในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ของทั้งสองนิกาย เพื่อประยุกต์ใช้ในบริบทของโลกปัจจุบันอย่างสร้างสรรค์ โดยการนำจุดแข็งของแต่ละนิกายมารวมกันอาจนำไปสู่การพัฒนาพุทธศาสนาทั้งในด้านปฏิบัติและสังคมให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนยุคใหม่ได้ดียิ่งขึ้น

สรุป

งานวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์และเปรียบเทียบหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาในสองนิกายหลัก คือ เถรวาท และมหายาน โดยเน้นการทำความเข้าใจความเหมือนและความแตกต่างในด้านจริยธรรม สมาธิ ปัญญา การตีความพระสูตร รวมถึงบทบาทของพระสงฆ์และฆราวาส การวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ ใช้วิธีวิเคราะห์เอกสารจากพระไตรปิฎก และงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง คัดเลือกเอกสารจำนวน 20 ชิ้นเป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพุทธปรัชญา

ผลการวิจัยพบว่า แม้เถรวาทและมหายานมีเป้าหมายสูงสุดแตกต่างกัน เช่น เถรวาทมุ่งสู่พระอรหันต์ ส่วนมหายานเน้นพระโพธิสัตว์ แต่ทั้งสองนิกายยังคงมีรากฐานคำสอนบนอริยสัจ 4 และมรรคมีองค์ 8 ร่วมกัน ความแตกต่างในรูปแบบปฏิบัติและบทบาททางสังคมสะท้อนถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการปรับตัวของพระพุทธศาสนาในแต่ละบริบท ผลการวิจัยชี้ให้เห็นโอกาสในการเชื่อมโยงความรู้ทั้งสองนิกายเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึก และนำไปประยุกต์ใช้พัฒนาพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน งานวิจัยนี้จึงมีประโยชน์เชิงวิชาการในการทำความเข้าใจความหลากหลายและความสัมพันธ์ระหว่างนิกายหลักของพระพุทธศาสนา พร้อมเป็นแนวทางในการพัฒนาศาสตร์และการปฏิบัติในโลกสมัยใหม่ได้อย่างมีคุณค่าและเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

1. แก่นแท้ของพุทธศาสนาแม้ต่างแนวทาง แต่ยึดหลักเดียวกัน: งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า แม้เถรวาทและมหายานจะมีแนวปฏิบัติและเป้าหมายที่แตกต่างกัน แต่ยังยึดหลักอริยสัจ 4 และมรรคมีองค์ 8 เป็นรากฐานร่วมกัน จึงสามารถเชื่อมโยงความรู้ระหว่างกันได้อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์

2. ความหลากหลายของพุทธศาสนาเป็นจุดแข็ง ไม่ใช่ความขัดแย้ง: การศึกษาความแตกต่างในบทบาทของพระสงฆ์และฆราวาสในแต่ละนิกาย ทำให้เข้าใจว่าพุทธศาสนาได้ปรับตัวตามบริบททางวัฒนธรรมและสังคมได้อย่างยืดหยุ่น ซึ่งควรถูกมองว่าเป็นจุดแข็งในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนในโลกยุคใหม่

ข้อเสนอแนะต่อสาธารณะ

1. ส่งเสริมการเรียนรู้แบบเปรียบเทียบระหว่างนิกาย: ควรมีการจัดกิจกรรมทางวิชาการ เช่น เสวนา อบรม หรือหลักสูตรที่เน้นการเปรียบเทียบหลักคำสอนและแนวปฏิบัติของนิกายเถรวาทและมหายาน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจร่วมกัน และลดอคติทางนิกายที่อาจเกิดขึ้น

2. พัฒนาสื่อการเรียนการสอนด้านพระพุทธศาสนา: หน่วยงานด้านการศึกษาและศาสนาควรผลิตสื่อที่อธิบายความเหมือนและความต่างของทั้งสองนิกายอย่างเป็นระบบและเข้าใจง่าย เพื่อส่งเสริมการศึกษาพุทธศาสนาในมิติที่หลากหลายมากขึ้น

3. สนับสนุนการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา: ควรมีการสนับสนุนโครงการแลกเปลี่ยนพระสงฆ์ นักวิชาการ หรือฆราวาสผู้สนใจระหว่างประเทศหรือนิกาย เพื่อเปิดโอกาสในการเรียนรู้ร่วมกันและเสริมสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ขยายขอบเขตการวิจัยไปยังนิกายย่อยหรือแนวปฏิบัติร่วมสมัย: ควรศึกษานิกายย่อย เช่น เซ็น วัชรยาน หรือแนวปฏิบัติใหม่ในยุคดิจิทัล เพื่อให้เข้าใจพัฒนาการและแนวโน้มของพุทธศาสนาในระดับโลก

2. ใช้วิธีวิจัยเชิงภาคสนามร่วมด้วย: การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ นักวิชาการ หรือฆราวาสในแต่ละนิกาย จะช่วยเพิ่มมิติของข้อมูลและความเข้าใจในบริบทจริงของการปฏิบัติ

3. เปรียบเทียบผลกระทบเชิงสังคมของแนวปฏิบัติแต่ละนิกาย: ควรมีการศึกษาว่าแนวปฏิบัติของแต่ละนิกายมีผลอย่างไรต่อการพัฒนาจิตใจ ชุมชน หรือสังคมในแต่ละพื้นที่ เพื่อประเมินคุณค่าในเชิงปฏิบัติอย่างรอบด้าน

เอกสารอ้างอิง

พระไตรปิฎกฉบับหลวง (แปล). (ม.ป.ป.). *พระสุตตันตปิฎก*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

Analayo, B. (2010). *Perspectives on Satipatthāna*. Windhorse Publications.

Conze, E. (1975). *Buddhist wisdom books: Containing the Diamond Sutra and the Heart Sutra*. George Allen & Unwin.

Conze, E. (1975). *The perfection of wisdom in eight thousand lines & its verse summary*. Four Seasons Foundation.

Gethin, R. (1998). *The foundations of Buddhism*. Oxford University Press.

Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhism: Teachings, history and practices (2nd ed.)*. Cambridge University Press.

Keown, D. (2013). *Buddhism: A very short introduction (2nd ed.)*. Oxford University Press.

Rahula, W. (1974). *What the Buddha taught (Revised ed.)*. Grove Press.

Sharf, R. H. (2014). Mindfulness and mindlessness in early Chan. *Philosophy East and West*, 64(4), 933–964.

Tiyavanich, K. (1997). *Forest recollections: Wandering monks in twentieth-century Thailand*. University of Hawaii Press.

Wallace, B. A. (2006). *The attention revolution: Unlocking the power of the focused mind*. Wisdom Publications.

Williams, P. (2009). *Mahayana Buddhism: The doctrinal foundations (2nd ed.)*. Routledge.

NOBLE
EDUCATION
PUBLISHER

PKP

PUBLIC
KNOWLEDGE
PROJECT

OJS

OPEN
JOURNAL
SYSTEMS

Buddho Journal

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (ONLINE)

Study And Analysis of The Practices of Bodhisattvas Between Mahayana and Theravada Traditions

ศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ระหว่างมหายาน
กับเถรวาท

Author & Corresponding Author*

1. Phramaha Phongsathon Khematharo Trisuwan*

พระมหา พงศธร เขมธโร ตรีสุวรรณ์

Affiliation:

1. Ecclesiastical School Chief Monk, Mueang Loei Province, Thailand.

สำนักเรียนเจ้าคณะจังหวัดเมืองเลย

Email: Phongsathon@gmail.com

Article history:

Received: 16/06/2025 Revised: 10/07/2025

Accepted: 25/08/2025 Available online: 30/09/2025

How to Cite:

Trisuwan, P. (2025). Study And Analysis of The Practices of Bodhisattvas Between Mahayana and Theravada Traditions. *Buddho*, 4(3), 21-37.

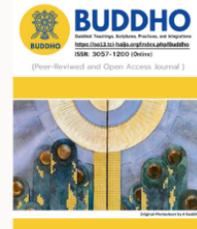

BUDDHO

Buddhist Teachings, Scriptures, Practices, and Integrations

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (Online)

Academic Articles

Study And Analysis of The Practices of Bodhisattvas Between Mahayana and Theravada Traditions

Phramaha Phongsathon Khematharo Trisuwan*

ศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ระหว่างมหายานกับเถรวาท

พระมหา พงศธร เขมธโร ตรีสุวรรณ์*

Abstract

This academic article aims to analyze the profound practice of the Bodhisattva, which is considered a central essence of Buddhism in both the Mahāyāna and Theravāda traditions. It focuses on understanding the noble ideal of selfless dedication to the welfare of all sentient beings, alongside the perfection of virtues (pāramī pāramitā) and meditative concentration (samādhi). In addition, it seeks to develop an innovative approach to practice that leads to peace and well-being for both the individual and society.

The findings revealed that the practice approaches of bodhisattvas in Mahayana and Theravada share a common foundation in their primary goal: attaining Buddhahood and benefiting all sentient beings. However, they differ in emphasis, reflecting each tradition's path. Mahayana focuses on cultivating the awakened mind (Buddha-mind) to assist others even before attaining Nirvana, guided mainly by the Six Paramitas generosity morality patience effort concentration and wisdom. In contrast Theravada emphasizes the continuous practice of the Ten Paramis over many lifetimes until attaining Buddhahood, after which one fully assists all beings. Both traditions agree that concentration (samadhi) is a fundamental basis for wisdom and compassion, but they differ in its application. Mahayana stresses concentration to realize emptiness (sunyata) and integrate it with great compassion (mahakaruna), whereas Theravada emphasizes concentration to perceive reality as it is and to relinquish the self (anatta). This study leads to the development of the "Integration Model of Paramis Samadhi Compassion (BIPM),"

which connects the setting of resolve, the practice of paramis, and meditation with the practical application of compassion. The model aims to create a balanced harmony between inner spiritual development and concrete social altruism in a sustainable and effective manner.

Keywords: Practice, Bodhisattva, Mahayana, Theravada

บทคัดย่อ

บทความวิชาการมีวัตถุประสงค์ มุ่งเน้นวิเคราะห์ความลึกซึ้งแห่งการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ อันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาทั้งในสายมหายานและเถรวาท โดยเน้นการทำความเข้าใจอุดมคติอันสูงส่งของการอุทิศตนเพื่อสรรพสัตว์ ควบคู่กับการบำเพ็ญคุณธรรมและสมาธิให้ถึงพร้อม และนำมาสู่การสร้างนวัตกรรมในการพัฒนาเพื่อการปฏิบัติให้เกิดความสันติสุขของตนเองและสังคม

ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ในมหายานและเถรวาทมีรากฐานร่วมกันคือการมุ่งบรรลุพระโพธิญาณและเกื้อกูลสรรพสัตว์ แต่แตกต่างกันในจุดเน้น โดยมหายานมุ่งปลูกฝังจิตแห่งการตื่นรู้เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นแม้ยังไม่บรรลุนิพพาน ด้วยการใช้หลักบารมี 6 เป็นแนวทางหลัก ขณะที่เถรวาทมุ่งบำเพ็ญทศบารมีอย่างต่อเนื่องหลายชาติภพจนบรรลุพระพุทธานุภาพแล้วจึงช่วยสรรพสัตว์อย่างเต็มที่ ทั้งสองนิกายเห็นพ้องว่าสมาธิเป็นรากฐานของปัญญาและกรุณา แต่มหายานเน้นการใช้สมาธิเพื่อเข้าถึงความว่างและบูรณาการกับมหากรุณา ส่วนเถรวาทเน้นการใช้สมาธิเพื่อเห็นตามความเป็นจริงและละอึดตา ผลการศึกษานำไปสู่การพัฒนา “โมเดลการบูรณาการบารมี สมาธิ กรุณา (BIPM)” ซึ่งเชื่อมโยงการตั้งปณิธาน การบำเพ็ญบารมี และการฝึกสมาธิเข้ากับการนำกรุณาสู่การปฏิบัติจริง เพื่อสร้างสมดุลระหว่างความเจริญทางธรรมภายในกับการเกื้อกูลสังคมอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การปฏิบัติ, พระโพธิสัตว์, มหายาน, เถรวาท

บทนำ

พระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาแห่งปัญญา มิได้มุ่งหมายเพียงให้ผู้ปฏิบัติหลุดพ้นจากทุกข์เฉพาะตนเท่านั้น แต่ยังยกย่องการอุทิศตนเพื่อประโยชน์สุขของหมู่สัตว์ทั้งหลายเป็นอุดมคติสูงสุด ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มสังยุตตนิกาย พระสูตรว่าด้วยโพธิจิต (สังยุตตนิกาย, ชั้นธรวารวรรค, ข้อ 9) ซึ่งกล่าวถึงโพธิจิตที่มีความตั้งใจบรรลุพุทธานุภาพเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ (พระไตรปิฎก, 2534) แนวทางการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์จึงเป็นสะพานเชื่อมระหว่างการพัฒนาจิตภายในกับการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2540) แนวคิดเรื่อง “พระโพธิสัตว์” มิได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของความเมตตาและการเสียสละ แต่เป็นแก่นกลางของการปฏิบัติธรรมที่สะท้อนถึงความมุ่งมั่นอันสูงส่งในการเกื้อกูลสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง (พระไพศาล วิสาโล,

2556) ความหมายของโพธิสัตว์มิใช่เพียงผู้ที่ตั้งใจจะบรรลुพระพุทธานุภาพเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ที่อุทิศชีวิตเพื่อผู้อื่นอย่างไม่มีเงื่อนไข ซึ่งเป็นอุดมคติที่ลึกซึ้งและทรงพลังในทางจริยธรรมและจิตวิทยาเชิงพุทธ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2548) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในบริบทของพระพุทธานุภาพและมหายาน จะพบว่าการตีความและการปฏิบัติตามแนวทางของพระโพธิสัตว์มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในด้านเป้าหมาย วิธีการ และบทบาทของผู้ปฏิบัติ (พระไพศาล วิสาโล, 2553) ความแตกต่างนี้มีมิใช่เพียงเรื่องของนิกาย แต่สะท้อนถึงมิติทางปรัชญาและวัฒนธรรมที่หล่อหลอมแนวคิดของโพธิสัตว์ให้มีลักษณะเฉพาะในแต่ละสายการปฏิบัติ (สำนักเรียนบาลี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561) ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นคือ การขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและรอบด้านเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ในทั้งสองนิกาย โดยเฉพาะในบริบทของการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งมักเน้นเพียงความแตกต่างเชิงโครงสร้าง โดยละเลยมิติของเจตนา ความหมายภายใน และผลกระทบต่อผู้ปฏิบัติและสังคมโดยรวม อีกทั้งยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับบทบาทของสมาธิในกระบวนการบำเพ็ญบารมี ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาจิตให้มั่นคงและเปิดกว้างต่อทุกข์ของผู้อื่น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2540) การศึกษาค้นคว้าจึงเกิดจากความต้องการที่จะเปิดพื้นที่แห่งการสนทนาและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสองนิกาย มิใช่เพื่อเปรียบเทียบในเชิงที่เหนือกว่าหรือด้อยกว่า แต่เพื่อค้นหาความหมายร่วมที่สามารถหลอมรวมเป็นแนวทางการปฏิบัติที่สมดุลและเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติในยุคปัจจุบัน (พระไพศาล วิสาโล, 2559) การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์เชิงลึกถึงแก่นของแนวคิดโพธิสัตว์ โดยเฉพาะในด้านโพธิจิต การบำเพ็ญบารมี และสมาธิ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่หล่อหลอมจิตใจของผู้ปฏิบัติให้มีความมั่นคง เมตตา และปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์, 2548)

บทบาทของสมาธิ ทั้งสองนิกายต่างเห็นว่าสมาธิเป็นฐานรากของปัญญาและกรุณา แต่ในมหายาน สมาธิถูกใช้เพื่อเข้าถึง “ความว่าง” (*śūnyatā*) และผสมผสานกับมหากรุณา เช่น การเจริญเมตตาภาวนา (*mettā bhāvanā*) และการฝึกตงเลน (Tonglen) เพื่อเปิดใจรับทุกข์ของผู้อื่นและส่งมอบความสุขกลับไป ส่วนในเถรวาท สมาธิเป็นเครื่องมือให้เกิดปัญญาเห็นตามความเป็นจริง (*yathābhūtam*) และละอิตตา ผ่านการพิจารณาขั้นห้าและหลักอนัตตา ดังปรากฏในสังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค (ส.ข. 16/59/97) และในวิสุทธิมรรคที่พระพุทโฆษาจารย์ได้อธิบายอย่างละเอียดถึงการฝึกสมาธิจากขั้นต้นจนถึงขั้นสูง (วิสุทธิมรรค, 1/609) ซึ่งเป็นฐานของการเจริญปัญญาและบารมี (พระไตรปิฎก, 2534)

ความสำคัญของการศึกษาประเด็นนี้อยู่ที่การทำความเข้าใจรากฐานร่วมและความแตกต่างของแนวทางโพธิสัตว์ในมหายานและเถรวาท เพื่อนำมาสร้างองค์ความรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในสังคมยุคปัจจุบัน ปัญหาสำคัญในยุคนี้คือ การปฏิบัติธรรมที่มุ่งแต่ความสงบภายในโดยขาดมิติของการเกื้อกูลผู้อื่น หรือในทางกลับกัน การทำงานเพื่อสังคมที่ขาดการฝึกฝนจิตใจอย่างมั่นคง การบูรณาการสองมิติให้สมดุลจึงเป็นความท้าทายที่สำคัญ (Sharf, 2014). การศึกษานี้จะเสนอเนื้อหาอย่างครอบคลุม ทั้งในด้านอุดมการณ์ ปณิธาน การฝึกสมาธิ และการ

ดำเนินชีวิตในโลกียะ โดยเปรียบเทียบแนวคิดของโพธิสัตว์ในมหายานและเถรวาทอย่างละเอียด พร้อมเชื่อมโยงกับ คัมภีร์สำคัญของทั้งสองสาย เพื่อนำเสนอภาพรวมที่ลึกซึ้งและเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาและปฏิบัติธรรมต่อไป

แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาหายน

ในพุทธศาสนาหายน แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ถือเป็นแก่นสำคัญของการปฏิบัติและจริยธรรม พระโพธิสัตว์หมายถึงบุคคลผู้มีปณิธานแน่วแน่ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่อประโยชน์และการพ้นทุกข์ของสรรพสัตว์ทั้งปวง โดยมีได้มุ่งหมายเพียงการเข้าถึงนิพพานอย่างสงบเฉพาะตนเท่านั้น แนวคิดนี้มีศูนย์กลางอยู่ที่คำว่า "โพธิจิต" (Bodhicitta) ซึ่งหมายถึงจิตแห่งความตื่นรู้และความตั้งใจแน่วแน่ที่จะบรรลुพระโพธิญาณ เพื่อช่วยเหลือสัตว์โลกให้หลุดพ้นจากทุกข์อย่างไม่มีเงื่อนไข

การปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ครอบคลุมการบำเพ็ญบารมีตามแนวทางที่เรียกว่า "บารมี 6" หรือ "บารมี 10" ประกอบด้วย ทาน ศีล ขันติ วิริยะ สมาธิ และปัญญา และในบางสายยังเพิ่มบารมี อุเบกขา อธิษฐาน สัจจะ และเมตตาเข้าไปด้วย โดยบารมีเหล่านี้เป็นคุณธรรมที่พระโพธิสัตว์ต้องเพียรบำเพ็ญเพื่อเสริมสร้างปัญญาและความกรุณาอย่างสมดุล

ลักษณะเด่นของพระโพธิสัตว์ในมหายาน คือ ความเสียสละตนเองเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น โดยยังไม่เข้าสู่ นิพพานจนกว่าสรรพสัตว์จะพ้นทุกข์ รวมถึงการปฏิบัติที่สัมพันธ์และมีบทบาทต่อสังคม เช่น การช่วยเหลือและการโปรดสัตว์อย่างต่อเนื่อง พระโพธิสัตว์ที่ได้รับการยกย่องอย่างกว้างขวาง ได้แก่ พระอวโลกิเตศวร (หรือพระแม่กวนอิม), พระมัญชุศรี, พระสมันตภัทร และพระตารา เป็นต้น โพธิจิตถือเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิบัติในแนวโพธิสัตว์ โดยแบ่งออกเป็นสองมิติ ได้แก่

1. คติโพธิจิต (Aspirational Bodhicitta) คือเจตนารมณ์หรือความตั้งใจแน่วแน่ที่จะบรรลุพุทธภูมิ เพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์

2. ปฏิบัติโพธิจิต (Engaged Bodhicitta) คือการปฏิบัติอย่างจริงจังตามเจตนารมณ์นั้น ด้วยการบำเพ็ญบารมีและการช่วยเหลือสัตว์โลกอย่างเป็นรูปธรรม (Dalai Lama, 1995; Śāntideva, trans. 1997)

โพธิจิตจึงมิใช่เพียงความตั้งใจในระดับแนวคิด แต่เป็นพลังทางจิตวิญญาณที่หล่อหลอมชีวิตของผู้ปฏิบัติให้ดำรงอยู่บนเส้นทางแห่งความเสียสละ ความเพียร และความเมตตาอย่างต่อเนื่อง แม้ในเถรวาทจะไม่มีกรกล่าวถึงคำว่า "โพธิจิต" อย่างชัดเจน แต่แนวคิดดังกล่าวปรากฏในรูปแบบของการตั้งปณิธานของพระโพธิสัตว์ เช่น กรณียของพระโพธิสัตว์สิทธัตถะที่ทรงตั้งปณิธานต่อพระพุทธเจ้าที่ปึงกรเพื่อบรรลุพุทธภูมิในอนาคต (ขุ.พุทธ. 73/2/1) การตั้งปณิธานนี้จึงถือเป็นพันธะทางจิตวิญญาณที่กำหนดทิศทางชีวิตของพระโพธิสัตว์ในหลายภพชาติ โดยมีโพธิจิตเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญให้ดำเนินเส้นทางแห่งความเพียรและความเสียสละอันยาวนาน นอกจากนี้ ในคัมภีร์ขุ

ทกนิกาย ชาดก และคัมภีร์คาริยาปิฎก ยังแสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญบารมีในรูปแบบต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ เช่น การเสียสละบุตรภรรยาในเวสสันดรชาดก หรือการบำเพ็ญขันติและสัจจะในชาติอื่น ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้มีรากฐานมาจากจิตแห่งโพธิ (โพธิจิต) ที่มุ่งมั่นเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น (คาริยาปิฎก, ชุ.ชา. 28/1-300) ด้วยเหตุนี้ โพธิจิตจึงถือเป็นแก่นกลางของการปฏิบัติในแนวทางโพธิสัตว์ เป็นจิตที่รวมเอาความกรุณา ความกล้าหาญ และปัญญาเข้าไว้ด้วยกัน เป็นพลังที่ไม่ยอมจำนนต่อความทุกข์ของโลก หากแต่ยืนหยัดเพื่อเปลี่ยนแปลงด้วยการฝึกฝนตนเองและการช่วยเหลือผู้อื่นอย่างไม่หวั่นไหว

ในยุคปัจจุบัน แนวคิดโพธิจิตสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตใจของผู้ปฏิบัติธรรมให้มีความมั่นคง เปิดกว้างต่อทุกข์ของผู้อื่น โดยไม่แยกตนเองออกจากสังคม แต่หลอมรวมการพัฒนาตนกับการเกื้อกูลผู้อื่นอย่างสมดุล ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างสันติสุขทั้งภายในและภายนอกสังคม

แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาท

ในพุทธศาสนาเถรวาท แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ (Bodhisatta) หมายถึงบุคคลที่มีเจตนาปรารถนัตถังจิตอธิษฐานเพื่อบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณในอนาคต โดยมุ่งหมายที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกับเจ้าชายสิทธัตถะ พระโพธิสัตว์ผู้ได้รับพุทธพยากรณ์ว่าจะกลายเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์สุดท้ายก่อนการตรัสรู้ของพระองค์เอง (Gombrich, 2006) แนวคิดนี้สะท้อนภาพลักษณ์ของผู้บำเพ็ญบารมีอย่างยาวนานและเสียสละ เพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์ทั้งปวง หลักฐานเชิงประวัติศาสตร์และคัมภีร์ในเถรวาท เช่น ชาดก และ พุทธวงศ์ ได้บันทึกเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติ ที่สะท้อนถึงกระบวนการฝึกฝนบารมีทั้ง 10 ประการ (dasa pāramitā) ได้แก่ ทาน ความเพียร ศีล เป็นต้น ซึ่งต้องดำเนินการเป็นเวลายาวนานนับอสงไขย (Bodhi, 1999) การบำเพ็ญบารมีนี้เป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการตรัสรู้ในอนาคตอย่างมั่นคง อย่างไรก็ตาม ในระบบความเชื่อของเถรวาท พระโพธิสัตว์มิใช่เป้าหมายหลักของพุทธบริษัททั่วไป โดยกลุ่มพุทธบริษัทส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่การบรรลุอรหัตผล ซึ่งหมายถึงการดับทุกข์ส่วนตนและหลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งการเกิดตาย (samsara) (Harvey, 2013) ดังนั้น พระโพธิสัตว์จึงถือเป็นอุดมคติและแนวทางสำหรับผู้ที่ตั้งใจจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตเท่านั้น ไม่ใช่เป้าหมายของผู้ปฏิบัติปกติ การปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ในเถรวาทมีลักษณะสำคัญ คือ

1. ต้องได้รับพุทธพยากรณ์หรือการรับรองจากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่าจะบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าในภายภาคหน้า (Culakammavibhanga Sutta, 135)
2. ต้องบำเพ็ญบารมี 10 ประการ อย่างต่อเนื่องและยาวนานนับอสงไขย เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการตรัสรู้ (Bodhi, 2000)

แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ส่วนใหญ่พบในพระสูตรและวรรณกรรมเพื่อปลูกฝังศรัทธาและแรงบันดาลใจแก่พุทธบริษัท เช่น ชาดก ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคติแห่งการเสียสละและการบำเพ็ญ

ประโยชน์เพื่อผู้อื่น สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในเถรวาทเป็นหลักการทางจริยธรรมและปณิธานสูงสุดสำหรับผู้ที่มีมุ่งหมายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต โดยมีบทบาทสำคัญในวรรณกรรมและประวัติศาสตร์พุทธศาสนา แต่ในทางปฏิบัติ พระโพธิสัตว์มิใช่เป้าหมายที่ทุกคนต้องการบรรลุ เนื่องจากเป้าหมายหลักของผู้ปฏิบัติส่วนใหญ่ในเถรวาท คือ การบรรลุอรหัตผลและหลุดพ้นจากทุกข์อย่างสมบูรณ์ (Keown, 2005)

ความแตกต่างระหว่างโพธิสัตว์มหายานกับเถรวาท

ตามคติแห่งพระพุทธศาสนา “โพธิสัตว์” มิใช่เพียงคำเรียกผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุพระพุทธภูมิ หากแต่เป็นสัญลักษณ์แห่งอุดมคติอันสูงส่งของการเสียสละเพื่อสรรพสัตว์ โดยมีความแตกต่างอย่างลึกซึ้งระหว่างแนวคิดของมหายานและเถรวาท ซึ่งสะท้อนถึงวิถีคิดทางปรัชญา จริยธรรม และจิตวิทยาเชิงพุทธที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โพธิสัตว์ในมหายานเน้นการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้บรรลุพุทธภาวะพร้อมกัน โดยมีมหากรุณาเป็นแกนกลาง และพร้อมเลื่อนการเข้าสู่พระนิพพานเพื่อโปรดสัตว์ (Week 9-เอกสารประกอบการสอน, หน้า 4-5) ในมหายาน โพธิสัตว์คือผู้ที่ตั้งโพธิจิต (Bodhicitta) ด้วยเจตนาอันแน่วแน่ที่จะบรรลุพระโพธิญาณเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ โดยไม่ยึดติดกับการหลุดพ้นส่วนตน แม้จะสามารถเข้าสู่นิพพานได้ ก็เลือกที่จะเลื่อนการหลุดพ้นนั้นออกไป เพื่อยังคงอยู่ในโลกแห่งทุกข์เพื่อโปรดสัตว์ให้พ้นจากสังสารวัฏ แนวคิดนี้ปรากฏชัดในพระสูตรมหายาน เช่น Lotus Sūtra ดังความว่า “โพธิสัตว์ผู้มีมหากรุณา ย่อมไม่เข้าสู่นิพพานก่อนที่สรรพสัตว์จะพ้นทุกข์” (Lotus Sūtra, ch. 10) โพธิสัตว์ในมหายานจึงเป็นผู้ฝึกฝนบารมี 6 (ṣaṭ-pāramitā) ได้แก่ ทาน ศีล ขันติ วิริยะ สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการบูรณาการสมาธิเข้ากับมหากรุณา เช่น การฝึก ตงเลน (Tonglen) และ เมตตาภาวนา เพื่อเปิดใจรับทุกข์ของผู้อื่นและส่งมอบความสุขกลับไป (Dalai Lama, 1995) ส่วนในทางเถรวาท พระโพธิสัตว์คือผู้ตั้งปณิธานเพื่อบรรลุพุทธภูมิในอนาคต โดยเน้นการบำเพ็ญบารมี เช่น ทาน ศีล สัจจะ เมตตา ฯลฯ ซึ่งปรากฏในขุททกนิกาย ชาดกและคัมภีร์คัรียาปิฎก (Cariyapitaka) (ขุ.ชา. 28/1-300) ดังนั้น แนวคิดเรื่อง “โพธิสัตว์” เป็นองค์ประกอบสำคัญของพุทธศาสนา แต่มีการพัฒนาและตีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างนิกายมหายานและเถรวาท โดยมีความแตกต่างทั้งในด้านอุดมการณ์ วิธีการปฏิบัติ และบทบาทของโพธิสัตว์ในกระบวนการบรรลุธรรม

แนวคิดของมหายาน โพธิสัตว์ (Bodhisattva) คืออุดมคติสูงสุดของผู้ปฏิบัติธรรม ผู้ที่ตั้งปณิธานจะบรรลุพระโพธิญาณเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ทั้งหมด โดยเน้น มหากรุณา (mahākaruṇā) เป็นแกนกลางของการดำเนินชีวิตทางธรรม โพธิสัตว์ในมหายานพร้อมที่จะเลื่อนการเข้าสู่พระนิพพานออกไป เพื่อยังคงอยู่ในโลกเพื่อโปรดสัตว์ให้พ้นทุกข์ ซึ่งแนวคิดนี้ปรากฏชัด ในคัมภีร์ Lotus Sūtra และ Vimalakīrti Nirdeśa Sūtra การปฏิบัติ

ของโพธิสัตว์ในมหายานจึงเน้นการฝึก บารมี 6 (Six Pāramitās) ได้แก่ ทาน ศีล ขันติ วิริยะ สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นคุณธรรมที่แสดงออกถึงความเสียสละและการอุทิศตนเพื่อผู้อื่น แม้ยังไม่บรรลุพระนิพพาน

ส่วนแนวคิดของเถรวาท พระโพธิสัตว์ (Bodhisatta) หมายถึงผู้ที่ตั้งปณิธานจะบรรลุพระพุทฺธภูมิในอนาคต โดยเน้นการบำเพ็ญ ทศบารมี (Ten Pāramīs) อย่างต่อเนื่องตลอดหลายชาติภพ เช่น ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา ซึ่งปรากฏในคัมภีร์ ขุททกนิกาย พุทฺธวงศ์ คาริยาปิฎก และ ขุททกนิกาย ชาดก (ขุ.ชา. 28/1-300) ดังเช่นในเรื่องเวสสันดรชาดก ที่พระโพธิสัตว์ทรงเสียสละบุตรภรรยาเพื่อบำเพ็ญทานบารมี ดังพระพุทฺธพจน์ที่ตรัสว่า “ยถา เม ปุตตา ภริยา จ ทานํ อทาสี อนุกมฺปาย สุตตานํ” (ขุ.ชา. 28/1/300) นอกจากนี้ ในคัมภีร์พุทฺธวงศ์ ยังกล่าวถึงการตั้งปณิธานของพระโพธิสัตว์ที่สัทธิธะต่อพระพุทฺธเจ้าที่ปึงกรวี “ข้าพเจ้าจะบำเพ็ญบารมีให้ถึงพร้อม เพื่อเป็นพระพุทฺธเจ้าในอนาคต” (ขุ.พุทฺธ. 73/2/1)

ความต่างในเป้าหมายและการประยุกต์ของมหายานจะใช้สมาธิเป็นเครื่องมือเพื่อเข้าถึง “ความว่าง” (śūnyatā) และหลอมรวมกับมหายาน โดยเน้นการละอัตตาและเห็นความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้ง (interdependence) ขณะที่เถรวาทใช้สมาธิเพื่อเห็นตามความเป็นจริง (yathābhūtam) และละอัตตา ผ่านการพิจารณาขันธห้าและหลักอนัตตา ดังปรากฏในคัมภีร์ สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค ดังความปรากฏว่า “รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งหมดไม่ใช่ตัวตน” (ส.ข.16/59/ 97)

พระพุทฺธโฆษาจารย์ ได้อธิบายการฝึกสมาธิอย่างละเอียด ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคไว้ว่า “สมาธิเป็นฐานของปัญญาและบารมี เป็นเครื่องมือที่ทำให้จิตสงบและแจ่มชัด เพื่อให้สามารถเจริญปัญญาและกรุณาได้อย่างมีประสิทธิภาพ” (วิ.สุทธ. 1/609) ซึ่งฝ่ายของเถรวาท การช่วยเหลือสรรพสัตว์จะเกิดขึ้นอย่างเต็มที่หลังจากพระโพธิสัตว์ตรัสรู้เป็นพระพุทฺธเจ้าแล้ว โดยเน้นการพัฒนาตนให้สมบูรณ์ก่อนเป็นลำดับแรก ซึ่งสะท้อนถึงแนวทางการปฏิบัติที่เป็นระบบและค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งสามารถกล่าวแสดงอธิบายเปรียบเทียบได้ดังนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ในมหายานและเถรวาท

ประเด็น	มหายาน	เถรวาท
จุดมุ่งหมาย	การเป็นพระพุทฺธเจ้าเพื่อโปรดสัตว์	การเป็นพระพุทฺธเจ้าในอนาคต (เฉพาะบุคคลพิเศษ)
แนวทาง	ปฏิบัติโพธิจิต, บารมี 6-10 เมตตาต่อสรรพสัตว์	บารมี 10 ผ่านพุทฺธพยากรณ์ ต้องอธิษฐานยาวนาน
สถานะในศาสนา	เป็นเป้าหมายที่ทุกคนเข้าถึงได้	เป็นอุดมคติ ไม่ใช่เป้าหมายหลักของสาวกทั่วไป

ประเด็น	มหายาน	เถรวาท
การมีบทบาทในชีวิตประจำวัน	เข้าถึงได้ มีบทสวด มีรูปเคารพมาก	ส่วนมากเป็นแนวคิดในวรรณกรรม พุทธประวัติ
บุคคลสำคัญ	พระอวโลกิเตศวร พระมัญชุศรี พระตารา	พระสิทธัตถะก่อนตรัสรู้ พระ เวสสันดร ฯลฯ

จากตารางที่ 1 สรุปได้ว่า การปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ในมหายานและเถรวาทมีความแตกต่างกันในแง่ของเป้าหมาย แนวทางการปฏิบัติ และบทบาทของพระโพธิสัตว์ โดยมหายานเน้นการบำเพ็ญบารมีเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์เป็นสำคัญ ขณะที่เถรวาทมุ่งเน้นการหลุดพ้นส่วนบุคคลเป็นหลัก ซึ่งสะท้อนถึงปรัชญาและจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันของทั้งสองนิกายในพระพุทธศาสนา

สมาธิในแนวทางโพธิสัตว์กับการผ산ปัญญาและกรุณา

สมาธิในแนวทางโพธิสัตว์มิได้จำกัดความเพียงการสร้างความสะดวกของจิตใจเท่านั้น หากยังเป็นกลไกเชิงปฏิบัติสำคัญในการบำเพ็ญปัญญาและกรุณาอย่างลึกซึ้ง การฝึกเมตตาภาวนา (Mettā bhāvanā) เป็นการฝึกจิตเพื่อเปิดรับทุกข์ของสรรพสัตว์ พร้อมทั้งส่งกลับความสุขและความสงบสุข ซึ่งสะท้อนความผานระหว่างสมาธิและกรุณาในเชิงปฏิบัติ ในทางเถรวาท สมาธิถือเป็นรากฐานของการบำเพ็ญบารมีอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะในคัมภีร์วิสุทธิมรรคที่นำเสนอการฝึกสมาธิเพื่อยกระดับปัญญาและกรุณาอย่างครบถ้วน (วิ.สุทฺธิ.1/609) รวมถึงหลักกอนัตตาที่ปรากฏในสังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการลดละความยึดมั่นในอัตตา (ส.ข.27/29/39) ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการปลดปล่อยจิตใจจากพันธนาการแห่งตนเอง ดังนั้น สมาธิในแนวทางโพธิสัตว์จึงไม่ได้เป็นเพียงสภาวะจิตสงบ หากคือเครื่องมือขั้นสูงในการหล่อหลอมจิตให้มั่นคง ละเอียดลึกซึ้ง และเปิดกว้างต่อความทุกข์ของสรรพสัตว์ สมาธิ (Dhyāna/Samādhi) จึงเปรียบเสมือนรากฐานของการบำเพ็ญบารมีและพลังขับเคลื่อนแห่งโพธิจิต ที่นำไปสู่การตรัสรู้และการอุทิศตนเพื่อความทุกข์ของผู้อื่น

ในมหายาน สมาธิได้รับการวางฐานะเป็นกระบวนการฝึกฝนเพื่อเข้าถึงแก่นสาระของปรัชญาคือ “ความว่าง” (śūnyatā) ซึ่งเป็นแก่นแท้ที่ชี้ให้เห็นถึงสรรพสิ่งไม่มีตัวตนถาวร (anātman) และมีความสัมพันธ์อันลึกซึ้งของสิ่งทั้งปวง (interdependence) การเจริญสมาธิในแนวโพธิสัตว์จึงเป็นมากกว่าการสงบจิต มันคือการเปิดใจให้เห็นความจริงอย่างลึกซึ้ง พร้อมทั้งบูรณาการเมตตาภาวนาและตงเลนเพื่อการรับรู้ทุกข์ของผู้อื่นอย่างแท้จริง และส่งผ่านความสุขและความสงบคืนกลับไป (Dalai Lama, 1995; Śāntideva, trans. 1997) อันเป็นการสะท้อนบทบาทของสมาธิในฐานะเครื่องมือปลดปล่อยตนและผู้อื่นในบริบท

ในทางเถรวาท สมาธิเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นของมรรค ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาปัญญาและละอียดตา สมาธิเป็นกระบวนการภายในที่เน้นการควบคุมและพิจารณารูปแบบการเคลื่อนไหวของจิตใจ เพื่อทำลายความยึดมั่นในตัวตนผ่านการพิจารณาขั้นห้าและหลักอเนกตาให้เห็นชัดว่า “รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งหมดไม่ใช่ตัวตน” (ส.ข.16/59/97)

พระพุทธโฆษาจารย์ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค อธิบายถึงการฝึกสมาธิในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงฌานขั้นสูงว่าเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญาและบำเพ็ญบารมีที่ประกอบด้วยเมตตา ขันติ และอุเบกขา โดยสมาธิทำหน้าที่เป็นเครื่องมือให้จิตสงบแจ่มชัด เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการพัฒนาปัญญาและกรุณาอย่างมีประสิทธิภาพ (วิสุทธิ.1/609)

สรุปได้ว่า สมาธิในแนวทางโพธิสัตว์และเถรวาท แม้จะมีความแตกต่างในบริบทและแนวทางปฏิบัติ แต่ทั้งสองต่างยึดมั่นในบทบาทสำคัญของสมาธิในฐานะเครื่องมือประสานปัญญาและกรุณาในการบำเพ็ญบารมีและการตรัสรู้ โดยโพธิสัตว์เน้นการเปิดกว้างรับรู้ทุกข์สรรพสัตว์และใช้ปัญญาแห่งความว่างเป็นแกนกลาง ขณะที่เถรวาทเน้นการพัฒนาปัญญาเพื่อเห็นความจริงของอียดตาและขั้นห้าทั้งห้าเพื่อการหลุดพ้นจากทุกข์อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ

จากการศึกษาวิเคราะห์ สามารถพัฒนานวัตกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “โมเดลการบูรณาการบารมี,สมาธิ,กรุณา (Bodhisattva Integrated Practice Model: BIPM)” โดยมีโครงสร้าง 3 ชั้นตอนหลัก

1. ตั้งโพธิจิตและปณิธาน หมายถึง การกำหนดใจและตั้งจิตใจให้มั่นคงในการบรรลุ พระโพธิญาณ หรือความรู้แจ้งในพระธรรม เพื่อเป้าหมายสูงสุดในการช่วยเหลือและเกื้อกูลสรรพสัตว์ตามแนวทางของพระพุทธเจ้า ซึ่งหลักการนี้มีรากฐานจากพุทธวงศ์ (ขุ.พุทธ. 73/2/1) ที่กล่าวถึงการตั้งใจบรรลุธรรมเพื่อประโยชน์ผู้อื่นไม่ใช่เพียงเพื่อความหลุดพ้นส่วนตัว ตัวอย่างเช่น พระโพธิสัตว์ผู้ตั้งโพธิจิตจะมีความตั้งใจแน่วแน่ว่า “ข้าพเจ้าจะบรรลุพระโพธิญาณเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์” โดยจิตนี้ไม่ได้มุ่งแค่ความหลุดพ้นของตนเอง แต่ยึดถือความเมตตาและความกรุณาเป็นหัวใจหลักของการปฏิบัติ ในทางปฏิบัติ เช่น แนวคิดของมหายาน คือการตั้งโพธิจิตนี้จะปรากฏผ่านคำปฏิญาณหรือคำสวด เช่น “อนาคตข้าพเจ้าจะเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์” ซึ่งจะเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกิดการบำเพ็ญบารมีและพัฒนาจิตใจอย่างต่อเนื่องตลอดหลายชาติภพ ดังนั้นการตั้งโพธิจิตและปณิธานจึงเปรียบเสมือน “เข็มทิศทางจิต” ที่ชี้แนะเส้นทางการปฏิบัติธรรมอย่างมีเป้าหมายชัดเจน และมีความหมายต่อส่วนรวม ไม่ใช่แค่การแสวงหาความหลุดพ้นส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว

2. บำเพ็ญบารมีคู่สมาธิ หมายถึง การนำหลักบารมีทั้ง 6 หรือ 10 ประการมาเชื่อมโยงและบูรณาการกับการฝึกสมาธิอย่างสอดคล้องและส่งเสริมกัน เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาจิตใจอย่างเต็มที่และสมดุล ซึ่ง

อาศัยสมาธิเป็นเครื่องมือสำคัญในการขัดเกลาจิตใจ และทำให้การบำเพ็ญบารมีมีพลังมากยิ่งขึ้น (ส.ข. 16/59/97) บารมี 6 ได้แก่

- 1) ทาน (การให้)
- 2) ศีล (ความประพฤติชอบ)
- 3) ขันติ (ความอดทน)
- 4) วิริยะ (ความเพียร)
- 5) สมาธิ (การตั้งจิตมั่น)
- 6) ปัญญา (ความรู้แจ้ง)

การบำเพ็ญบารมีคู่กับสมาธิ จึงหมายถึงการฝึกปฏิบัติทั้งบารมี และสมาธิอย่างสอดประสาน เช่น การเจริญเมตตาภาวนา (สมาธิที่เจริญด้วยความเมตตา) ซึ่งช่วยขจัดความเห็นแก่ตัวและความโกรธ และช่วยเพิ่มพูนความกรุณา ดังตัวอย่าง ผู้ที่ฝึกเจริญ เมตตาภาวนา เพื่อให้จิตสงบมั่นและขยายความกรุณาไปยังสรรพสัตว์ โดยการเจริญเมตตาจะส่งเสริมบารมีขันติ (ความอดทน) และเมตตาเพิ่มพูนขึ้น การฝึกวิปัสสนา เพื่อเห็นความไม่เที่ยงของกายและใจอย่างแจ่มชัด จะช่วยลด “อหังการ” หรือความยึดติดในตัวตน ซึ่งเป็นหัวใจของการบำเพ็ญบารมี ปัญญาและสมาธิ ในชีวิตประจำวัน ผู้ปฏิบัติอาจฝึกบารมีด้วยการให้ทานและรักษาศีล พร้อมกับฝึกสมาธิอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้จิตใจมีความมั่นคงและปัญญาฉลาดขึ้น ดังนั้น การบูรณาการนี้ทำให้การบำเพ็ญบารมีไม่ใช่เพียง การกระทำภายนอกหรือความเพียรอย่างเดียว แต่มีพื้นฐานจากจิตใจที่มั่นคงสงบและมีปัญญาเจริญงอกงามไปพร้อมกัน

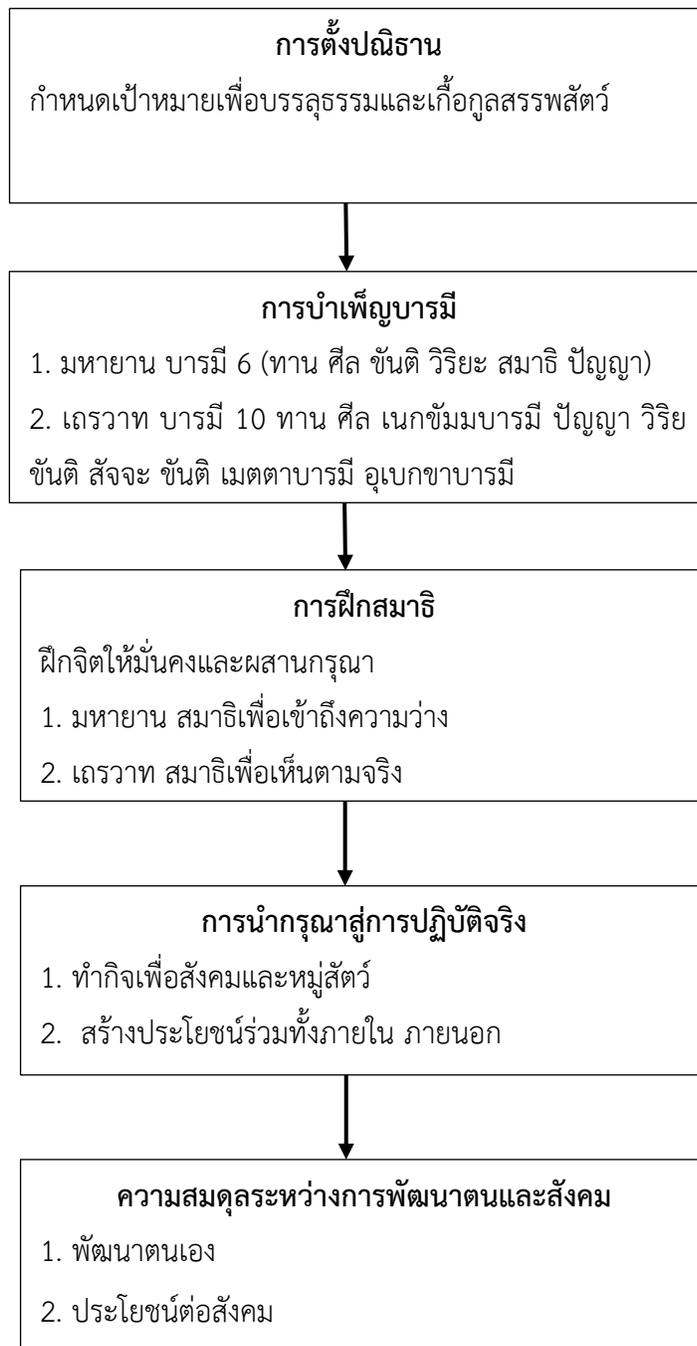
3. นำกรุณาสู่การปฏิบัติจริง หมายถึง การเปลี่ยนความกรุณาที่เกิดจากการเจริญภาวนาและการฝึกจิตใจ ให้กลายเป็นการกระทำที่เป็นรูปธรรมผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือและบรรเทาความทุกข์ของผู้อื่นในสังคมอย่างแท้จริง ไม่ปล่อยให้ความเมตตากรุณาเป็นเพียงความรู้สึกหรือความคิดในใจแต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องนำไปสู่การลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

การทำเช่นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะช่วยให้ผู้ปฏิบัติไม่แยกตนเองออกจากความทุกข์ของผู้อื่น ไม่ตกอยู่ในความหลงตัวเองหรือความเห็นแก่ตัว แต่เห็นว่าความสุขและความเจริญของตนผูกพันกับความสุขของสังคมโดยรวม ดังตัวอย่าง วัดหรือชุมชนที่มีการจัดตั้งโครงการช่วยเหลือผู้ยากไร้ เช่น การแจกจ่ายอาหารแก่ผู้ขาดแคลน โดยผู้ที่ปฏิบัติธรรมในชุมชนนั้นมีส่วนร่วมทั้งในด้านการวางแผนและลงแรงช่วยเหลือ นอกจากการนั่งสมาธิและเจริญสติในวัดแล้ว ยังทำกิจกรรมเพื่อบรรเทาทุกข์จริงในสังคม ผู้ปฏิบัติธรรมที่พัฒนากิจกรรมการเยี่ยมเยียนผู้ป่วยในโรงพยาบาลหรือบ้านพักคนชรา เพื่อแบ่งปันความรักและความกรุณาอย่างเป็นรูปธรรม แสดงให้เห็นว่าใจที่เมตตาไม่ได้จำกัดอยู่แค่นั้นที่ภาวนา แต่แผ่ขยายไปสู่การช่วยเหลือผู้อื่นอย่างจริงใจ การรวมกลุ่มทำงานจิตอาสา เช่น ทำความสะอาดพื้นที่สาธารณะ หรือช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ พร้อมกับการนั่งสมาธิภาวนาเพื่อ

เสริมสร้างใจเมตตา ทำให้ตั้งใจและการกระทำสอดคล้องกันอย่างครบถ้วน ดังนั้นการนำกรุณาสู่การปฏิบัติจริง คือ การเชื่อมโยงระหว่างภาวนาและการช่วยเหลือสังคม เพื่อให้ความเมตตากรุณามีพลังและความหมายที่แท้จริง เกิดผลดีต่อทั้งผู้ให้และผู้รับอย่างยั่งยืน โมเดลการบูรณาการบารมี สมาธิ กรุณา (BIPM) นี้เป็นกรอบองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในงานอบรมพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้ปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายสองประการหลัก คือ สันติสุขส่วนรวมและการบรรลุธรรมส่วนตน การประยุกต์ใช้โมเดลนี้สะท้อนถึงความเชื่อมโยงระหว่างมิติทางปรัชญา จริยธรรม และจิตวิทยาเชิงพุทธ ซึ่งทำงานร่วมกันอย่างสมดุลเพื่อส่งเสริมการพัฒนาจิตใจในทุกๆระดับ

ในด้านปรัชญา โมเดลนี้ชี้ให้เห็นถึงการตั้งปณิธานสูงสุดในการบรรลุโพธิญาณโดยมุ่งหวังประโยชน์ส่วนรวม ไม่ใช่เพียงความหลุดพ้นส่วนตัว ขณะที่ด้านจริยธรรมเน้นการบำเพ็ญบารมีและการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมควบคู่ไปกับการฝึกสมาธิเพื่อเพิ่มพูนความกรุณาและปัญญา ส่วนมิติทางจิตวิทยาเชิงพุทธช่วยให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงสภาวะจิตที่มั่นคง สมดุล และพร้อมที่จะนำความกรุณาออกสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง ด้วยการผสมผสานองค์ความรู้จากทั้งสามมิติ โมเดลนี้จึงเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิผลในการเสริมสร้างการปฏิบัติธรรมที่ครอบคลุมทั้งความเจริญทางใจส่วนบุคคลและการเกื้อกูลสังคมอย่างยั่งยืน เป็นแนวทางที่ช่วยให้การอบรมพระสงฆ์และฆราวาสสอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัยและตอบสนองต่อความต้องการของผู้ปฏิบัติในทุกๆระดับอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถแสดงอธิบายตามโครงสร้างของโมเดล กล่าวโดยสรุปคือ

- 1) การตั้งปณิธาน คือจุดเริ่มต้นที่กำหนดทิศทางของการปฏิบัติ
- 2) การบำเพ็ญบารมี เป็นกระบวนการหล่อหลอมคุณธรรมควบคู่กับการภาวนา
- 3) การฝึกสมาธิ ทำให้จิตมั่นคงและพร้อมเปิดรับทุกข์ของผู้อื่น
- 4) การนำกรุณาสู่การปฏิบัติจริง เป็นการแปลงคุณธรรมภายในเป็นการกระทำเพื่อสังคม
- 5) ความสมดุล คือเป้าหมายสูงสุดของโมเดลนี้

แผนภาพที่ 1 ภูมิโครงสร้างโมเดลองค์ความรู้ใหม่

สรุป

แม้แนวคิดเรื่อง “พระโพธิสัตว์” จะปรากฏในทั้งพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน หากแต่บริบท บทบาท และความหมายของพระโพธิสัตว์ในแต่ละนิกายมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน พุทธศาสนามหายานเสนอพระโพธิสัตว์ในฐานะอุดมคติสูงสุดของการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน โดยเน้นการบำเพ็ญเพื่อสรรพสัตว์มากกว่าการแสวงหาความหลุดพ้นเพื่อตนเอง ขณะที่เถรวาทมองพระโพธิสัตว์ว่าเป็นผู้มีปณิธานสูงสุดในการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต โดยต้องอาศัยการสั่งสมบารมีอย่างยาวนานเกินกว่าที่ปุถุชนทั่วไปจะเข้าถึงได้ ในแนวคิดมหายาน พระโพธิสัตว์คือผู้ที่บังเกิด “โพธิจิต” (จิตที่มุ่งสู่การตรัสรู้เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการปฏิบัติทางธรรม โดยแบ่งออกเป็นสองระดับ ได้แก่ คติโพธิจิต (เจตจำนงหรือความตั้งใจภายใน) และปฏิบัติโพธิจิต (การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม) อันเป็นกระบวนการหล่อหลอมจิตให้เปี่ยมด้วยเมตตาและปัญญา แนวคิดนี้มีได้ปรากฏโดยตรงในพุทธศาสนาเถรวาทในเชิงหลักการ แต่ยังมีร่องรอยในคัมภีร์สำคัญ เช่น ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ และ ชาดก ซึ่งกล่าวถึงการตั้งปณิธานของพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติของพระพุทเจ้า โดยเน้นการบำเพ็ญทศบารมีเพื่อการตรัสรู้ในอนาคต บทบาทของสมาธิในการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ในทั้งสองนิกายก็มีลักษณะสอดคล้องกันในฐานะเครื่องมือพัฒนาจิต แต่แตกต่างกันในเชิงเป้าหมาย ในมหายาน สมาธิเป็นรากฐานของปัญญาและกรุณา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการเข้าถึง “สุญญตา” (ความว่าง) ซึ่งนำไปสู่การละอึดตาและการเปิดรับสรรพสัตว์อย่างไร้เงื่อนไข ส่วนในเถรวาท สมาธิเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญาเพื่อเห็นตามความเป็นจริง (ยถาภูตญาณทัสสนะ) อันนำไปสู่การดับอึดตาและความยึดมั่นในตัวตน ทั้งสองแนวคิดสะท้อนบทบาทของสมาธิในฐานะพลังภายในที่ช่วยพัฒนาเมตตาและความมั่นคงทางจิต เพื่อประโยชน์ทั้งตนเองและผู้อื่น ความแตกต่างดังกล่าวมิได้ชี้ถึงความเหนือกว่าของแนวทางใดแนวทางหนึ่ง หากแต่เน้นย้ำถึง ความงามและความหลากหลายของแนวทางการแสวงหาการตรัสรู้ในพุทธศาสนา ซึ่งล้วนมีเป้าหมายร่วมคือการดับทุกข์และเข้าถึงสภาวะแห่งความหลุดพ้นในระดับสูงสุด

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาความแตกต่างของแนวคิดพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน สามารถเสนอข้อคิดเห็นและแนวทางต่อยอดทางวิชาการได้ดังนี้

1. ส่งเสริมการศึกษาข้ามนิกายอย่างลึกซึ้งและเปิดกว้าง แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในมหายานและเถรวาทต่างมีรากฐานจากเจตนารมณ์แห่งความเมตตาและปัญญา แม้จะแตกต่างกันในเชิงแนวปฏิบัติ การศึกษาเปรียบเทียบจึงควรให้ความสำคัญกับการเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ก่อให้เกิดการตีความที่

หลากหลาย แทนที่จะมองเป็นเพียงความขัดแย้งเชิงทวิวิทยา ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันลึกซึ้งและลดอคติระหว่างนิกาย

2. นำแนวคิด “โพธิจิต” มาเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตสำนึกเพื่อสังคม แม้แนวคิดเรื่องโพธิจิตจะไม่ปรากฏอย่างเป็นระบบในเถรวาท แต่สาระสำคัญของการบำเพ็ญเพียรเพื่อผู้อื่นก็มีปรากฏในคัมภีร์เช่นกัน การนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในการฝึกอบรมจิตใจหรือกิจกรรมพัฒนาสังคม เช่น พุทธจิตอาสา หรือธรรมะเพื่อสาธารณะ (Engaged Buddhism) อาจช่วยเสริมสร้างพุทธศาสนาที่มีความร่วมสมัยและตอบสนองต่อปัญหาสังคมได้มากยิ่งขึ้น

3. เสนอการอ่านพระไตรปิฎกเชิงพลวัต (Dynamic Interpretation) การตีความบทบาทของพระโพธิสัตว์ในเถรวาทอาจไม่จำเป็นต้องยึดติดอยู่กับกรอบ “อุดมคติสูงสุดที่เข้าถึงยาก” หากแต่สามารถมองเห็นในฐานะอุดมคติร่วมที่กระตุ้นการปฏิบัติแบบค่อยเป็นค่อยไป เช่น การเจริญบารมีในระดับที่ปุถุชนสามารถเริ่มต้นได้ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาจิตใจอย่างมีเป้าหมายที่กว้างขวางขึ้น

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษา

การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า แม้พุทธศาสนาเถรวาทและมหายานจะมีความแตกต่างในเชิงโครงสร้างของแนวคิดและวิธีปฏิบัติ แต่กลับมีรากฐานร่วมในเรื่องของ “ความเมตตาและการเสียสละ” ซึ่งอาจถือเป็นแก่นร่วมที่สามารถนำมาใช้สร้าง “สะพานแห่งความเข้าใจ” ระหว่างนิกาย ตลอดจนเป็นฐานในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมทางศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- นันทโกวาทภิกขุ. (2553). โพธิจิตและโพธิสัตว์จรรยาในพระพุทธานามายาน. *วารสารพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 17(3), 45-60.
- พระมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก เล่มที่ 33 ขุททกนิกาย พุทธวงศ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (ขุ.พุทธ. 73/2/1)
- พระไตรปิฎกฉบับหลวง. (n.d.). *สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค. เล่ม 27 ข้อ 29, ข้อ 39; เล่ม 16 ข้อ 59, ข้อ 97*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (ส.ข.27/29/39; ส.ข.16/59/97)
- พุทธโฆษาจารย์. (2540). *วิสุทธิมรรค (อรรถกถา)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2546). *อิทธิบาท 4: พลังแห่งความสำเร็จ*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2540). *พุทธธรรม: ฉบับปรับขยาย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระพรหมคุณาภรณ์. (2548). *แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2553). *พระโพธิสัตว์กับพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์.
- พระไพศาล วิสาโล. (2556). *เมตตา กรุณา และโพธิจิต: จิตใจของพระโพธิสัตว์*. กรุงเทพฯ: สวณโฆมกซ์กรุงเทพ.
- พระไพศาล วิสาโล. (2559). *พุทธศาสนาเพื่อสังคม: การประยุกต์หลักธรรมในโลกปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระไตรปิฎก. (2534). *พระไตรปิฎกฉบับหลวง (พิมพ์ครั้งที่ 1)*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. (สังยุตตนิกาย, ขันธวารวรรค, ข้อ 9 และ ส.ข. 16/59/97)
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก เล่มที่ 22 สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. (ส.ข. 16/59/97)
- สำนักเรียนบาลี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2561). *โพธิจิตและพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2551). *โพธิสัตว์: แนวคิดและอุดมการณ์แห่งพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุวรรณสา สถาอาพันธ์. (2560). การเจริญเมตตาภาวนาในเชิงจิตวิทยาและสังคม. *วารสารศาสนาและจิตวิญญาณ*, 5(2), 89-101.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2548). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- Bodhi, B. (1999). *The Jataka or Stories of the Buddha's Former Births*. Buddhist Publication Society.
- Bodhi, B. (2000). *A Comprehensive Manual of Abhidhamma: The Abhidhammattha Sangaha*. Buddhist Publication Society.
- Dalai Lama. (1995). *The path to enlightenment*. Snow Lion Publications.
- Gombrich, R. (2006). *Theravāda Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo*. Routledge.
- Harvey, P. (2013). *An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices (2nd ed.)*. Cambridge University Press.
- Keown, D. (2005). *Buddhism: A Very Short Introduction (2nd ed.)*. Oxford University Press.
- Śāntideva. (1997). *The Way of the Bodhisattva (P. Crosby & A. Skilton, Trans.)*. Shambhala Publications. (Original work: Bodhicaryāvatāra)
- The Buddhist Scriptures. (n.d.). *Khuddaka Nikāya – Cariyāpiṭaka and Jātaka Tales*.
- Lotus Sūtra. (n.d.). *Chapter 10. Saddharma Puṇḍarīka Sūtra (The Lotus of the True Dharma)*. Translations vary; consult editions such as those by Burton Watson or Leon Hurvitz.

- Vimalakīrti Nirdeśa Sūtra. (n.d.). *Translations available via Buddhist Text Translation Society and 84000 Project.*
- Śāntideva. (1997). *The Bodhicaryāvatāra (S. Batchelor, Trans.).* Library of Tibetan Works and Archives.
- Sharf, R. (2014). Mindfulness and Mindlessness in Early Chan. *Philosophy East and West*, 64(4), 933–964.

NOBLE
EDUCATION
PUBLISHER

PKP

PUBLIC
KNOWLEDGE
PROJECT

OJS

OPEN
JOURNAL
SYSTEMS

Buddho Journal

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (ONLINE)

Bodhisattva Ethics: Compassion and Wisdom

จริยธรรมโพธิสัตว์: กรุณาและปัญญา

Author & Corresponding Author*

1. Phra khrupalad Thongchaiphath Ahipunyo Srichan*

พระครูปลัด ธงไชยพัฒน์ อภิปุญโญ ศรีจันทร์

Affiliation:

1. Mahamakut Buddhist University, Thailand.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Email: thongchaiphath@gmail.com

Article history:

Received: 20/06/2025 Revised: 12/07/2025

Accepted: 30/08/2025 Available online: 30/09/2025

How to Cite:

Srichan, T. (2025). Bodhisattva Ethics: Compassion and Wisdom. *Buddho*, 4(3), 38-47.

Academic Review Articles

Bodhisattva Ethics: Compassion and Wisdom

Phrakhrupalad Thongchaiphath Aphipunyo Srichan*

จริยธรรมโพธิสัตว์: กรุณาและปัญญา

พระครูปลัด ธงไชยพัฒน์ อภิปัญญา โสริจันทร์*

Abstract

This academic article aims to study the ethics of the Bodhisattva by focusing on the analysis of two essential virtues: compassion and wisdom, which are the core principles of practice in Mahayana Buddhism. This study employs qualitative analysis to understand the roles and significance of these virtues in promoting and developing the behavior of Bodhisattvas. It was found that compassion serves as the primary motivation that encourages Bodhisattvas to express kindness, empathy, and unconditional willingness to help all sentient beings in every circumstance. Meanwhile, wisdom enables Bodhisattvas to gain profound insight into the nature of suffering and its causes, as well as to select appropriate and effective methods for providing assistance. The integration of compassion and wisdom constitutes a fundamental knowledge base that supports the practical development of Bodhisattva ethics and reinforces the stability of the path toward enlightenment. The findings suggest that the harmonious combination of these two virtues can be applied in daily life and social contexts to promote love, understanding, and mutual aid sustainably and effectively for the benefit of all beings in the future.

Keywords: Bodhisattva ethics, Compassion, Wisdom, Mahayana Buddhism, Virtue Development

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจริยธรรมโพธิสัตว์ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของคุณธรรมสำคัญสองประการ ได้แก่ กรุณา และปัญญา ซึ่งถือเป็นแกนกลางของหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนานิกายมหายาน การศึกษานี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เพื่อทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์และบทบาทของคุณธรรมทั้งสองในการส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมของโพธิสัตว์ พบว่า กรุณาเป็นแรงจูงใจหลักที่กระตุ้นให้โพธิสัตว์แสดงออกถึงความเมตตา กรุณา ความเห็นอกเห็นใจ และความพร้อมที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ทุกชีวิตอย่างไม่มีเงื่อนไข ขณะที่ปัญญาช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในธรรมชาติของทุกข์และสาเหตุแห่งความทุกข์ รวมถึงการเลือกใช้วิธีการช่วยเหลือที่เหมาะสมและมีประสิทธิผล การผสมผสานระหว่างกรุณาและปัญญานี้จึงถือเป็นองค์ความรู้พื้นฐานที่สนับสนุนการพัฒนาจริยธรรมโพธิสัตว์ในเชิงปฏิบัติ และเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงของเส้นทางโพธิญาณ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการคุณธรรมทั้งสองประการนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงในบริบททางสังคม เพื่อส่งเสริมความรัก ความเข้าใจ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: จริยธรรมโพธิสัตว์, กรุณา, ปัญญา, พระพุทธศาสนามหายาน, การพัฒนาคุณธรรม

บทนำ

จริยธรรมโพธิสัตว์ถือเป็นแกนกลางสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในนิกายมหายาน ซึ่งเน้นการปฏิบัติที่ไม่เพียงแต่เพื่อความหลุดพ้นของตนเองเท่านั้น แต่ยังมีหวังที่จะช่วยเหลือผู้อื่นอย่างไม่สิ้นสุด (Williams, 2009) แนวคิดโพธิสัตว์สะท้อนอุดมคติของความรักและความเมตตาอันลึกซึ้ง ซึ่งประสานระหว่างความกรุณาและปัญญา (Karunamuni & Weerasinghe, 2010) ผู้ที่ดำรงตนเป็นโพธิสัตว์ต้องมีความตั้งใจมั่นที่จะบรรลุปุธิญาณเพื่อช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ และนำพวกเขาไปสู่สภาวะนิพพาน (Harvey, 2013)

ในทางพุทธปรัชญา จริยธรรมโพธิสัตว์มีความแตกต่างจากแนวคิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทตรงที่มุ่งเน้นการรวมเอาคุณธรรมของ “อิตตา” และ “อนัตตา” ไว้ด้วยกัน กล่าวคือ โพธิสัตว์ดำเนินชีวิตโดยยึดถือความไม่ยึดติดในตนเอง (อนัตตา) พร้อมกับการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นอย่างแท้จริง (Gross, 1993) การดำเนินชีวิตในกรอบจริยธรรมโพธิสัตว์จึงเป็นการแสดงออกถึงความเมตตา กรุณาที่ไม่เลือกปฏิบัติ และการใช้ปัญญาเพื่อให้การช่วยเหลือเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (Loy, 2002) จากงานศึกษาทางพุทธศาสนาวิจัย หลายชิ้นเน้นย้ำว่าคุณธรรมของโพธิสัตว์ไม่ใช่เพียงการทำดีในลักษณะผิวเผิน แต่เป็นการยึดมั่นใน “สังเวชนียสถาน” ภายในใจที่ประกอบด้วยการมีสติรู้ตัวอยู่เสมอ การตระหนักรู้ความทุกข์ของผู้อื่น และการไม่ยอมแพ้ต่อความเห็นแก่ตัว (Buswell & Lopez, 2014) นอกจากนี้ จริยธรรมโพธิสัตว์ยังมีความเกี่ยวเนื่องอย่างลึกซึ้งกับหลักการ “บารมี”

หรือการสะสมบุญในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุสภาวะโพธิญาณ (Sangharakshita, 1990) ซึ่งครอบคลุมทั้งความอดทน ความเสียสละ และความมีน้ำใจต่อผู้อื่นอย่างสูงสุด

ดังนั้น จริยธรรมโพธิสัตว์จึงไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกรอบจริยธรรมที่ให้แก่คิด และแนวทางปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมในระดับบุคคลและระดับรวมหมู่ได้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน

ความหมายของโพธิสัตว์

โพธิสัตว์ (Bodhisattva) เป็นแนวคิดสำคัญในพระพุทธศาสนานิกายมหายานที่มีความหมายถึง “ผู้ตั้งใจบรรลุโพธิญาณ (ความรู้แจ้งขั้นสูงสุด)” โดยมีเป้าหมายไม่ใช่เพียงความหลุดพ้นส่วนตัวเท่านั้น แต่ยังมีมุ่งมั่นที่จะช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง (Williams, 2009) แนวคิดนี้แสดงให้เห็นถึงการยกระดับของความเมตตาและความเสียสละในบริบทของศาสนาพุทธ ซึ่งแตกต่างจากแนวทางในเถรวาทที่เน้นการตรัสรู้และหลุดพ้นของตนเองเป็นหลัก (Gethin, 1998) จากงานวิจัยของ Paul Williams (2009) ในหนังสือ Mahayana Buddhism: The Doctrinal Foundations อธิบายว่า โพธิสัตว์คือบุคคลที่ “ตั้งปณิธานสูงสุด” (bodhicitta) คือเจตนาธรรมที่จะตรัสรู้เพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์ และจะไม่เข้าถึงพระนิพพานโดยเด็ดขาดจนกว่าจะช่วยเหลือผู้อื่นให้หลุดพ้นได้ทั้งหมด ซึ่งสะท้อนจริยธรรมในระดับสูงสุดของความเมตตา (karuna) และปัญญา (prajna) ที่เป็นหัวใจของการปฏิบัติ (Williams, 2009, หน้า 34-40) ในเชิงปฏิบัติ โพธิสัตว์ต้องปฏิบัติ “บารมีสิบประการ” (Ten Paramitas) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างคุณธรรม เช่น ความเสียสละ (dana), ศีล (sila), ความอดทน (ksanti), ความเพียร (virya), สมาธิ (dhyana), และปัญญา (prajna) (Harvey, 2013) งานของ Damien Keown (1996) ใน Buddhism: A Very Short Introduction ยังเน้นย้ำว่าโพธิสัตว์ต้องผ่านการฝึกฝนอย่างเข้มข้นในคุณธรรมเหล่านี้ เพื่อสร้างพื้นฐานความพร้อมในการช่วยเหลือผู้อื่นอย่างแท้จริง

การศึกษาเชิงวิชาการของ Luis O. Gómez (1996) ในบทความ The Bodhisattva Ideal ได้ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดโพธิสัตว์นั้นไม่เพียงแต่เป็นเป้าหมายเชิงอภิธรรม แต่ยังเป็นอุดมคติทางจริยธรรมที่สร้างแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิตและการมีส่วนร่วมในสังคมอย่างกว้างขวางในพุทธศานามหายาน ซึ่งสะท้อนถึงการมองชีวิตและความทุกข์ของผู้อื่นเป็นเรื่องเดียวกับของตนเอง นอกจากนี้ จากการศึกษาทางประวัติศาสตร์พบว่า แนวคิดโพธิสัตว์มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยพระไตรปิฎกมหายานในช่วงต้น ค.ศ. ที่เน้นการปลุกฝัง “บารมี” และความตั้งใจช่วยเหลือผู้อื่นจนกว่าจะตรัสรู้ (Lusthaus, 2002) ซึ่งมีผลต่อการเผยแผ่และปฏิบัติในวัฒนธรรมพุทธศาสนาในหลายประเทศ เช่น จีน ญี่ปุ่น และทิเบต จนกลายเป็นแบบอย่างของพระโพธิสัตว์ที่มีชื่อเสียง เช่น อวโลกิเตศวร (Avalokiteshvara) และมัญชุศรี (Manjushri)

กรุณาในจริยธรรมโพธิสัตว์

กรุณาหรือความเมตตา คือ ความเห็นอกเห็นใจและปรารถนาดีต่อผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ที่ประสบความทุกข์ โภธิสัตว์จึงต้องมีใจที่เปิดกว้าง ไม่เลือกปฏิบัติ และพร้อมที่จะช่วยเหลือโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน กรุณานี้แสดงออกผ่านการกระทำจริง ไม่ใช่เพียงความรู้สึก ความกรุณาจึงเป็นฐานรากสำคัญที่ทำให้โพธิสัตว์สามารถเชื่อมโยงกับผู้อื่นในระดับลึกและต่อเนื่อง ในแง่ปฏิบัติ กรุณายังเป็นแรงผลักดันให้โพธิสัตว์อดทนต่อความยากลำบากและความทุกข์ที่ต้องเผชิญขณะช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่ย่อท้อ เพราะเชื่อว่าความทุกข์ของสรรพสัตว์นั้นเป็นสิ่งที่ต้องดับให้ได้ ด้วยความรักและเมตตา

ในพุทธศาสนา พระโพธิสัตว์ถือเป็นสัญลักษณ์ของความเมตตากรุณาที่ไม่มีขอบเขต ซึ่งลึกซึ้งและครอบคลุมกว่าความเมตตาทั่วไป เพราะพระโพธิสัตว์ไม่ได้จำกัดความกรุณาไว้เพียงแก่ผู้ที่รักหรือเป็นมิตรเท่านั้น แต่ยิ่งกว่านั้น พระองค์ยังมีกรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างเท่าเทียม ไม่ว่าจะเป็นมิตรหรือศัตรู คนดีหรือคนชั่ว (Harvey, 2013) ซึ่งความเมตตาในระดับนี้สะท้อนถึงจิตใจที่ไม่มีการแบ่งแยก ไม่ติดยึดในอัตตาหรือผลประโยชน์ส่วนตัว และแสดงออกถึงความปรารถนาดีอย่างแท้จริงที่อยากเห็นสรรพสัตว์หลุดพ้นจากทุกข์

กรุณาของพระโพธิสัตว์จึงไม่ใช่แค่ความเห็นอกเห็นใจในเชิงอารมณ์ แต่เป็นความกรุณาในลักษณะ "มหากรุณา" (Mahākaruṇā) หรือความเมตตาอันยิ่งใหญ่และไม่มีเงื่อนไข ซึ่งหมายถึงการยินดีที่จะรับความทุกข์ของผู้อื่นมาไว้กับตนเอง และในขณะที่เดียวกันก็ยินดีให้ความสุขแก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ นี่คือการแสดงออกของความกรุณาที่แท้จริงในระดับที่สูงยิ่ง ตามหลักการปฏิบัติ "การให้และการรับ" (Tong-len) ในประเพณีทิเบตที่ช่วยฝึกจิตใจให้พร้อมรับและปล่อยวางความทุกข์ของผู้อื่น (วิลสัน ปิยะมิตต์, 2565)

ในเชิงจริยธรรม ความกรุณานี้เป็นหัวใจสำคัญของโพธิสัตว์ เพราะเป็นแรงขับเคลื่อนที่ทำให้พระโพธิสัตว์เลือกอยู่ในวัฏสงสาร ไม่รีบเร่งไปสู่นิพพานส่วนตน แต่ตั้งใจช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ก่อน แม้จะต้องเผชิญกับความยากลำบากและความเจ็บปวดก็ตาม การมีกรุณาในระดับนี้จึงหมายถึงการมีใจที่เปิดกว้าง ไร้การแบ่งแยก และพร้อมเสียสละตนเองเพื่อผู้อื่นโดยแท้จริง

1) กรุณาในแนวคิดพระโพธิสัตว์ ในแนวคิดของพระโพธิสัตว์ ความกรุณาไม่ได้หมายถึงความเมตตาทั่วไป แต่เป็นความเมตตาที่ลึกซึ้ง ครอบคลุม และไม่มีขอบเขต เรียกว่า "มหากรุณา" (Mahākaruṇā) ซึ่งหมายถึงความเมตตาที่ไม่มีเงื่อนไขและไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ (Williams, 2009) พระโพธิสัตว์มีความกรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นมิตรหรือศัตรู คนดีหรือคนชั่ว การกรุณานี้เป็นแรงผลักดันหลักที่ทำให้พระโพธิสัตว์ตัดสินใจเลือกที่จะอยู่ในวัฏสงสาร (Samsāra) เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ แทนที่จะมุ่งหวังนิพพานส่วนตน (Harvey, 2013)

มหากรุณาแสดงออกในรูปแบบที่ลึกซึ้ง เช่น การยินดีรับความทุกข์ของผู้อื่นไว้กับตนเอง และมอบความสุขของตนให้แก่ผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวปฏิบัติในประเพณีทิเบตที่เรียกว่า "Tong-len" (การให้และการรับ)

(Wilasinee Piyamit, 2022) ซึ่งเป็นการฝึกใจให้รับเอาความทุกข์ของผู้อื่นเข้ามาในใจ และส่งต่อความสุขกลับออกไปเป็นพลังแห่งความกรุณาอย่างไม่มีเงื่อนไข

โดยสรุปกรุณาในจริยธรรมโพธิสัตว์จึงเป็นความเมตตาอย่างลึกซึ้งและไม่มีขอบเขต เป็นทั้งพลังใจและแรงผลักดันให้โพธิสัตว์อดทนต่อทุกข์ และพร้อมที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์อย่างไม่มีเงื่อนไข ความกรุณานี้ไม่ใช่แค่ความรู้สึก แต่ต้องแสดงออกในทางปฏิบัติที่แท้จริง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดคือการดับทุกข์ของสรรพสัตว์ทั้งปวง

ปัญญาในจริยธรรมโพธิสัตว์

ปัญญาของพระโพธิสัตว์มิใช่เพียงความรู้หรือความเฉลียวฉลาดในระดับโลกียะธรรมทั่วไปเท่านั้น แต่เป็นปัญญาที่มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงธรรมชาติแท้จริงของสรรพสิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าใจแนวคิดเรื่อง “ศูนยตา” (Sūnyatā) หรือความว่างเปล่า ซึ่งหมายถึงการไม่มีอัตตาหรือตัวตนที่แท้จริงของสรรพสิ่งตามที่นักพจนานุกรม (2566) ได้นำเสนอไว้ ปัญญาดังกล่าวประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การเข้าใจความไม่เที่ยง (Anicca) ความทุกข์ (Dukkha) และความไม่มีตัวตน (Anattā) ซึ่งลักษณะทั้งสามนี้เป็นแก่นแท้ของพุทธธรรมที่สะท้อนความเป็นจริงของสรรพสิ่ง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ทำให้ปัญญาของพระโพธิสัตว์แตกต่างจากการเข้าใจในทางเถรวาท คือ การนำปัญญาดังกล่าวมาใช้ในบริบทของการช่วยเหลือผู้อื่นและสรรพสัตว์โดยรวม (Williams & Tribe, 2000) แทนที่จะมุ่งหมายเพียงการหลุดพ้นส่วนตนแต่เพียงผู้เดียว ดังนั้น ปัญญาของพระโพธิสัตว์จึงมิได้จำกัดอยู่แค่การตระหนักรู้ตามหลักอภิปรัชญาหรืออรรถธรรมเท่านั้น แต่ยังแสดงออกถึงจิตใจแห่งความกรุณาและความมุ่งมั่นในการบรรเทาความทุกข์ของสรรพสัตว์ โดยเชื่อมโยงปัญญาเข้ากับเมตตาธรรมอย่างแยกมิได้

ส่วนในพุทธศาสนาแนวมหายาน แนวคิดเรื่อง ปัญญา (Prajñā) ถือเป็นแก่นหลักที่สำคัญยิ่งในการปฏิบัติและจริยธรรมของโพธิสัตว์ โดยปัญญาในบริบทนี้หมายถึงความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและตรงไปตรงมาของสังขารธรรม รวมถึงธรรมชาติของทุกข์ สาเหตุของทุกข์ การดับทุกข์ และหนทางแห่งการดับทุกข์ ซึ่งเป็นสาระสำคัญของอริยสัจ 4 ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และทรงสอน การมีปัญญานี้มิใช่เพียงการรู้ทางทฤษฎีแต่เป็นความรู้แจ้งซึ่งทำให้โพธิสัตว์สามารถรับรู้ความจริงของสรรพสิ่งได้อย่างไร้อวิชชา (Ignorance) หรือความหลงผิด (delusion) ปัญญาจึงทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้โพธิสัตว์สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ไม่ถูกครอบงำด้วยอารมณ์หรือความรู้สึกชั่วคราว และสามารถเห็นความจริงอย่างแจ่มชัดเกี่ยวกับทุกข์และความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง นอกจากนี้ ปัญญายังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โพธิสัตว์สามารถเลือกแนวทางและวิธีการที่เหมาะสมที่สุดในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นการสอน การชี้แนะทางธรรม หรือการให้ความช่วยเหลือทั้งทางกายและจิตใจอย่างมีประสิทธิภาพ

โดยสรุป ปัญญาในจริยธรรมโพธิสัตว์หมายถึงความเข้าใจในธรรมชาติของทุกข์และความเป็นจริงอย่างแจ่มแจ้ง ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการปฏิบัติและช่วยเหลือผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยปัญญานี้เป็นองค์ประกอบที่เสริมซึ่งกันและกันกับกรุณา ทั้งสองประการนี้จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างสมดุล เพื่อให้การช่วยเหลือสรรพสัตว์เป็นไปด้วยความถูกต้อง เหมาะสม และก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุดตามหลักโพธิสัตว์

ความสัมพันธ์ระหว่างกรุณาและปัญญา

จริยธรรมของพระโพธิสัตว์มีความสมบูรณ์เพราะการผสมผสานระหว่างกรุณาและปัญญาอย่างสมดุล กรุณาโดยไม่มีปัญญาอาจนำไปสู่การช่วยเหลือที่ไม่เหมาะสมหรือการยึดติดในอารมณ์ ในขณะที่ปัญญาโดยไม่มีกรุณาอาจทำให้เกิดความเย็นชาและไม่สนใจต่อความทุกข์ของผู้อื่น (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2564)

การทำงานร่วมกันของกรุณาและปัญญาปรากฏในแนวคิด "อุบายกุศล" (Upāya-kauśalya) หรือวิธีการที่เหมาะสม พระโพธิสัตว์ใช้ปัญญาในการเลือกวิธีการที่เหมาะสมที่สุดในการช่วยเหลือแต่ละบุคคลตามสภาพและความพร้อมของเขา โดยมีกรุณาเป็นแรงจูงใจหลัก (Gethin, 1998)

กรุณา (Karunā) และปัญญา (Prajñā) ถือเป็นสองหลักธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะในแนวทางโพธิสัตว์ซึ่งเน้นการพัฒนาคุณธรรมเพื่อการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกรุณาและปัญญาช่วยให้เข้าใจถึงความสำคัญของการประสานคุณธรรมทั้งสองนี้ เพื่อการปฏิบัติธรรมอย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิผล

กรุณา หมายถึงความเห็นอกเห็นใจและความปรารถนาดีที่มีต่อผู้อื่น โดยมุ่งหวังที่จะบรรเทาความทุกข์ของสรรพสัตว์อย่างไม่มีเงื่อนไข (Rahula, 1974) ในขณะที่ปัญญาเป็นความเข้าใจลึกซึ้งในธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ อนิจจัง (ความไม่เที่ยง), ทุกขัง (ความทุกข์), และอนัตตา (ความไม่มีตัวตน) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของหลักอริยสัจสี่ (Gethin, 1998) ปัญญานี้ไม่ใช่เพียงความรู้ในเชิงทฤษฎี แต่เป็นการตระหนักรู้ที่นำไปสู่การปลดปล่อยจากทุกข์

ทั้งนี้ ความสมดุลระหว่างกรุณาและปัญญาเป็นสิ่งจำเป็นในการปฏิบัติธรรม หากมีกรุณาโดยปราศจากปัญญา อาจทำให้เกิดการช่วยเหลือที่ขาดความเหมาะสม ส่งผลให้เกิดการฟุ้งเฟ้อหรือความเสียหายทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ในทางตรงกันข้าม การมีปัญญาโดยปราศจากกรุณาอาจนำไปสู่การเย็นชาและขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น (Dalai Lama, 1995) ดังนั้น การผสมผสานกรุณาและปัญญาจึงเป็นกระบวนการที่ช่วยให้การปฏิบัติธรรมมีทั้งความเมตตากรุณาและความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดในการช่วยเหลือสรรพสัตว์อย่างแท้จริง (Thurman, 2001)

สรุปได้ว่า กรณีศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกรุณาและปัญญาที่สะท้อนถึงความจำเป็นในการบูรณาการคุณธรรมทั้งสองเพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนาในการปลดปล่อยทุกข์อย่างสมบูรณ์

การประยุกต์ใช้จริยธรรมของพระโพธิสัตว์ในชีวิตประจำวัน

จริยธรรมของพระโพธิสัตว์ซึ่งเน้นการพัฒนากรุณาและปัญญาควบคู่กัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อส่งเสริมการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยการฝึกฝนกรุณาในชีวิตประจำวันสามารถทำได้ผ่านการปฏิบัติเมตตาภาวนา การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ตลอดจนการพัฒนาความเข้าใจเชิงลึกต่อความทุกข์ของผู้อื่น (ธีรวัฒน์ ประยุกต์ธรรม, 2563) ซึ่งเป็นการส่งเสริมจิตใจให้มีความเอื้อเฟื้อและเปิดกว้างต่อผู้อื่นอย่างแท้จริง ในขณะเดียวกัน การพัฒนาปัญญาสามารถดำเนินไปผ่านกระบวนการศึกษาธรรมะ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณเกี่ยวกับธรรมชาติของความเป็นจริง (สุชาติ ตันติวิมล, 2563) การฝึกฝนปัญญาเหล่านี้ช่วยให้บุคคลสามารถเข้าใจสภาพธรรมชาติของชีวิต และสามารถจัดการกับอารมณ์ ความคิด และสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างมีสติและเหตุผล การบูรณาการกรุณาและปัญญาในชีวิตประจำวันนั้น ส่งผลให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตด้วยความสมดุลระหว่างความรักและความเข้าใจ ทำให้การช่วยเหลือและการเสียสละมีความหมายและยั่งยืนในเชิงปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น ในบริบทของการทำงานและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น บุคคลที่มีจริยธรรมของพระโพธิสัตว์จะมีความสามารถในการอดทน เข้าใจปัญหาของผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง และให้คำแนะนำหรือสนับสนุนอย่างเหมาะสมโดยไม่ยึดติดกับอารมณ์หรือผลประโยชน์ส่วนตน ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและการพัฒนาสังคมในภาพรวม

ดังนั้น จริยธรรมของพระโพธิสัตว์จึงไม่ใช่เพียงแนวคิดทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักปฏิบัติที่สามารถส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

จริยธรรมโพธิสัตว์เป็นแนวทางที่สะท้อนถึงความลึกซึ้งในด้านศาสนาและจริยธรรม ซึ่งเน้นการผสมผสานระหว่างกรุณาและปัญญาอย่างสมดุล โพธิสัตว์จึงไม่ใช่เพียงผู้มุ่งหวังการตรัสรู้เพื่อความหลุดพ้นของตนเองเท่านั้น แต่ยังพร้อมที่จะเสียสละและทำงานเพื่อความสุขและความเจริญของผู้อื่นอย่างไม่หวังผลตอบแทน ด้วยความเมตตาที่ไม่มีเงื่อนไขและปัญญาที่เข้าใจถึงธรรมชาติของทุกข์และความจริงของชีวิต ทำให้จริยธรรมโพธิสัตว์เป็นแบบอย่างที่สำคัญสำหรับการสร้างสังคมที่มีความรัก ความเอื้อเฟื้อ และความเข้าใจซึ่งกันและกัน แนวคิดนี้จึงไม่ใช่เพียงกรอบปฏิบัติทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางการดำเนินชีวิตที่สามารถนำไปใช้ได้ในทุกบริบทของชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการทำงานร่วมกับผู้อื่น การช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน หรือการรักษา

ความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม โดยสรุปแล้ว จริยธรรมโพธิสัตว์ชี้ให้เราตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นผู้ให้ที่แท้จริง พร้อมทั้งเสริมสร้างปัญญาเพื่อเข้าใจและแก้ไขปัญหาของตนเองและผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาเรื่องจริยธรรมโพธิสัตว์

1. การประยุกต์ใช้ในสังคมสมัยใหม่ แนวคิดจริยธรรมโพธิสัตว์สามารถนำไปใช้ส่งเสริมความร่วมมือและความเข้าใจในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความคิดเห็นได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. การตัดสินใจเชิงจริยธรรมในองค์กรและชุมชน หลักการกรุณาและปัญญาที่โพธิสัตว์เน้นสามารถช่วยลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างความไว้วางใจในกระบวนการตัดสินใจขององค์กรและชุมชนต่าง ๆ
3. ความรับผิดชอบต่อสังคมเชิงลึก (Deep Social Responsibility) จริยธรรมโพธิสัตว์ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในกรอบทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการตระหนักรู้และการลงมือช่วยเหลือผู้อื่นอย่างต่อเนื่องโดยเข้าใจบริบทที่ซับซ้อนของสังคมยุคใหม่
4. ผลดีต่อสุขภาพจิตและคุณภาพชีวิต การฝึกปฏิบัติตามแนวทางโพธิสัตว์ เช่น การทำสมาธิที่เน้นเมตตาและปัญญา มีส่วนช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตและความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคล

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ในทางปฏิบัติ

1. ควรบูรณาการแนวคิดจริยธรรมโพธิสัตว์เข้าสู่ระบบการศึกษา เพื่อปลูกฝังคุณค่าความกรุณาและปัญญาในเยาวชน
2. ส่งเสริมการพัฒนาผู้นำและสร้างชุมชนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างยั่งยืน
3. สนับสนุนการวิจัยและพัฒนากระบวนการปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทยุคสมัย เพื่อให้สามารถตอบโจทย์ความท้าทายทางสังคมและจิตใจในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กัลยาณมิตรชาดก. (2565). *พระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาหายาน: แนวคิดและการปฏิบัติ*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ. (2564). การปฏิบัติเมตตาภาวนาในแนวทางพระโพธิสัตว์. *วารสารพระพุทธศาสนาวิจัย*, 12(1), 78-95.
- ธีรวัฒน์ ประยุกต์ธรรม. (2563). *บารมีธรรมในทัศนะของพระพุทธศาสนาหายาน*. โครงการจัดพิมพ์คัมภีร์และหนังสือธรรมะ.
- นาคพงษ์ คำสุข. (2566). สมาธิและปัญญาในแนวทางพระโพธิสัตว์: การวิเคราะห์เชิงปรัชญา. *วารสารพระพุทธศาสนาศึกษา*, 18(3), 112-128.
- สุชาติ ตันติวิมล. (2563). *ศูนยตาและปรัชญาเอกภพนิยมในพระพุทธศาสนาหายาน*. สำนักพิมพ์มติชน.
- วิลาสินี ปิยะมิตต์. (2565). การประยุกต์หลักพระโพธิสัตว์ในสังคมร่วมสมัย. ใน *สุนทร คำสุข (บรรณาธิการ), พระพุทธศาสนากับสังคมไทย (หน้า 234-251)*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Dalai Lama. (1995). *The path to enlightenment*. Wisdom Publications.
- Gethin, R. (1998). *The foundations of Buddhism*. Oxford University Press.
- Gómez, L. O. (1996). *The bodhisattva ideal*. In *Encyclopedia of Buddhism*, 85–89. Macmillan.
- Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhism: Teachings, history and practices (2nd ed.)*. Cambridge University Press.
- Keown, D. (1996). *Buddhism: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Lusthaus, D. (2002). *Buddhist philosophy: Essential readings*. Oxford University Press.
- Rahula, W. (1974). *What the Buddha taught*. Grove Press.
- Thurman, R. A. F. (2001). *Inner revolution: Life, liberty, and the pursuit of enlightenment*. Harmony Books.
- Williams, P. (2009). *Mahayana Buddhism: The doctrinal foundations (2nd ed.)*. Routledge.
- Williams, P., & Tribe, A. (2000). *Buddhist thought: A complete introduction to the Indian tradition*. Routledge.

Buddho Journal

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (ONLINE)

Study And Analyze the Highest Aspirations of The Bodhisattvas in Mahayana and the Arahants in Theravada

ศึกษาวิเคราะห์ปณิธานอันสูงสุดของพระโพธิสัตว์ในมหายาน และพระอรหันต์ในเถรวาท

Author & Corresponding Author*

1. Phra Samu Manachai Abhijayo Phipatsuwannachai*

พระสมุห์มานะชัย อภิขโย พิพัฒสุวรรณชัย

Affiliation:

1. Mahamakut Buddhist University, Thailand.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Email: phrasamumanachai.phi@student.mbu.ac.th

Article history:

Received: 06/05/2025 Revised: 12/06/2025

Accepted: 25/08/2025 Available online: 30/09/2025

How to Cite:

Phipatsuwannachai, M. (2025). Study and Analyze the Highest Aspirations of The Bodhisattvas in Mahayana and the Arahants in Theravada. *Buddho*, 4(3), 48-57.

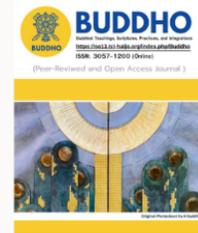

BUDDHO

Buddhist Teachings, Scriptures, Practices, and Integrations

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (Online)

Academic Review Articles

Study And Analyze the Highest Aspirations of The Bodhisattvas in Mahayana and the Arahants in Theravada

Phrasamu Manachai Abhijayo Phipatsuwannachai*

ศึกษาวิเคราะห์ปณิธานอันสูงสุดของพระโพธิสัตว์ในมหายานและ

พระอรหันต์ในเถรวาท

พระสมุห์มานะชัย อภิขโย พิพัฒสุวรรณชัย*

Abstract

This academic article aims to analyze and compare the "highest aspirations" of Bodhisattvas in Mahayana Buddhism and Arahants in Theravada Buddhism, aiming to understand the core meaning, ultimate goal, and spiritual values that reflect the practices and ideals of both sects of Buddhism. The study's significance lies in providing a comparative perspective to systematically recognize both similarities and differences, which will contribute to a deeper understanding of Buddhist philosophy and practice.

The study reveals that the aspirations of Mahayana Bodhisattvas focus on attaining Buddhahood, aiming to help all beings escape suffering first, even if it means delaying their own enlightenment. This represents an ideal of selflessness and boundless compassion. Meanwhile, Arahants in Theravada prioritize the cessation of defilements and attain nirvana for their own liberation from suffering, yet exemplify rigorous and earnest practice and contribute to the continuation of the Dharma. The study reveals that both aspirations are valuable in cultivating faith and inspiring Buddhists, with Bodhisattvas embodying the ideal of compassion for all beings. The Arahants reflect the ideal of practicing for personal liberation. Therefore, the two approaches do not conflict, but rather support each other in maintaining the stability and sustainability of Buddhism.

Keywords: Vows, Bodhisattva, Arahant, Mahayana, Theravada

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบ “ปณิธานอันสูงสุด” ของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมุ่งทำความเข้าใจถึงแก่นความหมาย จุดมุ่งหมายสูงสุด และคุณค่าทางจิตวิญญาณที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางปฏิบัติและอุดมคติของพุทธศาสนาทั้งสองนิกาย ความสำคัญของการศึกษาอยู่ที่การเปิดมุมมองเชิงเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นทั้งความเหมือนและความต่างอย่างเป็นระบบ อันจะช่วยสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อพุทธปรัชญาและแนวปฏิบัติของชาวพุทธ

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ปณิธานของพระโพธิสัตว์ในมหายานมุ่งเน้นการบรรลุพุทธภูมิ โดยตั้งจิตปรารถนาเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ก่อน แม้ตนเองจะต้องยืดเวลาการตรัสรู้ก็ตาม ถือเป็นอุดมคติแห่งความเสียสละและเมตตากรุณาอย่างไร้ขอบเขต ในขณะที่พระอรหันต์ในเถรวาทมุ่งดับกิเลสและบรรลุพระนิพพานเพื่อความพ้นทุกข์ของตนเองเป็นเบื้องต้น แต่ก็ยังเป็นแบบอย่างแห่งการปฏิบัติที่เคร่งครัดจริงจัง และมีคุณูปการต่อการสืบทอดพระธรรมวินัย ความรู้ที่ได้จากการศึกษา คือการตระหนักว่าปณิธานทั้งสองต่างมีคุณค่าในเชิงการปลุกฝังศรัทธาและเป็นแรงบันดาลใจแก่พุทธศาสนิกชน โดยพระโพธิสัตว์สะท้อนอุดมคติแห่งความเมตตาเพื่อสรรพสัตว์ ส่วนพระอรหันต์สะท้อนอุดมคติแห่งการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นส่วนตน ทั้งสองแนวทางจึงมิได้ขัดแย้งหากแต่เกื้อกูลกันในการธำรงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ: ปณิธาน, พระโพธิสัตว์, พระอรหันต์, มหายาน, เถรวาท

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นระบบความคิดทางศาสนาและปรัชญาที่มีเป้าหมายหลักคือการดับทุกข์ (ทุกขนิโรธ) และการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร ผ่านกระบวนการรู้แจ้งอริยสัจสี่และการปฏิบัติตามมรรคมีองค์แปด นับตั้งแต่การอุบัติขึ้นของพระศาสนาเมื่อกว่า 2,500 ปีก่อน พระพุทธศาสนาได้ขยายตัวและพัฒนาไปในบริบททางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย ส่งผลให้เกิดความแตกแขนงในเชิงนิกาย โดยเฉพาะนิกายเถรวาทและมหายาน ซึ่งแม้จะยึดโยงอยู่กับพระธรรมคำสอนชุดเดียวกัน หากแต่กลับให้ความหมายและความสำคัญต่ออุดมคติของการบรรลุธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (Rahula, 1974; Harvey, 2013) ในแนวทางของเถรวาท อุดมคติสูงสุดของการปฏิบัติธรรมคือการบรรลุพระอรหันต์ผล ซึ่งหมายถึงการดับกิเลสโดยสิ้นเชิงและเข้าสู่พระนิพพาน ดังปรากฏในคัมภีร์สำคัญ เช่น อัมมจักกัปปวัตตนสูตร และธรรมบท ที่เน้นการหลุดพ้นเฉพาะตน (vimutti) เป็นจุดหมายปลายทางของชีวิตภาวณา ตรงกันข้าม ฝ่ายมหายานกลับเสนออุดมคติของพระโพธิสัตว์ ผู้ตั้งปณิธาน

จะบรรลุพระโพธิญาณเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ แม้ต้องชะลอการเข้าสู่นิพพานก็ตาม โดยเน้นการบำเพ็ญบารมี ทั้งหก และการเกื้อกูลผู้อื่นเป็นหลักการสำคัญในการปฏิบัติธรรม อุดมคตินี้สะท้อนผ่านพระสูตรมหายานหลาย ฉบับ เช่น สัทธรรมปุณฑริกสูตร และวัชรสูตร (Williams, 2009) ภายใต้บริบทดังกล่าว การศึกษาเปรียบเทียบอุดมคติของพระอรหันต์ในเถรวาทและพระโพธิสัตว์ในมหายาน จึงมิใช่เพียงการทำความเข้าใจแนวคิดที่แตกต่างกันในเชิงศาสนาปรัชญา หากยังเป็นการสะท้อนกระบวนการทัศน์ที่หลากหลายในเรื่องเป้าหมายของการปฏิบัติธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับส่วนรวม ตลอดจนบทบาทของผู้บรรลุธรรมต่อสังคม การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบนี้จึงมีคุณค่าในการทำความเข้าใจความซับซ้อนและพลวัตของพระพุทธศาสนาในฐานะระบบความเชื่อที่มีได้หยุดนิ่ง หากแปรเปลี่ยนตามบริบทและความต้องการของผู้คนในแต่ละยุคสมัย

แนวคิดเรื่องพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในพระพุทธศาสนาเถรวาท แนวคิดเรื่อง “พระอรหันต์” (Arahant) ถือเป็นหลักธรรมสำคัญซึ่งสะท้อนถึงจุดหมายสูงสุดของปัจเจกบุคคลในการปฏิบัติธรรม โดยพระอรหันต์คือบุคคลผู้บรรลุธรรมขั้นสูงสุด เป็นผู้สิ้นอาสวะทั้งปวง ได้แก่ กิเลส ตัณหา และอวิชชา จนสามารถพ้นจากสังสารวัฏ (วัฏฏสงสาร) ได้อย่างเด็ดขาด กล่าวคือไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป และเข้าถึง “นิพพาน” ซึ่งเป็นภาวะที่ไร้ทุกข์อย่างสมบูรณ์ (พระไตรปิฎก เล่ม 25, ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ข้อ 43) การบรรลุเป็นพระอรหันต์ในแนวทางเถรวาทนั้นอาศัยการปฏิบัติตาม “อริยมรรคมีองค์แปด” (Ariya-aṭṭhaṅgika-magga) ซึ่งเป็นแนวทางแห่งการพ้นทุกข์ที่ประกอบด้วยองค์ธรรมอันสัมพันธ์กัน ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) สัมมาวาจา (การพูดชอบ) สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) และ สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจมั่นชอบ) ซึ่งมักจัดกลุ่มออกเป็น 3 หมวด คือ ศีล สมาธิ และปัญญา (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564) แนวคิดเกี่ยวกับพระอรหันต์จึงเป็นการเน้นที่การปฏิบัติภายในตน โดยมีเป้าหมายเพื่อความหลุดพ้นส่วนตนจากทุกข์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาพื้นฐานของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ถือว่า “นิพพานเป็นบรมสุข” (Nibbānaṃ paramaṃ sukhaṃ) คือ ภาวะแห่งความสงบเย็น ปราศจากทุกข์โดยสิ้นเชิง (พระไตรปิฎก เล่ม 23, ขุททกนิกาย ธรรมบท, ข้อ 203)

อย่างไรก็ดี พระอรหันต์มิใช่เพียงผู้มีความหลุดพ้นทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ที่ตั้งพร้อมด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ เช่น ความกรุณา ความไม่ยึดมั่น และความมีเมตตา อันเกิดจากการดับกิเลสโดยสิ้นเชิง จึงกลายเป็นแบบอย่างแห่งการปฏิบัติในวิถีแห่งปัจเจกบุคคลที่มุ่งสู่ความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง โดยไม่เน้นภารกิจเพื่อผู้อื่นเป็นหลักเช่นในอุดมคติของพระโพธิสัตว์ตามแนวทางมหายาน

แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาท

แนวคิดเรื่อง "พระโพธิสัตว์" (Bodhisattva) ถือเป็นแก่นกลางทางปรัชญาและจริยศาสตร์ของพุทธศาสนาเถรวาท (Mahāyāna Buddhism) โดยพระโพธิสัตว์หมายถึงผู้ที่ตั้งปณิธานแน่วแน่ในการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ (การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า) มิใช่เพื่อตนเองเท่านั้น แต่เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากความทุกข์ในวัฏสงสาร (สังสารวัฏ) ซึ่งสะท้อนแนวคิดเรื่อง มหากรุณา (mahākaruṇā) และ มหาปณิธาน (mahāpraṇidhāna) อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของพระโพธิสัตว์ (Williams, 2009; Harvey, 2013) พระโพธิสัตว์ในเถรวาทจะไม่เข้าสู่พระนิพพานจนกว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายจะได้รับการโปรดให้พ้นทุกข์ กล่าวคือ พวกเขาตั้งใจจะเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ เพื่อโปรดสัตว์จนหมดสิ้น ซึ่งถือเป็น การเสียสละอันสูงสุด และแสดงออกถึงเมตตาธรรมในระดับที่ลึกซึ้งและครอบคลุมกว้างไกลกว่าการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นส่วนตนในพุทธศาสนาแบบเถรวาท (Theravāda) (Keenan, 2000) หลักธรรมที่สนับสนุนแนวคิดนี้ได้แก่แนวคิดเรื่อง สุญญตา (śūnyatā) ซึ่งสอนว่าไม่มี "ตัวตน" อันแท้จริง (anātman) ทั้งในตัวบุคคลและสรรพสิ่ง ดังนั้น การยึดติดว่าตนจะต้องบรรลุธรรมเพียงลำพังจึงเป็นการเข้าใจผิด พุทธธรรมของเถรวาทจึงเสนอให้ผู้ปฏิบัติเปลี่ยนจุดมุ่งหมายจากการแสวงหาความหลุดพ้นของตนเอง มาเป็นการบรรลุโพธิญาณเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น (Nagao, 1991) ตัวอย่างพระโพธิสัตว์ที่สำคัญในเถรวาท เช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (Avalokiteśvara Bodhisattva) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของมหากรุณา พระองค์ได้ตั้งปณิธานว่า “ข้าพเจ้าจะไม่เข้าสู่พระนิพพาน จนกว่าสรรพสัตว์ทั้งหมดจะพ้นจากวัฏสงสาร”

ซึ่งปณิธานนี้ปรากฏในคัมภีร์หลายฉบับ เช่น Karandavyuha Sutra และ Lotus Sutra ที่เน้นการโปรดสัตว์โดยไม่หวังผลตอบแทน อีกตัวอย่างหนึ่งคือ พระมัญจุศรีโพธิสัตว์ (Mañjuśrī Bodhisattva) ผู้เป็นสัญลักษณ์แห่งปัญญา (prajñā) ซึ่งเป็นอีกคุณลักษณะสำคัญของพระโพธิสัตว์ในการบรรลุโพธิญาณเพื่อผู้อื่น พระองค์ไม่เพียงแต่แสวงหาความรู้แจ้งด้วยตนเอง แต่ยังถ่ายทอดธรรมแก่ผู้อื่นด้วยเมตตาและปัญญาอันลึกซึ้ง

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาทเป็นการขยายขอบเขตของเป้าหมายแห่งการปฏิบัติทางจิตวิญญาณจากระดับปัจเจกบุคคล ไปสู่ระดับสังคมและจักรวาล โดยเน้นทั้ง มหากรุณา และ ปัญญา เป็นพาหนะนำสรรพสัตว์สู่การหลุดพ้นร่วมกัน เป็นจริยธรรมแห่งความเสียสละที่มีพลังต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

เพื่อวิเคราะห์อุดมคติทั้งสอง ควรพิจารณาผ่านกรอบแนวคิดทางพุทธปรัชญาและจริยศาสตร์

1. แนวคิดเรื่อง การพ้นทุกข์ (Dukkhanirodha) ซึ่งเป็นอริยสัจข้อที่สาม ถือเป็นเป้าหมายร่วมกันของทั้งเถรวาทและมหายาน แต่แนวทางสู่การพ้นทุกข์นั้นแตกต่างกัน เถรวาทมองว่าการพ้นทุกข์สำเร็จได้ด้วย การดับตัณหา และอาสวะในจิตของตน ส่วนมหายานมองว่าการพ้นทุกข์แท้จริงต้องรวมถึงการช่วยให้สรรพสัตว์ทั้งปวงพ้นทุกข์ด้วย (Harvey, 2013)

2. แนวคิดเรื่อง กรุณา (karuṇā) ซึ่งเป็นหนึ่งในพรหมวิหารสี่ เถรวาทยกย่องกรุณาในฐานะคุณธรรมของผู้ปฏิบัติ แต่ยังเป็นเพียง “ส่วนหนึ่ง” ของการดำเนินชีวิตสู่ความพ้นทุกข์ ส่วนมหายานกลับขยายความหมายของกรุณาให้เป็น อุดมคติสูงสุด ผ่านพระโพธิสัตว์ที่ยอมละการบรรลุนิพพานเพื่อผู้อื่น (Keown, 2005)

กล่าวได้ว่า ในกรอบจริยศาสตร์ เถรวาทเน้น “จริยศาสตร์แห่งการหลุดพ้นตนเอง” (ethics of self-liberation) โดยถือการบรรลุพระอรหันต์เป็นที่สุด ส่วนมหายานเน้น “จริยศาสตร์แห่งการเสียสละเพื่อผู้อื่น” (ethics of altruism) โดยถือพระโพธิสัตว์เป็นต้นแบบสูงสุด (Keown, 2005; Williams, 2009) การมองผ่านกรอบนี้ช่วยให้เห็นว่าอุดมคติทั้งสองมิใช่การขัดแย้ง แต่เป็นการเน้นคนละมิติของพระพุทธศาสนา

ความสำคัญและการเชื่อมโยงเชิงแนวคิด

1) ความสำคัญของพระอรหันต์ในเถรวาท พระอรหันต์มีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาทในฐานะแบบอย่างของการปฏิบัติที่มั่นคงและเคร่งครัด เนื่องจากพระอรหันต์เป็นผู้ที่ดับกิเลสสิ้นเชิงและเข้าถึงพระนิพพานได้จริง ทำให้กลายเป็นพยานเชิงประจักษ์ถึงความเป็นไปได้ของการบรรลุธรรม (Gethin, 1998) การมีอยู่ของพระอรหันต์จึงไม่เพียงเป็นหลักฐานแห่ง “สัจธรรม” แต่ยังเป็นแรงบันดาลใจแก่ผู้ปฏิบัติรุ่นหลังให้มั่นใจว่าหนทางตามพระพุทธเจ้านั้นสามารถปฏิบัติและสัมฤทธิ์ผลได้จริง

นอกจากนี้ พระอรหันต์ยังมีบทบาทในการ อธิบายพระธรรมวินัย ให้คงอยู่ในชุมชนสงฆ์ โดยปรากฏชัดเจนในประวัติศาสตร์พระศาสนาว่าพระอรหันต์ผู้ใหญ่ เช่น พระมหากัสสปะ มีส่วนสำคัญในการทำสังคายนาครั้งแรกหลังพุทธปรินิพพาน เพื่อป้องกันมิให้พระธรรมและพระวินัยถูกบิดเบือน (เถรวาทปาฐะ, ที.ปา. 10/103/146) การอธิบายพระธรรมวินัยนี้ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงและดำรงสืบต่อมาหลายพันปี

ดังนั้น ความสำคัญของพระอรหันต์ในเถรวาทจึงอยู่ที่การเป็น ต้นแบบการปฏิบัติที่พิสูจน์ได้จริง และเป็นหลักประกันเชิงสถาบันในการรักษาพระศาสนา

2) ความสำคัญของพระโพธิสัตว์ในมหายาน พระโพธิสัตว์ในฝ่ายมหายานมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะแรงบันดาลใจในการทำงานเพื่อผู้อื่น อุดมคติของพระโพธิสัตว์คือการเลื่อนการเข้าสู่นิพพานออกไป เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ ซึ่งแนวคิดนี้แสดงถึงการสละตนและความเสียสละขั้นสูงสุด (Williams, 2009) แนวคิดเช่นนี้ทำให้พระพุทธรูปมหายานกลายเป็นพลังทางสังคมที่กระตุ้นให้ผู้ศรัทธาปฏิบัติธรรมควบคู่กับการอุทิศตนเพื่อสังคม

ที่สำคัญ พระโพธิสัตว์ยังทำให้ ความหมายของ “ความหลุดพ้น” ถูกขยายจากระดับปัจเจกบุคคลไปสู่ระดับสังคมและจักรวาล กล่าวคือ ความหลุดพ้นไม่ได้หมายถึงเพียงการดับทุกข์ของตนเอง แต่รวมถึงการแก้กฏสรรพสัตว์ทั้งปวงในทุกภพภูมิ แนวคิดนี้ปรากฏชัดในพระสูตรมหายาน เช่น อวตังสกสูตร ที่กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ผู้สถิตอยู่ในโลกเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นอย่างไม่รู้จบ (Harvey, 2013) การเน้นกรุณาและการเสียสละในระดับจักรวาลเช่นนี้ทำให้พระโพธิสัตว์กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความหวังและพลังศรัทธาของชาวพุทธมหายาน

ดังนั้น ความสำคัญของพระโพธิสัตว์จึงอยู่ที่การ ยกย่องอุมคติแห่งกรุณาให้เป็นศูนย์กลาง และเป็นแรงผลักดันให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรมอย่างมีมิติทางสังคม

การเชื่อมโยงเชิงแนวคิด

แม้พระอรหันต์และพระโพธิสัตว์จะมีปณิธานสูงสุดที่ต่างกัน แต่หากพิจารณาในเชิงแนวคิดแล้ว ทั้งสองต่างสะท้อนมิติที่เสริมกันของพระพุทธศาสนา พระอรหันต์ เน้นการดับทุกข์ในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งทำให้เกิดความมั่นคงทางจิต เป็นรากฐานแห่งการพัฒนาตนจนถึงที่สุดในแง่ของปัญญาและการสืบทอดหา ขณะที่พระโพธิสัตว์ เน้นการดับทุกข์ในระดับสังคม ผ่านการช่วยเหลือผู้อื่นและการเสียสละประโยชน์ส่วนตน การผสมผสานสองแนวคิดนี้ทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้ปฏิเสธการบรรลุส่วนตน แต่ก็ไม่ละเลยความสำคัญของผู้อื่นและสังคมโดยรวม (Keown, 2005)

การเชื่อมโยงนี้ช่วยให้เข้าใจได้ว่า อุดมคติพระอรหันต์เป็นการเน้น เส้นทางสู่ความมั่นคงภายใน ส่วนอุดมคติพระโพธิสัตว์เป็นการเน้น การขยายผลของความหลุดพ้นสู่ภายนอก ทั้งสองแนวคิดจึงมิใช่ขัดแย้ง แต่เป็นการชี้ให้เห็นมิติที่ต่างกันของการดับทุกข์ ทั้งในระดับบุคคลและในระดับสังคมจักรวาล

การเปรียบเทียบและวิเคราะห์

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบและวิเคราะห์

ประเด็นเปรียบเทียบ	พระอรหันต์ (เถรวาท)	พระโพธิสัตว์ (มหายาน)
เป้าหมายสูงสุด	บรรลุนิพพานส่วนตน	ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเพื่อช่วยสรรพสัตว์
ปณิธาน	พ้นทุกข์ของตนเอง	ช่วยเหลือผู้อื่นก่อนพ้นทุกข์
แนวทางการปฏิบัติ	อริยมรรคมีองค์ 8	บารมี 6 หรือ 10 ประการ
มุมมองต่อสรรพสัตว์	เคารพตามกรรมของแต่ละตน	ยึดถือความเมตตาแบบไร้ขอบเขต
การบรรลุธรรม	สำเร็จแล้วนิพพาน	ยืดเวลาบรรลุเพื่อโปรดสัตว์

จากตารางที่ 1 พบว่าการเปรียบเทียบวิเคราะห์นี้สะท้อนให้เห็นถึงรากฐานทางปรัชญาที่แตกต่างกันอย่างลึกซึ้งระหว่างนิกายเถรวาทและมหายาน โดย เถรวาทยึดมั่นในแนวทางของ อรหันตภูมิ ซึ่งมุ่งเน้นการฝึกฝนและหลุดพ้นของปัจเจกบุคคล เป็นหลัก ผู้ปฏิบัติมีเป้าหมายเพื่อหลุดพ้นจากวัฏสงสารด้วยการกำจัดกิเลสอย่างสิ้นเชิงด้วยตนเอง ซึ่งสะท้อนถึงความรับผิดชอบส่วนบุคคลต่อการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ในทางตรงกันข้าม มหายานยึดถืออุดมคติของ พระโพธิสัตว์ ซึ่งไม่เพียงแต่มุ่งสู่การตรัสรู้เพื่อประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่ยังตั้งปณิธานแน่วแน่ที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ด้วย อุดมคตินี้จึงมี นัยยะทางสังคมและจริยธรรมที่ชัดเจน เพราะขยายขอบเขตของการปฏิบัติให้ครอบคลุมถึงความเมตตา ความเสียสละ และความรับผิดชอบต่อผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง ความแตกต่างนี้จึงไม่ใช่เพียงแค่เรื่องของรูปแบบการปฏิบัติเท่านั้น แต่ยัง สะท้อนถึงมุมมองต่อธรรมชาติของความหลุดพ้น และความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับสังคม โดยเถรวาทมองว่าความหลุดพ้นเป็นภาวะส่วนตัวที่ต้องเกิดจากการภาวนาและปฏิบัติเฉพาะตน ขณะที่มหายานมองว่าการตรัสรู้ที่แท้จริงจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อสามารถนำพาผู้อื่นให้หลุดพ้นไปด้วย นี่คือการต่างที่มี มิติทางจิตวิญญาณและคุณธรรม อย่างลึกซึ้งในพุทธศาสนาทั้งสองนิกาย

สรุป

การศึกษาวិเคราะห์อุดมคติของพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนา มหายาน แสดงให้เห็นถึงแนวทางแห่งการพ้นทุกข์ที่แม้จะมีความแตกต่างกันในวิธีการและเป้าหมาย แต่ล้วนตั้งอยู่บนหลักของศีล สมาธิ และปัญญาอย่างมั่นคง พระอรหันต์เน้นการหลุดพ้นส่วนตนผ่านวินัยที่เคร่งครัดและการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง ขณะที่พระโพธิสัตว์เน้นการเสียสละเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ อันสะท้อนมิติทางจริยธรรมและสังคมของการบรรลุธรรมการเปรียบเทียบนี้มิใช่การแบ่งแยก แต่เป็นการชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายที่เสริมพลังซึ่งกันและกันในพระพุทธศาสนา โดยอุดมคติของพระอรหันต์ช่วยย้ำคุณค่าของวินัยและการพัฒนาตน ขณะที่พระโพธิสัตว์เสนอแนวทางแห่งเมตตาและการเกื้อกูลส่วนรวม เมื่อหลอมรวมสองแนวทางนี้เข้าด้วยกัน จะเกิดเป็นแนวทางการปฏิบัติที่สมดุล เหมาะสมกับผู้แสวงหาธรรมในโลกปัจจุบัน ที่ต้องเผชิญกับความท้าทายภายในตนเองและในสังคมรอบข้าง

สรุปได้ว่า ผลการศึกษานี้ไม่เพียงแต่ให้ความเข้าใจเชิงทฤษฎี หากยังเสนอแนวทางปฏิบัติที่มีคุณค่าสำหรับการดำเนินชีวิต โดยการหลอมรวมความมั่นคงภายในแบบพระอรหันต์เข้ากับจิตแห่งเมตตาแบบพระโพธิสัตว์ เพื่อการพัฒนาทั้งตนเองและสังคมอย่างกลมกลืนและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

พระไตรปิฎก เล่ม 16 สยุตตนิทาย มหาวารวรรค. (2539). *ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร* (ส.น. 56/11/14). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎก เล่ม 25 [ขุททกนิทาย ธรรมบท]. (2539). *ธรรมบทคาถา* (ขุ.ธ. 25/36/54). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาฯ* (เล่ม 23 และ 25). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Gethin, R. (1998). *The foundations of Buddhism*. Oxford University Press.

Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhism: Teachings, history and practices* (2nd ed.). Cambridge University Press.

Karandavyuha Sutra. (n.d.). *Translations and discussions available in various Mahayana Buddhist texts and studies*.

- Keenan, J. P. (2000). *The meaning of the Mahāyāna: Reflections on early Mahāyāna thought*. In M. Zimmermann, J. Silk, & K. Klaus (Eds.), *Buddhism and society in India and Ceylon*, 183–200. Manohar Publishers.
- Keown, D. (2005). *Buddhist ethics: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Lotus Sutra. (n.d.). *Translations available in: Watson, B. (Trans.). (1993). The Lotus Sutra*. Columbia University Press.
- Nagao, G. M. (1991). *The Bodhisattva doctrine in Buddhism*. Bukkyo Dendo Kyokai.
- Rahula, W. (1974). *What the Buddha taught (Rev. ed.)*. Grove Press.
- Williams, P. (2009). *Mahayana Buddhism: The doctrinal foundations (2nd ed.)*. Routledge.

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
THAILAND

PKP

PUBLIC
KNOWLEDGE
PROJECT

OJS
OPEN
JOURNAL
SYSTEMS

Buddho Journal

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (ONLINE)

Balancing Life Through Buddhist Teachings: A Comparative Study of Suan Mokkh Bangkok and Boonpathom Asoke in Nakhon Pathom

การสร้างความสุขชีวิตตามแนวทางพุทธศาสนา:

การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสวนโมกข์ กรุงเทพฯ และ

บวรปฐมอโศก นครปฐม

Author & Corresponding Author*

1. Phra Paladhammanun Chiramunyo Chulamon*

พระปลัดธรรมบุญ จิรมนุญโญ จุลอมร

Affiliation:

1. Graduate School, Mahamakut Buddhist University, Thailand.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Email: dhammanun@gmail.com

Article history:

Received: 11/07/2025 Revised: 20/08/2025

Accepted: 05/09/2025 Available online: 30/09/2025

How to Cite:

Chulamon, P. (2025). Balancing Life Through Buddhist Teachings: A Comparative Study of Suan Mokkh Bangkok and Boonpathom Asoke in Nakhon Pathom. *Buddho*, 4(3), 58-70.

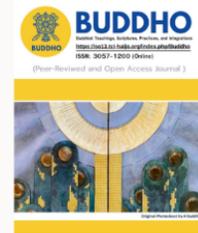

BUDDHO

Buddhist Teachings, Scriptures, Practices, and Integrations

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (Online)

Academic Review Articles

Balancing Life Through Buddhist Teachings: A Comparative Study of Suan Mokkh Bangkok and Boonpathom Asoke in Nakhon Pathom

Phra Paladhammanun Chiramunyo Chulamorn*

การสร้างคามสมดุคชีวิตตามแนวทางพุทธศาสนา: การศึกษาเปรียบเทียบ

ระหว่างสวนโมกข์ กรุงเทพฯ และบวรปฐมอศอก นครปฐม

พระปลัดธรรมนุญ จิรมนุญโณ จุลอมร*

Abstract

This academic article aims to analyze the principles of life practice as taught by Suan Mokkh Bangkok and Bor Patom Asoke in Nakhon Pathom, and to integrate these approaches through the principle of Majjhimāpaṭṭipadā (the Middle Way), in order to develop a balanced Buddhist way of life suitable for contemporary Thai society. The study employs a qualitative research methodology, including document analysis and in-depth interviews with practitioners and experts from both communities. The findings reveal that Suan Mokkh Bangkok emphasizes the interpretation of Dhamma in a simplified and practical manner for everyday life, based on the concept of “Human Language – Dhamma Language” as proposed by Buddhādāsa Bhikkhu. In contrast, Bor Patom Asoke focuses on strict adherence to moral precepts, self-reliance, and a merit-based economy (Boonnyom). The integration of these two approaches through the Middle Way results in a holistic and balanced lifestyle, encompassing intellectual development, Dhamma practice, ethical consumption, mindful work, and harmonious coexistence within society. This study contributes new insights into applied Buddhist practices and offers a practical framework for personal and community development. The proposed integrated model has the potential to foster a more ethically conscious and spiritually grounded society in the long term.

Keywords: Life Balance, Suan Mokkh Bangkok, Bowon Pathom Asoke, Middle Way, Integration

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักการดำเนินชีวิตตามแนวทางของสวนโมกข์กรุงเทพ และบวรปฐมอโศก จังหวัดนครปฐม โดยมุ่งเน้นการบูรณาการองค์ความรู้ทั้งสองสำนักเข้ากับหลักมัชฌิมนธรรม (ทางสายกลาง) เพื่อสร้างแนวทางการดำเนินชีวิตที่สมดุลตามวิถีพุทธ อันเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า สวนโมกข์กรุงเทพให้ความสำคัญกับการตีความธรรมะให้ง่ายต่อการเข้าใจและนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน โดยยึดแนวคิด “ภาษาคน-ภาษาธรรม” ของท่านพุทธทาสเป็นหลัก ส่วนบวรปฐมอโศกเน้นการดำเนินชีวิตตามหลักสี่อย่างเคร่งครัด การพึ่งพาตนเอง และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การบูรณาการแนวทางของทั้งสองสำนักเข้ากับหลักมัชฌิมนธรรม ส่งผลให้เกิดแนวทางการดำเนินชีวิตที่สมดุลทั้งในด้านการพัฒนาปัญญา การปฏิบัติธรรม การบริโภคอย่างพอเพียง การทำงานอย่างมีจริยธรรม และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางพัฒนาตนเองและชุมชน เพื่อส่งเสริมสังคมที่มีจิตสำนึกและคุณธรรมในระยะยาว

คำสำคัญ: ความสมดุลชีวิต, สวนโมกข์กรุงเทพ, บวรปฐมอโศก, มัชฌิมนธรรม, การบูรณาการ

บทนำ

ในบริบทของสังคมร่วมสมัยซึ่งเปี่ยมด้วยความเร่งรีบ ความกดดัน และการแข่งขันในทุกมิติของชีวิต มนุษย์จำนวนมากกำลังตกอยู่ในภาวะของความเครียด ความสับสน และการขาดเป้าหมายที่มั่นคงในชีวิต ส่งผลให้เกิดความต้องการแสวงหาแนวทางการดำเนินชีวิตที่มีความสมดุล ยั่งยืน และนำไปสู่ความสุขที่แท้จริง พระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานทางจิตวิญญาณที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 2,500 ปี ได้เสนอหลักธรรมคำสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนาชีวิตให้เจริญสมดุลทั้งทางกาย วาจา และใจ โดยมีเป้าหมายเพื่อการดับทุกข์และบรรลุถึงความสงบภายใน (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559) ในบริบทของสังคมไทย การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ปรากฏอยู่ในหลายรูปแบบ โดยเฉพาะผ่านการดำเนินกิจกรรมของสำนักปฏิบัติธรรมและชุมชนพุทธต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนอย่างต่อเนื่อง บทความวิชาการฉบับนี้มุ่งเน้นศึกษากรณีของ “สวนโมกข์กรุงเทพ” และ “บวรปฐมอโศก” ซึ่งเป็นสองสถาบันที่มีแนวทางในการประยุกต์ใช้ธรรมะที่แตกต่างกันอย่างมีลักษณะเฉพาะ ทั้งนี้ แม้ทั้งสองจะมีเป้าหมายร่วมกันในการส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่ดีงามตาม

แนวทางพระพุทธศาสนา หากแต่แนวทางการปฏิบัติและวิธีการเผยแผ่ธรรมะกลับมีความหลากหลายทั้งในเชิงรูปแบบและเนื้อหา (สุวรรณ สภาอนันท์, 2558)

สวนโมกข์กรุงเทพ เป็นสถาบันที่สืบทอดเจตนารมณ์ของท่านพุทธทาสภิกขุ ผู้ก่อตั้งสวนโมกข์พลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเน้นการนำเสนอหลักธรรมในรูปแบบที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย เข้าใจได้ด้วยภาษาสมัยใหม่ ผ่านแนวคิด “ภาษาคน-ภาษาธรรม” ซึ่งเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปสามารถน้อมนำธรรมะไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ขณะที่บวรปฐมอโศก หนึ่งในเครือข่ายชุมชนสันติอโศก ได้ยึดถือหลักการดำเนินชีวิตบนฐานของศีลธรรมอย่างเคร่งครัด สนับสนุนแนวคิดการพึ่งพาตนเอง และส่งเสริมระบบเศรษฐกิจเชิงจริยธรรมตามหลัก “บุญนิยม” ซึ่งถือเป็นลักษณะเฉพาะที่สะท้อนการตีความพระพุทธศาสนาในเชิงปฏิบัติ (สมณะโพธิรักษ์, 2553)

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติและการเผยแผ่ธรรมะของทั้งสองสำนัก โดยมุ่งค้นหาจุดร่วมและจุดต่างในการประยุกต์ใช้หลักธรรม พร้อมทั้งเสนอแนวทางการบูรณาการผ่านหลัก “มัชฌิมนธรรม” หรือ “ทางสายกลาง” ซึ่งอาจนำไปสู่การออกแบบแนวทางการดำเนินชีวิตที่สมดุล เหมาะสม และสามารถตอบสนองต่อความท้าทายของบริบทสังคมไทยในยุคปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

คำว่า หลักมัชฌิมนธรรม (ทางสายกลาง) มัชฌิมนธรรม หรือ มัชฌิมาปฏิบัติ เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ การดับทุกข์ หลักการนี้เป็นการดำเนินชีวิตที่ไม่ตั้งเกินไปและไม่หย่อนเกินไป ไม่สุดโต่งไปทางใด ทางหนึ่ง แต่เป็นการดำเนินชีวิตอย่างพอดี พอเหมาะ สมดุล (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559) มัชฌิมนธรรมมีองค์ประกอบสำคัญคือ อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากรรมันตะ (การกระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) และ สัมมาสมาธิ (ความตั้งมั่นชอบ) ซึ่งสามารถจัดกลุ่มเป็น 3 หมวด คือ ศีล สมาธิ และปัญญา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงมัชฌิมาปฏิบัติในปฐมเทศนา ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ว่าเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่เอียงสุดไปทางกามสุขัลลิกานุโยค (การหมกมุ่นในกามสุข) และอัตตกิลมณานุโยค (การทรมานตนเอง) ซึ่งเป็นทางที่ไม่นำไปสู่การดับทุกข์ (พระธรรมปิฎก, 2546)

แนวคิดเกี่ยวกับความสมดุลชีวิตเชิงพุทธ

ความสมดุลชีวิตในมุมมองพุทธศาสนาครอบคลุมหลายมิติ ทั้งความสมดุลระหว่างกายกับใจ ความสมดุลในการบริโภคปัจจัย 4 ความสมดุลในการพัฒนาตนเอง และความสมดุลในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีความพอดี ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (พระธรรมปิฎก, 2546) หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสมดุลชีวิต ได้แก่ หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) หลักภาวนา 4 (กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา) และหลักสัปปริสธรรม 7 ซึ่งเน้นการรู้จักประมาณและความพอดีในการดำเนินชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559) พระธรรมปิฎก (2546) ได้อธิบายว่า ความสมดุลชีวิตเชิงพุทธ ประกอบด้วยความสมดุลใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ความสมดุลด้านกายภาพ คือการดูแลร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดี 2) ความสมดุลด้านพฤติกรรม คือการมีศีล มีระเบียบวินัย และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น 3) ความสมดุลด้านจิตใจ คือการมีจิตใจที่มั่นคง เข้มแข็ง มีความสุข และ 4) ความสมดุลด้านปัญญา คือการมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง แนวทางการปฏิบัติและหลักการดำเนินชีวิตของสวนโมกข์กรุงเทพ สวนโมกข์กรุงเทพ เป็นสถาบันที่สืบทอดปณิธานของท่านพุทธทาสภิกขุ ผู้ก่อตั้งสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีแนวทางการปฏิบัติและหลักการดำเนินชีวิตที่สำคัญดังนี้

1) การเข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนา สวนโมกข์กรุงเทพเน้นการเข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา โดยตีความหลักธรรมให้เข้าใจง่ายและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน ตามแนวคิด "ภาษาคน-ภาษาธรรม" ของท่านพุทธทาส (สุวรรณา สถาอานันท์, 2558) จากการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติธรรมที่สวนโมกข์กรุงเทพ พบว่า "การเรียนรู้ธรรมะที่นี่ทำให้เข้าใจง่าย ไม่ต้องใช้ศัพท์บาลีที่ยากๆ แต่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง" (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3 การสื่อสารส่วนบุคคล 15 มีนาคม 2565)

2) การปฏิบัติอานาปานสติ สวนโมกข์กรุงเทพให้ความสำคัญกับการปฏิบัติอานาปานสติ หรือการกำหนดลมหายใจเข้าออก เป็นหลักในการฝึกสมาธิและพัฒนาปัญญา โดยเน้นการปฏิบัติที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน สามารถทำได้ในชีวิตประจำวัน (พุทธทาสภิกขุ, 2552) ผู้นำการปฏิบัติธรรมท่านหนึ่งกล่าวว่า "อานาปานสติเป็นวิธีการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่าเป็นวิธีที่สามารถนำไปสู่การบรรลุธรรมได้ เราสอนให้ผู้ปฏิบัติเริ่มต้นจากการกำหนดลมหายใจเข้าออกอย่างง่ายๆ แล้วค่อยๆ พัฒนาไปสู่การเจริญสติปัฏฐาน 4" (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 7 การสื่อสารส่วนบุคคล 17 มีนาคม 2565)

3) หลักการ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น สวนโมกข์กรุงเทพสอนให้ผู้ปฏิบัติธรรมรู้จักการกิน การอยู่ การดู และการฟังอย่างมีสติ มีปัญญา ไม่ตกเป็นทาสของกิเลส ซึ่งเป็นการประยุกต์หลักธรรมเข้ากับชีวิตประจำวันอย่างเป็นรูปธรรม (พระเดชพระคุณ เมธังกูโร, 2560) จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่าที่สวนโมกข์กรุงเทพมีการจัดกิจกรรมฝึกการ "กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น" โดยให้ผู้ปฏิบัติธรรมรับประทานอาหารเช้าอย่างมีสติ พิจารณาอาหารก่อนรับประทาน และฝึกการฟังธรรมอย่างมีสมาธิ

4) การทำงานคือการปฏิบัติธรรม สอนโมกข์กรุงเทพสอนให้เห็นว่าการทำงานคือการปฏิบัติธรรม โดยเน้นการทำงานด้วยจิตว่าง ปราศจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ทำงานเพื่องาน ไม่ใช่เพื่อตัวกู-ของกู (พุทธทาสภิกขุ, 2555) ผู้ปฏิบัติธรรมท่านหนึ่งเล่าว่า "ที่นี่สอนให้เราเห็นว่าการทำงานไม่ใช่เรื่องแยกจากการปฏิบัติธรรม แต่เป็นโอกาสที่ดีในการฝึกสติ ฝึกความอดทน และฝึกการทำงานโดยไม่ยึดติดกับผลสำเร็จหรือความล้มเหลว" (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5 การสื่อสารส่วนบุคคล 16 มีนาคม 2565)

5) การอยู่เหนือความทุกข์ สอนโมกข์กรุงเทพมุ่งสอนให้ผู้ปฏิบัติธรรมเข้าใจธรรมชาติของความทุกข์และวิธีการอยู่เหนือความทุกข์ ผ่านการเข้าใจหลักอหิทัปปัจจยตา หรือหลักปฏิเสธสมุပ္บาท ซึ่งเป็นกฎแห่งเหตุและผลในพระพุทธศาสนา (พระไพศาล วิสาโล, 2557)

แนวทางการปฏิบัติและหลักการดำเนินชีวิตของบวรปฐมอโศก

บวรปฐมอโศกเป็นชุมชนหนึ่งในเครือข่ายสันตอโศก ซึ่งมีแนวทางการปฏิบัติและหลักการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ดังนี้

1) การถือศีล 5 และศีล 8 อย่างเคร่งครัด ชาวบวรปฐมอโศกให้ความสำคัญกับการรักษาศีลอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะศีลข้อ 1 (ไม่ฆ่าสัตว์) ซึ่งนำไปสู่การรับประทานอาหารมังสวิรัต และการดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตทั้งปวง (สมณะโพธิรักษ์, 2553) จากการสัมภาษณ์สมาชิกชุมชนบวรปฐมอโศก พบว่า "การรักษาศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในชุมชน โดยเฉพาะการไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินอกใจ ไม่พูดเท็จ และไม่ดื่มสุราเมรัย ซึ่งทำให้ชุมชนของเรามีความสงบสุข" (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 12 การสื่อสารส่วนบุคคล 5 เมษายน 2565)

2) การพึ่งพาตนเองและเศรษฐกิจพอเพียง บวรปฐมอโศกเน้นการพึ่งพาตนเองในด้านปัจจัย 4 โดยเฉพาะการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อผลิตอาหารบริโภคในชุมชน การผลิตสินค้าอุปโภคที่จำเป็น และการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ประหยัด ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (อภิชัย พันธเสน, 2558) จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่าชุมชนบวรปฐมอโศกมีการปลูกผักปลอดสารพิษ การทำปุ๋ยหมัก การผลิตน้ำยาอเนกประสงค์ใช้เอง และการผลิตผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อใช้ในชุมชนและจำหน่ายในราคาที่เป็นธรรม

3) การลด ละ เลิก อบายมุข ชาวบวรปฐมอโศกปฏิบัติตนโดยการลด ละ เลิก อบายมุขทุกชนิด ไม่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ไม่สูบบุหรี่ ไม่เสพสิ่งเสพติด ไม่เล่นการพนัน และไม่เที่ยวเตร่ในสถานบันเทิง (สมณะโพธิรักษ์, 2555) ผู้นำชุมชนท่านหนึ่งกล่าวว่า "การงดเว้นจากอบายมุขทำให้ชีวิตมีคุณภาพมากขึ้น มีเวลาและทรัพยากรที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาตนเองและช่วยเหลือผู้อื่น"

4) การทำงานเป็นการปฏิบัติธรรม บวรปฐมอโศกเน้นการทำงานเป็นการปฏิบัติธรรม โดยทำงานด้วยความขยัน อดทน เสียสละ และมีน้ำใจ ซึ่งเรียกว่า "บุญนิยม" อันเป็นการทำงานโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน แต่เห็น

แก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง (กลุ่มสันติโศก, 2557) จากการสัมภาษณ์สมาชิกชุมชน พบว่า "ที่นี่เราทำงานโดยไม่หวังค่าตอบแทน แต่ทำเพื่อฝึกตนเองให้ลดละกิเลส และเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งทำให้เรามีความสุขที่ได้เห็นผู้อื่นมีความสุข"

5) การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน บวรปฐมโศกให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน มีการแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน เช่น การสวดมนต์ การฟังธรรม และการปฏิบัติธรรมร่วมกัน (ศีลเด่น เป็นงาน ขาววิชา, 2560) จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่า ชุมชนบวรปฐมโศกมีการจัดกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เช่น การรับประทานอาหารร่วมกัน การประชุมชุมชน การทำงานร่วมกัน และการฟังธรรมร่วมกัน ซึ่งช่วยสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งให้กับชุมชน

การวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวทางการดำเนินชีวิตแบบพุทธของทั้งสองสำนัก

1. หลักการปฏิบัติที่มีความคล้ายกัน

1) การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งสวนโมกข์กรุงเทพและบวรปฐมโศกเน้นการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยไม่แยกการปฏิบัติธรรมออกจากการดำเนินชีวิต

2) การทำงานคือการปฏิบัติธรรม ทั้งสองสำนักสอนให้เห็นว่าการทำงานคือการปฏิบัติธรรม แม้จะมีรายละเอียดและวิธีการที่แตกต่างกัน แต่ทั้งคู่เน้นการทำงานด้วยสติ ปัญญา และความไม่ประมาท

3) การดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ทั้งสองสำนักสนับสนุนการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ฟุ่มเฟือย และไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม

4) การพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาปัญญา ทั้งสองสำนักให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาปัญญา โดยเน้นการฝึกสมาธิและการพิจารณาธรรมเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง

2. หลักการปฏิบัติที่มีความแตกต่าง

1) วิธีการปฏิบัติและการตีความหลักธรรม สวนโมกข์กรุงเทพเน้นการตีความหลักธรรมให้เข้าใจง่ายและสามารถนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวันของคนทั่วไป ในขณะที่บวรปฐมโศกเน้นการปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในเรื่องศีล

2) รูปแบบการอยู่อาศัย สวนโมกข์กรุงเทพเป็นสถานปฏิบัติธรรมที่เปิดให้ประชาชนทั่วไปเข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรม โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยอยู่ในชุมชน ในขณะที่บวรปฐมโศกเป็นชุมชนที่สมาชิกอาศัยอยู่ร่วมกัน มีวิถีชีวิตและกิจกรรมร่วมกัน

3) แนวทางการเผยแพร่ธรรม สอนโมกข์กรุงเทพเน้นการเผยแพร่ธรรมผ่านการอบรม การเทศนา และสื่อต่างๆ ในขณะที่บวรปฐมอโศกเน้นการเผยแพร่ธรรมผ่านการปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง และการสร้างชุมชนต้นแบบ

4) ทักษะต่อสังคมและการเมือง สอนโมกข์กรุงเทพมักไม่เน้นการแสดงจุดยืนทางการเมืองอย่างชัดเจน แต่เน้นการพัฒนาจิตใจและปัญญาของปัจเจกบุคคล ในขณะที่บวรปฐมอโศกมีจุดยืนทางสังคมและการเมืองที่ชัดเจนมากกว่า โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม

การบูรณาการแนวทางการปฏิบัติของทั้งสองสำนักด้วยหลักมัชฌิมนธรรม

การบูรณาการแนวทางการปฏิบัติของสอนโมกข์กรุงเทพและบวรปฐมอโศกด้วยหลักมัชฌิมนธรรม สามารถทำได้ดังนี้

1. ด้านการพัฒนาปัญญา มัชฌิมนธรรมในด้านการพัฒนาปัญญา คือการไม่ยึดติดในทฤษฎีหรือตำราจนเกินไป และไม่ละเลยการศึกษาหลักธรรมจนขาดความเข้าใจที่ถูกต้อง การบูรณาการในด้านนี้ คือ นำแนวทางการตีความหลักธรรมให้เข้าใจง่ายของสอนโมกข์กรุงเทพ มาผสมผสานกับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดของบวรปฐมอโศก ส่งเสริมการศึกษาหลักธรรมอย่างลึกซึ้งควบคู่ไปกับการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันพัฒนาความเข้าใจในหลักธรรมที่ถูกต้องผ่านการฟัง การคิด และการปฏิบัติ (สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา) ตัวอย่างการบูรณาการ การจัดกิจกรรมศึกษาธรรมะที่เน้นทั้งการเข้าใจหลักการและการนำไปปฏิบัติ โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายแต่ไม่บิดเบือนความหมายดั้งเดิม และมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การปฏิบัติระหว่างผู้เข้าร่วม

2. ด้านการปฏิบัติธรรม มัชฌิมนธรรมในด้านการปฏิบัติธรรม คือการไม่ทรมานตนเองจนเกินไป และไม่ปล่อยตัวให้หมกมุ่นในกามสุขจนเกินไป การบูรณาการในด้านนี้ คือ นำแนวทางการปฏิบัติอานาปานสติที่เรียบง่ายของสอนโมกข์กรุงเทพ มาผสมผสานกับการรักษาศีลอย่างเคร่งครัดของบวรปฐมอโศก ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับบุคคล โดยคำนึงถึงจริต อินทรีย์ และบารมีของแต่ละบุคคล พัฒนาแนวทางการปฏิบัติธรรมที่สมดุลระหว่างการพัฒนาจิตใจและการพัฒนาปัญญา ตัวอย่างการบูรณาการ: การจัดคอร์สปฏิบัติธรรมที่เน้นการรักษาศีล 5 หรือศีล 8 อย่างเคร่งครัด ควบคู่ไปกับการฝึกสมาธิด้วยวิธีอานาปานสติที่เรียบง่าย และการพิจารณาธรรมเพื่อให้เกิดปัญญา โดยปรับความเข้มข้นให้เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติ

3. ด้านการบริโภค มัชฌิมนธรรมในด้านการบริโภค คือการไม่บริโภคน้อยเกินไปจนร่างกายขาดสารอาหาร และไม่บริโภคมากเกินไปจนเกิดโทษต่อร่างกาย การบูรณาการในด้านนี้ คือ นำแนวทาง "กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น" ของสอนโมกข์กรุงเทพ มาผสมผสานกับการบริโภคอาหารมังสวิรัตและการพึ่งพาตนเองของบวรปฐมอโศก ส่งเสริมการบริโภคที่พอดี มีประโยชน์ต่อสุขภาพ และไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมพัฒนาแนวทางการบริโภคที่คำนึงถึงทั้งประโยชน์ต่อตนเองและผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างการบูรณาการ การส่งเสริมการบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ ลดการบริโภคเนื้อสัตว์ และพิจารณาอาหารก่อนบริโภค โดยไม่บังคับให้ทุก

คนต้องรับประทานอาหารมังสวิรัต แต่ให้ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการบริโภคเนื้อสัตว์ต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

4. ด้านการทำงานมัชฌมธรรมในด้านการทำงาน คือการไม่ทำงานหนักจนเกินไปและไม่เกียจคร้านจนเกินไป การบูรณาการในด้านนี้ คือนำแนวทาง "การทำงานด้วยจิตว่าง" ของสวนโมกข์กรุงเทพ มาผสมผสานกับ "บุญนิยม" ของบวรปฐมอโศก ส่งเสริมการทำงานที่สมดุลระหว่างประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนรวมพัฒนาแนวทางการทำงานที่มีประสิทธิภาพและมีความสุข โดยไม่ยึดติดในผลสำเร็จหรือความล้มเหลว ตัวอย่างการบูรณาการการส่งเสริมการทำงานที่มีคุณค่าและมีความหมาย โดยทำงานด้วยความขยัน อดทน และมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น แต่ไม่ทำงานหนักจนเกินไปจนละเลยการดูแลสุขภาพกายและสุขภาพใจ และไม่ยึดติดในผลสำเร็จหรือความล้มเหลวของงาน

5. ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม มัชฌมธรรมในด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม คือการไม่แยกตัวออกจากสังคมจนเกินไปและไม่จมอยู่กับสังคมจนขาดการพัฒนาตนเอง การบูรณาการในด้านนี้ คือนำแนวทางการเผยแผ่ธรรมที่เข้าถึงคนทั่วไปของสวนโมกข์กรุงเทพ มาผสมผสานกับการสร้างชุมชนต้นแบบของบวรปฐมอโศก ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ โดยเคารพในความแตกต่างและหลากหลายพัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่ละทิ้งการพัฒนาตนเอง ตัวอย่างการบูรณาการ การสร้างเครือข่ายชุมชนที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเปิดโอกาสให้ผู้คนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ตามความสนใจและความพร้อม โดยไม่บังคับให้ต้องเข้ามาอยู่ในชุมชนอย่างถาวร

แนวทางการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลตามวิถีพุทธที่เหมาะสมกับสังคมไทยปัจจุบัน

จากการบูรณาการแนวทางการปฏิบัติของสวนโมกข์กรุงเทพและบวรปฐมอโศกด้วยหลักมัชฌมธรรม สามารถนำเสนอแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลตามวิถีพุทธที่เหมาะสมกับสังคมไทยปัจจุบัน ดังนี้

การพัฒนาปัญญาในยุคข้อมูลข่าวสาร

- 1) ศึกษาหลักธรรมจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล
- 2) พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการใช้วิจารณญาณในการบริโภคข้อมูลข่าวสาร
- 3) ประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตรในการพิจารณาข้อมูลข่าวสารในยุคดิจิทัล
- 4) ฝึกการพิจารณาธรรมในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งในความเป็นจริง

การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน

1) ฝึกสติในทุกอิริยาบถ ทั้งการยืน เดิน นั่ง นอน และการทำงานกิจกรรมต่างๆ
 2) ปฏิบัติอานาปานสติอย่างสม่ำเสมอ โดยอาจเริ่มต้นจากการฝึกสมาธิวันละ 5-10 นาที และค่อยๆ เพิ่ม
 เวลาขึ้น

- 3) รักษาศีล 5 เป็นพื้นฐาน และพิจารณาการรักษาศีล 8 ในวันพระหรือวันหยุด
- 4) เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมหรือฟังธรรมเทศนาตามโอกาสอันควร

การบริโภคอย่างมีสติและพอเพียง

- 1) บริโภคอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ และพิจารณาการลดการบริโภคเนื้อสัตว์
- 2) ใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย และมีการออมเงินอย่างสม่ำเสมอ
- 3) เลือกซื้อสินค้าที่จำเป็นและมีคุณภาพ โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- 4) แบ่งปันและบริจาคสิ่งของที่เหลือใช้ให้แก่ผู้ที่ยากไร้

การทำงานอย่างมีความสุขและมีความหมาย

- 1) ทำงานด้วยความขยัน อดทน และมีความรับผิดชอบ
- 2) มองเห็นคุณค่าและความหมายของงานที่ทำ ไม่ว่าจะป็นงานเล็กหรืองานใหญ่
- 3) ทำงานด้วยจิตที่เป็นกุศล ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
- 4) รักษาสมดุลระหว่างการทำงานและการพักผ่อน เพื่อป้องกันภาวะเหนื่อยล้าและความเครียด

การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ

- 1) เคารพในความแตกต่างและหลากหลายของผู้คนในสังคม
- 2) สื่อสารด้วยวาจาที่สุภาพ จริงใจ และสร้างสรรค์
- 3) มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมตามกำลังความสามารถ
- 4) สร้างเครือข่ายและชุมชนที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและสร้างสรรค์

- 1) ใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง
- 2) ไม่ตกเป็นทาสของเทคโนโลยี โดยกำหนดเวลาและขอบเขตในการใช้
- 3) ใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างมีสติ ไม่หลงเชื่อหรือแชร์ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง
- 4) ใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

สรุป

จากการศึกษาพบว่า แนวทางการปฏิบัติของ สอนโมกข์กรุงเทพ และ บวรปฐมมโศก ต่างมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนถึงจุดเน้นและอัตลักษณ์ของแต่ละสำนักอย่างชัดเจน โดยสอนโมกข์กรุงเทพเน้นการตีความพระธรรมตามแนวทางของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งมุ่งเน้นการกลับคืนสู่พระพุทธศาสนาดั้งเดิม (original Buddhism) ผ่านการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างมีวิจารณ์ญาณ การเจริญสติภายในชีวิตประจำวัน และการเผยแผ่ธรรมะให้เข้ากับวิถีชีวิตของชาวเมือง ในขณะที่บวรปฐมมโศกซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการพุทธอโศก มุ่งเน้นการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง เรียบง่าย และมีจริยธรรม โดยผลานการปฏิบัติธรรมเข้ากับการสร้างชุมชนที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทางเลือก การลดการบริโภค และการยึดถือคุณธรรมเป็นหลัก แม้ทั้งสองสำนักจะมีแนวทางการดำเนินกิจกรรมและการเผยแผ่ธรรมะที่แตกต่างกันในเชิงวิธีการ ทว่าเมื่อพิจารณาในเชิงเป้าหมายและเจตนารมณ์หลักแล้ว พบว่าทั้งสองสำนักต่างมีจุดร่วมสำคัญ คือการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมร่วมสมัย โดยมุ่งสู่ความสมดุลทางกาย จิต และปัญญา เพื่อการดำรงอยู่ที่เป็นสุขและมีความหมายอย่างแท้จริง การบูรณาการแนวทางของทั้งสองสำนักเข้ากับหลัก มัชฌิมาปฏิปทา (มัชฌิมาธรรม) ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา หมายถึง "ทางสายกลาง" ที่หลีกเลี่ยงการดำเนินชีวิตที่ สุดโต่งทั้งทางวัตถุนิยมและการทรมานตน ส่งผลให้เกิดกรอบแนวคิดเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปปรับใช้ได้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะในบริบทที่สังคมต้องเผชิญกับความท้าทายทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะและองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

จากการศึกษาแนวทางการปฏิบัติของสวนโมกข์กรุงเทพและบวรปฐมอโศก และการบูรณาการด้วยหลักมัชฌิมนธรรม พบองค์ความรู้ใหม่ที่มีนัยสำคัญเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ ดังนี้

1. การศึกษานี้เสนอว่า แนวทางพุทธปฏิบัติร่วมสมัยสามารถแบ่งออกเป็น "พุทธะในชีวิตประจำวัน" กับ "พุทธะในชุมชนทางเลือก" ซึ่งสะท้อนผ่านโมเดลของสวนโมกข์กรุงเทพ (เน้นการฝึกปฏิบัติแบบยืดหยุ่นสำหรับสังคมเมือง) และบวรปฐมอโศก (เน้นการสร้างชุมชนพึ่งตนตามหลักศีลธรรม) โดยทั้งสองแนวทางต่างเกื้อกูลกันในการขยายพื้นที่แห่งธรรมะให้ครอบคลุมทั้งปัจเจกบุคคลและสังคมในภาพรวม

2. การบูรณาการด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทา (มัชฌิมนธรรม) ชี้ให้เห็นว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงแนวทางในการหลุดพ้นเชิงจิตวิญญาณเท่านั้น หากยังสามารถทำหน้าที่เป็นกรอบคิดในการออกแบบวิถีชีวิตร่วมสมัยที่สมดุล ทั้งในด้านการทำงาน การใช้เทคโนโลยี การบริโภค และการอยู่ร่วมในสังคมที่มีความหลากหลาย

3. แนวทางที่ได้จากการบูรณาการนี้สามารถพัฒนาเป็น โมเดลชีวิตตามวิถีพุทธแบบยืดหยุ่น (Adaptive Buddhist Living Model) ซึ่งปรับใช้ได้กับหลากหลายบริบท ทั้งในระดับบุคคล ชุมชนเมือง และชนบท โดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในระบบวัดหรือศาสนสถานแบบดั้งเดิม

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ

1. ควรส่งเสริมการวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างสำนักพุทธปฏิบัติร่วมสมัยในไทย เพื่อขยายความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายของการประยุกต์ธรรมะให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในยุคปัจจุบัน

2. ภาครัฐและสถาบันการศึกษาควร ส่งเสริมพื้นที่ทางเลือกทางจิตวิญญาณ เช่น ศูนย์พุทธปฏิบัติในเมืองหรือชุมชนธรรมะ ให้เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้เรื่องการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล

3. สื่อสารมวลชนและแพลตฟอร์มดิจิทัลควรได้รับการสนับสนุนให้ เผยแพร่แนวทางพุทธะเชิงปฏิบัติที่เข้าถึงได้ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและคนทำงานเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เผชิญกับความเครียดและความผันผวนสูงในชีวิตประจำวัน

4. ควรพัฒนา หลักสูตรหรือแนวทางอบรมที่บูรณาการแนวคิดจากสวนโมกข์กรุงเทพและบวรปฐมอโศก เพื่อใช้ในสถาบันการศึกษา ชุมชน และองค์กร โดยยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นแกนกลาง ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิต เช่น การรู้จักตนเอง การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการทำงานอย่างมีจิตสำนึก

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มสันติอโศก. (2557). *แนวคิดและวิถีปฏิบัติของชาวอโศก*. สถาบันพุทธธรรมอโศก.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2559). *พุทธธรรม: ฉบับปรับขยาย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระดุษฎี เมธังกุโร. (2560). *การฝึกสติในชีวิตประจำวัน*. สวนโมกข์กรุงเทพ.
- พระธรรมปิฎก. (2546). *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2559). *หลักพุทธธรรมเพื่อความสมดุลในชีวิต*. สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระไพศาล วิสาโล. (2557). *อยู่เหนือทุกข์: การเข้าใจชีวิตตามหลักพุทธธรรม*. สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง.
- พุทธทาสภิกขุ. (2552). *อานาปานสติ: วิธีปฏิบัติและผลที่เกิดขึ้น*. ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2555). *การทำงานคือการปฏิบัติธรรม*. สวนโมกข์พลาราม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาฯ.
- ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา. (2560). *การอยู่ร่วมกันในชุมชนอโศก*. สถาบันศึกษาพุทธธรรมสันติอโศก.
- สมณะโพธิรักษ์. (2553). *เศรษฐกิจบุญนิยม*. นครปฐม: สำนักพิมพ์ชุมชนสันติอโศก.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2558). การประยุกต์หลักธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย: ศึกษากรณีสวนโมกข์กรุงเทพและชุมชนปฐมอโศก. *วารสารศาสนาและวัฒนธรรม*, 7(2), 45–63.
- สมณะโพธิรักษ์. (2553). *ศีล 5 กับวิถีชีวิตชาวอโศก*. สำนักพิมพ์ชุมชนบุญนิยม.
- สมณะโพธิรักษ์. (2555). *เล็กรอบายมุข ชีวิตก็เปลี่ยน*. สำนักพิมพ์ชุมชนบุญนิยม.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2558). *ภาษาคน-ภาษาธรรม: แนวคิดและการสื่อสารธรรมะของพุทธทาสภิกขุ*. สวนโมกข์กรุงเทพ.
- อภิชัย พันธเสน. (2558). *เศรษฐกิจพอเพียงกับการพึ่งพาตนเองของชุมชนอโศก*. สำนักพิมพ์สุขศึกษา.

BUDDHO

Buddhist Teachings, Scriptures, Practices, and Integrations

<https://so13.tci-haijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (Online)

เจ้าของวารสาร

โครงการวารสารพุทธโฆ กองงานพัฒนาวารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา
288 วัดจินดิติวหาร แขวงทรายกองดิน เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร 10510

โทร. +66 646946539

Email: buddhist.inn.man@gmail.com

สำนักพิมพ์ โนเบล เอ็ดดูเคชั่น จำกัด
99/642 หมู่ที่ 1 ตำบลศิระจรระเข้ห้อย อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ 10540
โทร. +66 980502649